

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อ
หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

คณะนักวิจัยบ้านหนองอ้อ

ธันวาคม 2547

สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.สำนักงานภาค)

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาระหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อ
หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

คณะนักวิจัยบ้านหนองอ้อ

ธันวาคม 2547

สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.สำนักงานภาค)

บทคัดย่อ

การศึกษาศถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อ มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง 2) เพื่อให้ชุมชนรู้จักตนเอง รับรู้สถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอันนำไปสู่การระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันต่อไปในอนาคต ประเด็นหลักที่ศึกษา ได้แก่ สภาพบริบทและปัญหาของบ้านหนองอ้อ สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ และแนวทางการพัฒนาบ้านหนองอ้อในระยะต่อไป โดยมีประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหนองอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพนาราม จังหวัดราชบุรี เป็นกลุ่มเป้าหมาย

ด้วยลักษณะรูปแบบของโครงการมีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นกระบวนการ และส่วนที่เป็นเนื้อหา ซึ่งสามารถสรุปผลจากการวิจัยทั้ง 2 ส่วนได้ดังนี้ ผลจากกระบวนการวิจัยได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชนบ้านหนองอ้อ ที่มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งการร่วมคิดร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์

เนื่องจากในทุกขั้นตอนของงานวิจัย เริ่มตั้งแต่การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับบริบทชุมชน การจัดฝึกอบรมการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ในการนำมาเสริมสร้างศักยภาพความรู้ ความเข้าใจ และเทคนิควิธีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดเวทีการวางแผนกำหนดประเด็น และสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลแล้วนำมาสู่การจัดเวทีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชน เมื่อชุมชนได้ข้อมูลแล้วจึงนำข้อมูลมาวางแผนเพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมต่อไป การจัดเวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงานวิจัย เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับท้องถิ่นและขยายผลสู่ชุมชนใกล้เคียง สุดท้ายคือการจัดทำสรุปเอกสารในรูปรายงานฉบับสมบูรณ์ เหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการที่ดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสถานการณ์ปัญหาที่ก่อให้เกิดทุกข์ต่อชุมชนบ้านหนองอ้อ คือ ปัญหาภาวะหนี้สิน ซึ่งชุมชนบ้านหนองอ้อ แบ่งสาเหตุของการเกิดหนี้ในชุมชนได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.หนี้เพื่ออนาคต หมายถึง หนี้สินที่สร้างขึ้นเพื่อคาดหวังว่าจะวางรากฐานความมั่นคงให้กับชีวิตและครอบครัว ได้แก่ หนี้เพื่อการลงทุนประกอบอาชีพ หนี้เพื่อการศึกษา เป็นต้น

2.หนี้เพื่อความอยู่รอด หมายถึง หนี้สินที่สร้างขึ้นด้วยความจำเป็นสำหรับจุนเจือปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ ได้แก่ การซื้ออาหารเงินเชื่อ (ข้าวสาร กับข้าว) ค่าน้ำ ค่าไฟ เป็นต้น

3.หนี้เพื่อความฟุ่มเฟือย หมายถึง หนี้สินที่สร้างขึ้นด้วยความไม่จำเป็น แต่เกิดจากความต้องการสะกดสบาย ความบันเทิง และความทัดเทียมหน้าตาทางสังคม ได้แก่ หนี้เงินผ่อน การพนัน ค่าห่วย ค่าเหล้า บุหรี่ เป็นต้น

เมื่อรู้สาเหตุของการเกิดหนี้แล้ว จึงนำมาสู่การร่วมกันคิดหาหนทางในการแก้ไขปัญหา นั่นคือการสร้างความสมดุลของรายได้และรายจ่าย ด้วยการลดรายจ่ายภาระหนี้สินประเภทหนี้เพื่อความฟุ่มเฟือย

และนี้เพื่อความอยู่รอด และการเพิ่มรายได้ด้วยวิธีการต่างๆ คือ การจัดตั้งกลุ่มข้าวสาร การจัดตั้งกลุ่มแลกเปลี่ยนชุมชน การสนับสนุนกลุ่มอาชีพ การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เป็นต้น

นอกเหนือจากปัญหานี้สิน เป็นปัญหาในลำดับแรกที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ควรดำเนินการแก้ไข จากการศึกษาชุมชนยังทำให้ชุมชนได้รับรู้ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาเรื่องขยะ ปัญหาการใช้น้ำฝนดื่ม ปัญหาการเข้าเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ปัญหาสุขภาพ ปัญหาที่ดิน ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาการศึกษาของประชาชน ปัญหาถิ่นไม่พึงประสงค์รบกวน จากทุกๆ ปัญหาเหล่านี้ นำมาสู่การคิดหาหนทางวิธีการแก้ไข ทุกอย่างเหล่านี้ล้วนเป็นผลที่เกิดขึ้นจากโครงการการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อทั้งสิ้น

การศึกษาในครั้งนี้พบว่า มีข้อเสนอแนะแนวทางที่ทีมวิจัย คิดว่าจะสามารถช่วยให้ชาวบ้านได้ตระหนักและร่วมมือร่วมใจแก้ปัญหาดตามแนวทางที่ทีมวิจัยเสนอนั้น ทีมวิจัยคิดว่า ควรดำเนินการดังนี้

- 1) ควรเผยแพร่ข้อมูลของหมู่บ้านให้ชาวบ้านหนองอ้อได้ทราบอาจทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนัก โดยอาจเผยแพร่ในรูปของเอกสาร เสียงตามสาย และการบอกเล่า
- 2) ควรจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น เพื่อเป็นกลุ่มนำร่อง เมื่อชาวบ้านเห็นว่าประสบความสำเร็จก็จะให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกลุ่มในโอกาสต่อมาเช่นเดียวกับที่ตั้งกลุ่มสัจจะฯ
- 3) นำข้อมูลที่ได้ แจ้งให้โรงเรียน วัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบโดยตรง เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบและดำเนินการแก้ไขปัญหาก็ถูกต้องตรงประเด็น
- 4) ควรมีการประสานความร่วมมือจากแหล่งทุนและหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และการทดลองปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาดตามแนวทางที่ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์บนฐานของข้อมูลเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีคุณภาพ

คำนำ

รายงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตามโครงการเรื่อง “การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อ” เป็นการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง จากกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนี้ จะส่งผลให้ชุมชนรู้จักตนเอง รับรู้สถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่ตนเองเผชิญอยู่ อันจะนำไปสู่การระดมความคิดในการหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกันต่อไปในอนาคต โดยการศึกษาวิจัยมีขอบเขตเนื้อหาในการศึกษา ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์และภาวะปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อใน 3 ประเด็นดังนี้

1. สภาพบริบทและปัญหาของบ้านหนองอ้อ
2. สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ
3. แนวทางการพัฒนาบ้านหนองอ้อในระยะต่อไป

งานวิจัยและพัฒนาเพื่อท้องถิ่นในเรื่อง “การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อ” ได้ศึกษาวิจัยและพัฒนาจนประสบความสำเร็จได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย จึงขอรายงานวิจัยและพัฒนามาให้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รับทราบ ทีมงานวิจัยขอขอบคุณสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้ให้ทุนมาดำเนินการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ขอขอบคุณชุมชนหนองอ้อทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี และขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2547

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของ

รายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหาศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

บ้านหนองอ้อ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีถนนลาดยางแยกจากถนนสายเพชรเกษมตัดผ่านหมู่บ้าน เรียกว่า ถนนสายบ้านสิงห์ – หัวโพ การคมนาคมจึงสะดวกสบาย บ้านหนองอ้อมีจำนวนครัวเรือน 261 ครัวเรือน ประกอบด้วยจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,235 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง เช่น ตัด – เย็บตุ๊กตา ขายของหน้าร้าน ก่อสร้าง และเลี้ยงหมู เป็นต้น สาเหตุของการประกอบอาชีพรับจ้างเนื่องจากการไม่มีที่ดินทำกิน (ขายที่ดินเพื่อใช้หนี้/ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย) ส่วนอาชีพการเกษตร เป็นคนภายนอกเข้ามาลงทุนเป็นส่วนใหญ่ เช่น การทำสวน การเลี้ยงฟาร์มหมู เป็นต้น บางพื้นที่มีการเลี้ยงวัว (วัวเนื้อ) เลี้ยงปลา และเลี้ยงหมูบ้างบางส่วนแต่เป็นลักษณะรายย่อย ซึ่งกำลังประสบกับปัญหาภาวะการขาดทุน และอีกอาชีพหนึ่งที่เป็นที่รู้จักหรือเป็นของขึ้นชื่อประจำตำบลบ้านสิงห์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนให้เป็นสินค้า “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” คือ การทำตุ๊กตา แต่ปัจจุบันจะเป็นอาชีพของกลุ่มที่มีเงินทุน ส่วนทั่วไปจะเป็นกลุ่มที่เข้ามารับจ้าง ทั้งนี้กลุ่มแกนนำบ้านหนองอ้อได้เคยมีการจัดทำสำรวจภาวะหนี้สินแบบคร่าวๆ แต่ไม่มีการนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ให้เห็นภาพรวมกัน จึงมีกลุ่มคนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่รับรู้ ซึ่งจากการสำรวจพบว่า ประเด็นหลัก คือ ภาวะหนี้สินเป็นภาวะความไม่สมดุลของการไหลเวียนของเงินตรา คือ เงินเข้าประมาณ 13 ล้านบาท แต่เงินไหลออกนอกหมู่บ้านมีมากถึง 19 ล้านบาท ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักว่า “จะอย่างไรให้หลุดพ้นจากภาวะปัญหาดังกล่าว และลูกหลานจะมีอนาคตที่สดใสเป็นความหวังใหม่”

ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อมๆ กันกับกระแสการพัฒนาของยุคแห่งความเจริญก้าวหน้าในปัจจุบัน ซึ่งมีอิทธิพลทำให้ชาวบ้านยึดติดกับความล้าสมัยด้านเทคโนโลยี และขวนขวายเพื่อที่จะได้มาในสิ่งต่างๆ เพื่อความทัดเทียมกันในสังคม เช่น วิทยุ เครื่องเสียง โทรทัศน์ พัดลม เครื่องปรับอากาศ รถจักรยานยนต์ รถยนต์ โทรศัพท์บ้าน เครื่องวีซีดี คอมพิวเตอร์ และสิ่งของที่เป็นที่นิยมที่สุด คือ โทรศัพท์มือถือ นอกจากนี้ในด้านอาหารการกินเมื่อก่อนทำกินกันเองในครอบครัว แต่ปัจจุบันนี้อาศัยกับข้าวจากตลาดนัดเป็นหลัก (ทุกมื้อ) เป็นผลให้เกิดกระแสเงินตรารั่วไหลออกนอกทุกวัน และภาวะหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณ

จากตัวเลขหนี้สินที่น่าเป็นห่วง แกนนำชุมชนจึงได้พยายามร่วมกันคิดหาแนวทางการแก้ปัญหาหวังพึ่งพากระบวนการกลุ่มกองทุนต่างๆ ทั้งกองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อจะนำมาพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นในด้านของฐานคิดสมาชิกยังให้ความสำคัญเรื่อง “เงิน” เป็นหลัก ซึ่งนอกจากจะไม่สามารถ “อุดรอยรั่ว” ที่มีอยู่ให้ลดลงได้แล้ว ยังกลับกลายเป็นการ “เพิ่มภาระหนี้สิน” ให้กับสมาชิกอีกทางหนึ่ง เช่น ในบางรายต้องไปหยิบยืมเงินเพื่อจะนำมาส่งคืนเงินกู้ให้ทันเวลา เป็นต้น ทำให้ชุมชนส่วนหนึ่งเกิดความตระหนักว่า “จะอย่างไรให้ชุมชนหลุดพ้นจากภาวะปัญหาดังกล่าว และลูกหลานมีอนาคตที่สดใส”

ใส่ “ไม่ต้องตกเป็นทาสของพวกหัวปึงปอง” (หัวปึงปอง ในที่นี้ ชุมชนให้ความหมายว่า เป็นคนรับจ้างทวงหนี้ในระบบ โดยจะจับมอเตอร์ไซด์สวมหมวกกันน็อกเข้ามาในหมู่บ้านทุกเช้า-เย็นเพื่อเก็บดอกเบี้ยและเงินต้น)

การแก้ปัญหาโดยเริ่มแรกมีความคาดหวังกับหน่วยงานภาครัฐที่มีนโยบายในการบรรเทาทุกข์ทางเศรษฐกิจโดยการส่งงบประมาณในการกระตุ้นเศรษฐกิจในส่วนท้องถิ่น “โครงการกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท” และมุ่งเน้นให้บริหารจัดการตนเอง โดยไม่มีการติดตาม สนับสนุนด้านการเสริมสร้างทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ จึงเป็นผลทำให้ประสบปัญหาด้านการบริหารจัดการกองทุนที่เหมาะสม และมีแนวโน้มว่าจะไม่เกิดการหมุนเวียน การเติบโตของกองทุน กลุ่มแกนนำในท้องถิ่นจึงได้มีการระดมความคิดเพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยมีพระครูวิจิตพัฒนโสภณ เจ้าอาวาสวัดพระศรีอารย์ ให้สนับสนุนและชี้แนะทางออก ทางเลือก โดยการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ตลอดจนได้มีโอกาสเข้าร่วมเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การดำเนินของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และการศึกษาดูงานเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโพธิ์ทอง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี (4-7 กรกฎาคม 2545) ภายใต้การสนับสนุนของโครงการยุทธศาสตร์องค์ความรู้ท้องถิ่น สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมตะวันออก ประกอบกับการจุดประกายแนวคิดอันเกิดจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทาน โดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า “การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในชนบทนั้น ควรจัดให้มีระบบเงินทุนหมุนเวียนขึ้นในลักษณะศูนย์สาธิตการบริหารการเงิน เพื่อช่วยแก้ปัญหาหนี้สินของราษฎรและเมื่อประสบความสำเร็จได้เป็นแบบอย่างแล้ว ให้นำองค์ความรู้ดังกล่าวเผยแพร่ต่อท้องถิ่นอื่นต่อไป” จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ซึ่งนับเป็นทางเลือก ทางรอด ที่จะช่วยให้พ้นจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบัน ทั้งยังเป็นแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

จึงได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อขึ้น เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 มีกิจกรรมการออม-กู้-ส่งคืนเงินกู้ทุกวันที่ 6 ของเดือน และได้ดำเนินการรับสมัครเพิ่มเป็นรุ่นที่ 2 จำนวน 86 คน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น 899 คน จากสมาชิก 831 คน มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการจำนวน 53 คน วงเงินออม 39,410 บาท/เดือน ปัจจุบันมีวงเงินหมุนเวียนประมาณ 512,000 บาท (ข้อมูลเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2546)

ความคาดหวังและแนวทางการพัฒนากลุ่มจะจัดให้มีกองทุนสวัสดิการให้กับสมาชิกและผู้นำท้องถิ่นที่มีความเสียสละต่อส่วนรวม โดยจะเน้นด้านการจัดกองทุน “เพื่อคนเป็น ไม่เน้นคนตาย” (เพราะมีกองทุนฌาปนกิจศพอยู่แล้ว) ได้แก่ กองทุนค่ารักษาพยาบาล (ดำเนินการแล้ว) กองทุนเพื่อการศึกษา กองทุนคลอดบุตร และกองทุนช่วยเหลือคนชรา ผู้ยากไร้ เป็นต้น ซึ่งการจัดสวัสดิการดังกล่าวจะต้องมีการนำเสนอต่อที่ประชุมเพื่อให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผลประโยชน์ (ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมและความเหมาะสมของวงเงินบำรุง)

จากการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในระยะที่ผ่านมาพบว่า กระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถช่วยให้กลุ่มเกิดความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมใจ และมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วม

กัน อีกทั้งรูปแบบของการบริหารจัดการยังช่วยให้มีระเบียบวินัย มีความมั่นใจ ความเชื่อถือศรัทธา มีความรู้ความเข้าใจในประโยชน์ที่จะได้จากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้มีความสนใจที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อสร้างรากฐานความมั่นคงให้กับตนเองและครอบครัวต่อไปในอนาคต แต่ทั้งนี้ในด้านของฐานคิดสมาชิกยังคงให้ความสำคัญแก่เรื่อง “เงิน” เป็นหลัก โดยที่ยังขาดการตระหนักถึง “หัวใจ” สำคัญของกระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้ยังไม่ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อที่แท้จริง ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง หมู่บ้านหนองอ้อจึงได้ดำเนินการวิจัยการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อ เพื่อชุมชนจะได้รับรู้สถานการณ์ปัญหาของตนเอง และเกิดการตระหนัก ร่วมมือกันดำเนินการหาทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้อย่างมีความเหมาะสม และข้อมูลที่ได้ยังเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้บริหารทุกระดับสำหรับเป็นแนวทางในการวางแผนแก้ไขปัญหาดต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง
2. เพื่อให้ชุมชนรู้จักตนเอง รับรู้สถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การระดมความคิดในการแก้ปัญหาร่วมกันต่อไปในอนาคต โดยประเด็นที่ศึกษา ได้แก่
 - 2.1 สภาพบริบทและปัญหาของบ้านหนองอ้อ
 - 2.2 สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ
 - 2.3 แนวทางการพัฒนาบ้านหนองอ้อในระยะต่อไป

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่บุคคลต่างๆดังนี้

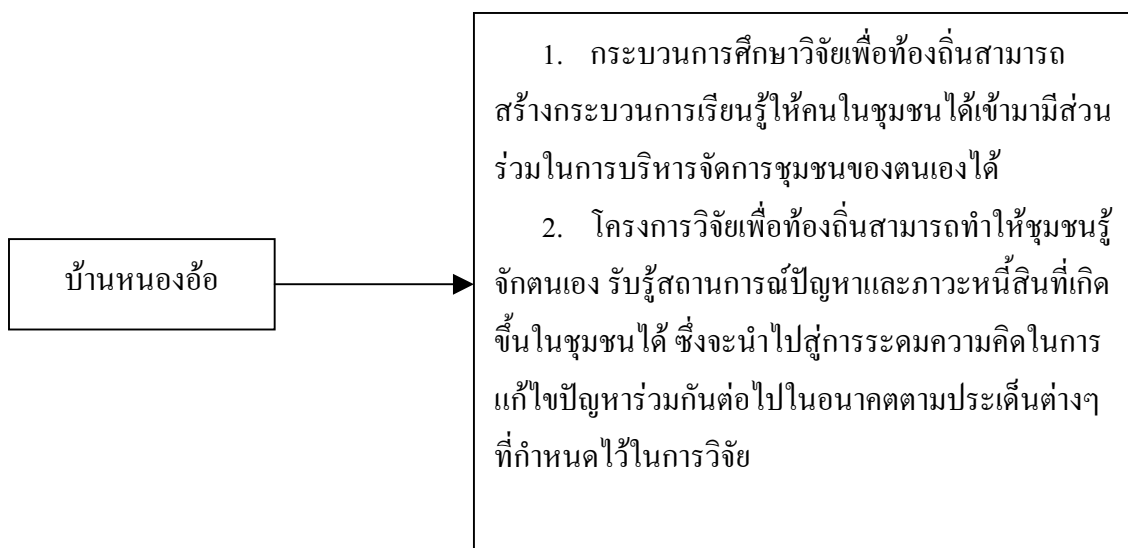
1. ประโยชน์ต่อบ้านหนองอ้อ ทำให้ได้รับรู้ถึงสภาพหนี้สินและปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้เกิดความตระหนัก เกิดการปรับปรุงพัฒนาตนเองให้สามารถจัดปัญหาอุปสรรคไปในแนวทางที่ถูกต้อง อีกทั้งผลพลอยได้ที่เกิดขึ้น คือ มีการพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ขึ้น เกิดการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน
2. ประโยชน์ต่อผู้บริหารระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบปัญหาของหมู่บ้านหนองอ้อ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับวางแผนพัฒนาหมู่บ้านที่เป็นประชาชน เด็กและเยาวชนได้ตรงตามความต้องการ

4. คำถามการวิจัย

จะมีวิธีการอย่างไรในการสร้างความตระหนักให้กับชาวบ้านหนองอ้อได้รับรู้ถึงสถานการณ์และปัญหาภาวะหนี้สินอันจะนำไปสู่การระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันต่อไปในอนาคต โดยประเด็นศึกษาที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่

1. สภาพปัญหาและบริบทของบ้านหนองอ้อเป็นอย่างไร
2. สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อเป็นอย่างไร
3. แนวทางการพัฒนาบ้านหนองอ้อในระยะต่อไปควรเป็นอย่างไร

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

6. ระยะเวลาและงบประมาณในการวิจัย

ระยะที่ใช้ในการวิจัยเป็นเวลา 9 เดือน คือ ระหว่าง เม.ย.-ธ.ค.47

บทที่ 2

ทบทวนทุนเดิม

การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อ มีการสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นที่เป็นทุนเดิมของบ้านหนองอ้อ ดังนี้

1. ทุนเดิมของโครงการ

1) ทุนทางด้านวิถีคิด/แนวคิด ได้แก่ การเข้ารับการอบรมและการศึกษาดูงานจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงใต้ต่อเนื่องในประเด็น เกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

2) ทุนทางภูมิปัญญาและสินค้าชุมชน ได้แก่ การแปรรูปสินค้าทางการเกษตร (น้ำปลาหัวไชโป๊ เต้าเจี้ยว น้ำเต้าหู้ ซีอิ๊ว ผักกาดดอง มะม่วงกวน) สินค้าชุมชน (น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า น้ำยาถูพื้น ยาสระผม) การทำตุ๊กตา การนวดแผนไทย

3) ทุนบุคลากร ทีมวิจัยในโครงการนี้ประกอบด้วยชาวบ้าน และข้าราชการเกษียณ (แนวร่วมมีทั้งพระสงฆ์ ครู-อาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนวัดหนองอ้อ ตลอดจนเยาวชนที่สนใจ รวมทั้งความร่วมมือในการเอื้ออำนวยความสะดวกจาก อบต.บ้านสิงห์) ที่มีประสบการณ์ ฐานคิดด้านการงานพัฒนาที่เน้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของภูมิคุณธรรมจริยธรรม สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ เช่น การจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ทีมวิจัยหรือบุคลากรคณะนี้จึงมีต้นทุนความเข้าใจที่จะสามารถใช้งานวิจัยเพื่อเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันต่อไปในอนาคต 4) ทุนทางเศรษฐกิจและสังคม จากสภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้ชุมชนหนองอ้อประสบกับสภาพปัญหาต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ปัญหาภาวะหนี้สิน รายได้และรายจ่ายของชุมชนไม่สมดุล ชุมชนล่มสลาย เกิดแรงงานรับจ้างจำนวนมากขึ้นในชุมชน ซึ่งในระยะแรกชุมชนมิได้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นอย่างพอเพียง ไม่มีการรวมกลุ่มร่วมกันคิดร่วมกันทำ ทำให้ชุมชนไม่มีพลังเพียงพอที่จะต่อสู้กับภาวะปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชุมชน ตามลำพังได้ ต่อเมื่อได้รับแรงกระตุ้นหนุนเสริมจากหน่วยงานภายนอก ที่เข้าไปศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวและสนใจที่จะแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน จึงได้เกิดการรวมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในชุมชน ได้แก่

1. กลุ่มฉาปนกิจศพ ดำเนินการมาประมาณ 30 ปี ในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ พื้นที่หมู่ 3 ตำบลบ้านหนองอ้อ หมู่ 5 (บ้านเก่า) และหมู่ 6 (บ้านทุ่งเจริญ) ตำบลบ้านฆ้อง มีสมาชิกประมาณ 3,000 คน เงินทุนหมุนเวียน 20,000 – 30,000 บาท/ครั้ง โดยการเก็บเงินครัวเรือนละ 40 บาท และนำมาให้เจ้าภาพงานศพนั้นๆ การดำเนินงานของกลุ่มจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านละ 1 ชุด เป็นผู้ประสานงาน

2. กลุ่มประปาหมู่บ้าน ดำเนินการมาประมาณ 10 ปี ในพื้นที่หมู่ 3 บ้านหนองอ้อ มีเงินทุนหมุนเวียนจำนวน 200,000 บาท เก็บเงินค่าน้ำประปาจากภาคเกษตรละ 4 บาท โดยใช้น้ำบาดาลจากวัดหนองอ้อ กลุ่มนี้เริ่มก่อตั้งจากการระดมทุนของชุมชนครัวเรือนละ 1,500 บาทและหน่วยงานราชการสนับสนุนเรื่องการเดินท่อน้ำประปาบางส่วน ผลกำไรที่ได้จากกลุ่ม นำมาปรับปรุงการดำเนินงานและซื้ออุปกรณ์ซ่อมแซม

3. กลุ่มฟุตบอลบ้านหนองอ้อ ตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมกลุ่มเยาวชนให้ต่อต้านยาเสพติด ได้รับรางวัลชนะเลิศการแข่งขันฟุตบอลในระดับอำเภอ

4. กลุ่มแม่บ้าน ก่อตั้งโดยกรมการพัฒนาชุมชน ก่อตั้งเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2545 มีสมาชิกประมาณ 18 คน ทำขนมตามเทศกาลต่างๆ เพื่อจำหน่ายในชุมชน

5. กลุ่มเลี้ยงโค มีสมาชิกจำนวน 11 คน ตั้งเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2545 ยังไม่มีเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่ม

6. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ในหมู่บ้านมีประมาณ 40 คน ได้รับแนวคิดจากการศึกษาดูงานกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น อยู่ระหว่างการเตรียมความพร้อมเพื่อจัดตั้งกลุ่มต่อไป

7. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กิจกรรมที่ทำปัจจุบัน คือ วัดความดัน แจกข่าวสารเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการรณรงค์เกี่ยวกับโรคติดต่อในชุมชนท้องถิ่น

8. กลุ่มเสียงตามสายในชุมชน ดำเนินงาน 2 จุด ที่วัดหนองอ้อ และที่บ้าน อ.ประทีพย์ คนทัด ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคา ได้รับทุนสนับสนุนอุปกรณ์จากหลวงปู่หลิว วัดหนองอ้อ และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองอ้อ ดำเนินการกระจายเสียงเวลา 05.00 – 06.00 น. และเวลา 18.00 น. เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมของหมู่บ้าน และงานบุญ

9. กองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท มีกรรมการกองทุนจำนวน 15 คน ดำเนินการสนับสนุนเพื่อการสร้างอาชีพ จำนวน 79 ครัวเรือน (15,000 บาท/ครัวเรือน) และกู้ยืมเงิน จำนวน 17 ครัวเรือน ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ มีปัญหาเรื่องผู้นำเดี่ยว การขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และไม่มีการประชุมอย่างต่อเนื่องเพื่อติดตามผลการดำเนินงาน และแก้ไขปัญหา อุปสรรคจากการดำเนินงาน

จะเห็นได้ว่าทุนทางด้านเศรษฐกิจและสังคมดังที่ได้กล่าวมานั้นนับเป็นฐานสำคัญที่จะช่วยเสริมหนุนกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามที่คาดหวัง

2. การต่อยอดทุนเดิม

จากการที่กลุ่มแกนนำชุมชนบ้านหนองอ้อได้มีโอกาสเข้าร่วมในแต่ละกิจกรรมดังกล่าวมานั้น นับเป็นการเปิดโลกทัศน์แห่งการเรียนรู้และมีมุมมองที่หลากหลาย ทั้งยังเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ฐานคิดจากการมีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ มาเป็นการมุ่งเน้นด้านการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองบนพื้นฐานแห่งการมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการคิด การปฏิบัติ การรับผิดชอบ และการรับผลประโยชน์ร่วมกันมากขึ้น นอกจากนี้องค์ความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ยังสามารถเป็นต้นแบบ สร้างทางเลือกที่หลากหลายให้กับชุมชน

ท้องถิ่นได้คัดสรรค์ นำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในขณะนี้แนวความคิดดังกล่าวได้ก่อเกิดเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การปลูกฝังค่านิยมการออมเงิน การจัดสวัสดิการชุมชน (คำรักษาพยาบาล และบัญชีสัจจะฯ สำหรับเด็กแรกเกิด) และการรวมกลุ่มทำขนมพื้นบ้านในงานวันสำคัญต่างๆ โดยมีการสำรวจความต้องการของชุมชนล่วงหน้า เป็นต้น ที่มาของพัฒนาการอันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหนองอ้อนั้น ฐานคิดสำคัญที่เป็นจุดริเริ่มแห่งการเปลี่ยนแปลง คือ กระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต

อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ทำเวทีพูดคุยกับกลุ่มแกนนำนักวิจัยและชาวบ้านทำให้สามารถวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของชุมชนบ้านหนองอ้อได้ดังนี้

จุดแข็ง

- กลุ่มแกนนำธรรมชาติมีพื้นฐานความรู้ วิถีคิด และประสบการณ์การดำเนินงานทั้งจากงานเดิม (ครู-อาจารย์ งานบริษัท ภูมิปัญญาด้านอาชีพต่างๆ) และการเรียนรู้ดูงาน ฝึกอบรม ฯลฯ ทำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- มีหอกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน ซึ่งช่วยให้เกิดการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มและการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการเชื่อมร้อยความสามัคคี

- กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อได้รับแนวคิด และผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการเข้าร่วมเวที การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรม จึงทำให้มีมุมมองและประสบการณ์ที่หลากหลาย

- กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อ มุ่งเน้นกระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือ/ร่วมใจ ช่วยเหลือสามารถดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็ง

- กระบวนการดำเนินงานของกลุ่มมีทีมงานที่หลากหลายระดับ ได้แก่ เยาวชน แกนนำผู้อาวุโสในชุมชน เป็นต้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นการช่วยถ่ายทอดการดำเนินงานให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ต่อไป

จุดอ่อน

- การทำงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นยังขาดการกระตุ้น หนุนเสริมกระบวนการเชื่อมร้อยองค์ความรู้กิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเกื้อกูล เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ได้แก่ กลุ่มคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน กลุ่มประปาหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มสตรีแม่บ้าน เป็นต้น

- ฐานคิดการวิเคราะห์ปัญหาของกลุ่มผู้นำทางการยังยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ ทำให้ไม่เกิดความหลากหลายทางความคิด/การพัฒนา แต่ในบางประเด็นที่ชุมชนมองเห็นว่าเป็นประโยชน์ชัดเจน อย่างเช่น กลุ่มสัจจะฯ ก็ต้องใช้เวลานานพอสมควรในการปรับเปลี่ยนแนวคิดให้ยอมรับ/ร่วมมือ

-ชุมชนยังขาดระบบการบริหารจัดการด้านฐานข้อมูล ทักษะ และองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการใช้เป็นพื้นฐานการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน และกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และสถานการณ์ทางสังคมได้อย่างสมดุล

จากการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนดังกล่าวจึงมองว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะสามารถช่วยเสริมหนุนจุดแข็งให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น สำหรับในด้านจุดอ่อนชุมชนจะได้เรียนรู้และใช้งานวิจัยฯ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจุดอ่อนให้กลับกลายเป็นความเข้มแข็งและเอื้อประโยชน์ต่องานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไปได้

3. ความสำคัญขององค์ความรู้

ชุดองค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อที่ได้จากงานวิจัยนี้มีความสำคัญ คือ

- 1) เป็นฐานข้อมูลให้ชุมชนได้ร่วมกันคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ “รู้จักตนเอง” รับรู้สถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสถานการณ์ในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชน (สมาชิก) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง
- 3) ชุมชน (สมาชิก) ได้รูปแบบ วิธีการ/แนวทางที่เหมาะสมในการลดปัญหาภาวะหนี้สินของสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน
- 4) ได้แนวทางการสร้างจิตสำนึกเรื่องการสะสมทรัพย์ และการใช้ทรัพย์ในการดำรงชีพได้อย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของควมมีคุณธรรมจริยธรรม
- 5) กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง และเป็นพื้นฐานในการรองรับการสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กรภายนอก
- 6) ได้บทเรียนเพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับท้องถิ่นและชุมชนอื่นนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้มีโอกาสต่อไป

4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของโครงการ

โครงการสามารถดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินงานต่างๆ เนื่องจากปัจจัยหลายประการ ดังนี้

1) ทีมวิจัยมีพื้นฐานความรู้ วิธีคิด และประสบการณ์การดำเนินงานทั้งจากงานเดิม (ครู-อาจารย์ งานบริษัท ภูมิปัญญาด้านอาชีพต่างๆ) และการเรียนรู้ดูงาน/ฝึกอบรม ฯลฯ ทำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญต่อชุมชนและชุมชนต้องแก้ปัญหายอยู่แล้ว

3) การหนุนเสริมจากหน่วยงานองค์กรชุมชนท้องถิ่น/แนวร่วม ได้แก่ วัด โรงเรียน และอบต. ที่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นร่วมกันอย่างจริงจัง ซึ่งนับเป็นพลังที่จะสามารถขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 3

บริบทชุมชน

การศึกษาศถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อ มีการสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นของบ้านหนองอ้อ ตามหัวข้อดังนี้

1. สภาพพื้นที่
 - 1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน
 - 1.2 ที่ตั้ง อาณาเขต
 - 1.3 ลักษณะภูมิศาสตร์
2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม
 - 2.1 ประชากร
 - 2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน
 - 2.3 เส้นทางคมนาคม/การติดต่อกับภายนอก
 - 2.4 การศึกษา
 - 2.5 สาธารณสุข/อนามัยชุมชน
 - 2.6 วัฒนธรรม ประเพณี
 - 2.7 ศาสนา ความเชื่อ การเคารพนับถือ
 - 2.8 การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาวะผู้นำ
 - 2.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และกลุ่มชุมชน
3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์
 - 3.1 พื้นดิน
 - 3.2 พื้นน้ำ
 - 3.3 ป่า
4. สภาพทางเศรษฐกิจ

1. สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านหนองอ้อ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีถนนสายบ้านสิงห์ – หัวโพ (หมายเลขที่ 3335) ตัดผ่านหมู่บ้าน ซึ่งแยกจากถนนหลวงสายเพชรเกษมสาย 4 จากประวัติศาสตร์ของจังหวัดราชบุรี หลักฐานทางโบราณสถานที่ยังคงพบ ทำให้เชื่อได้ว่า มีคนตั้งถิ่นฐานอยู่มาตั้งแต่ยุคหินกลาง อายุประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว แต่หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านเรือนปรากฏชัดในสมัยทวารวดี หลังจากได้มีการค้นพบเมืองโบราณสถานสมัยทวารวดีที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี ซึ่งสันนิษฐานตั้งเมืองขึ้น

ในพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อมาในสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองราชบุรีได้ย้ายมาตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง ณ ที่ตั้งเมืองปัจจุบัน โดยมีพระปรางค์วัดมหาธาตุวรวิหารเป็นประธาน

ชุมชนบ้านหนองอ้อมีพื้นที่ทั้งหมด 950 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองราชบุรี 16 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอโพธาราม 5 กิโลเมตร ห่างจากสภากลางการบริหารตำบลบ้านสิงห์ 1.5 กิโลเมตร ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ภายใน 12 หมู่บ้าน มีคนมาตั้งถิ่นฐานในสมัยขอมเรืองอำนาจ สังกัดได้จากพระพุทธรูปปั้นศิลาแลง เช่น วัดสาละ เป็นวัดร้างที่ถูกพม่าเผา ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคกลาง และวัดหนองอ้อ ถูกพม่าเผา มีพระพุทธรูปศิลาแลง ซึ่งทางวัดได้ปฏิสังขรณ์แล้ว

อนึ่งจากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้าน กล่าวถึง “หมู่บ้านหนองอ้อ” ว่ามีสภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีลำคลอง และหนองน้ำ มีพืชชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ต้นอ้อ ในพื้นที่มีต้นอ้อขึ้นอยู่มากมายชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “บ้านหนองอ้อ”

ต่อมาสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พม่าเข้ามาทางตำบลเขาชะอุ่น อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี วัดวาอารามต่างๆ รวมถึงวัดหนองอ้อได้ถูกพม่าเผาทำลาย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 นี้ มีชาวจีนครอบครัวหนึ่งชื่อว่า กังทวดมี ย่าทวดหนู เป็นคนเชื้อสายจีน อาศัยอยู่บ้านดอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีได้อพยพครอบครัว มีบุตรธิดา 4 คน คือ

1. กังคต หนูสิงห์ ต้นตระกูล หนูสิงห์
2. ย่าเต็ม หนูสิงห์ ต้นตระกูล โตเต็ม
3. กังวัน หนูสิงห์ ต้นตระกูล นาคเส็ง
4. กังอิน หนูสิงห์ ต้นตระกูล นาคเส็ง

มาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินโดยการ ทำไร่ ทำสวน พร้อมทั้งสร้างวัดขึ้นมาใหม่ โดยถวายที่ดินเพิ่มเติมให้กับวัดหนองอ้อ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้สร้างพระปรางค์หลวงพ่อเจียและชาวบ้านได้ร่วมสร้างพระปรางค์กับหลวงพ่อเจีย เป็นศิลปะขอมผสมจีนโดยจ้างช่างชาวจีนเป็นผู้สร้าง

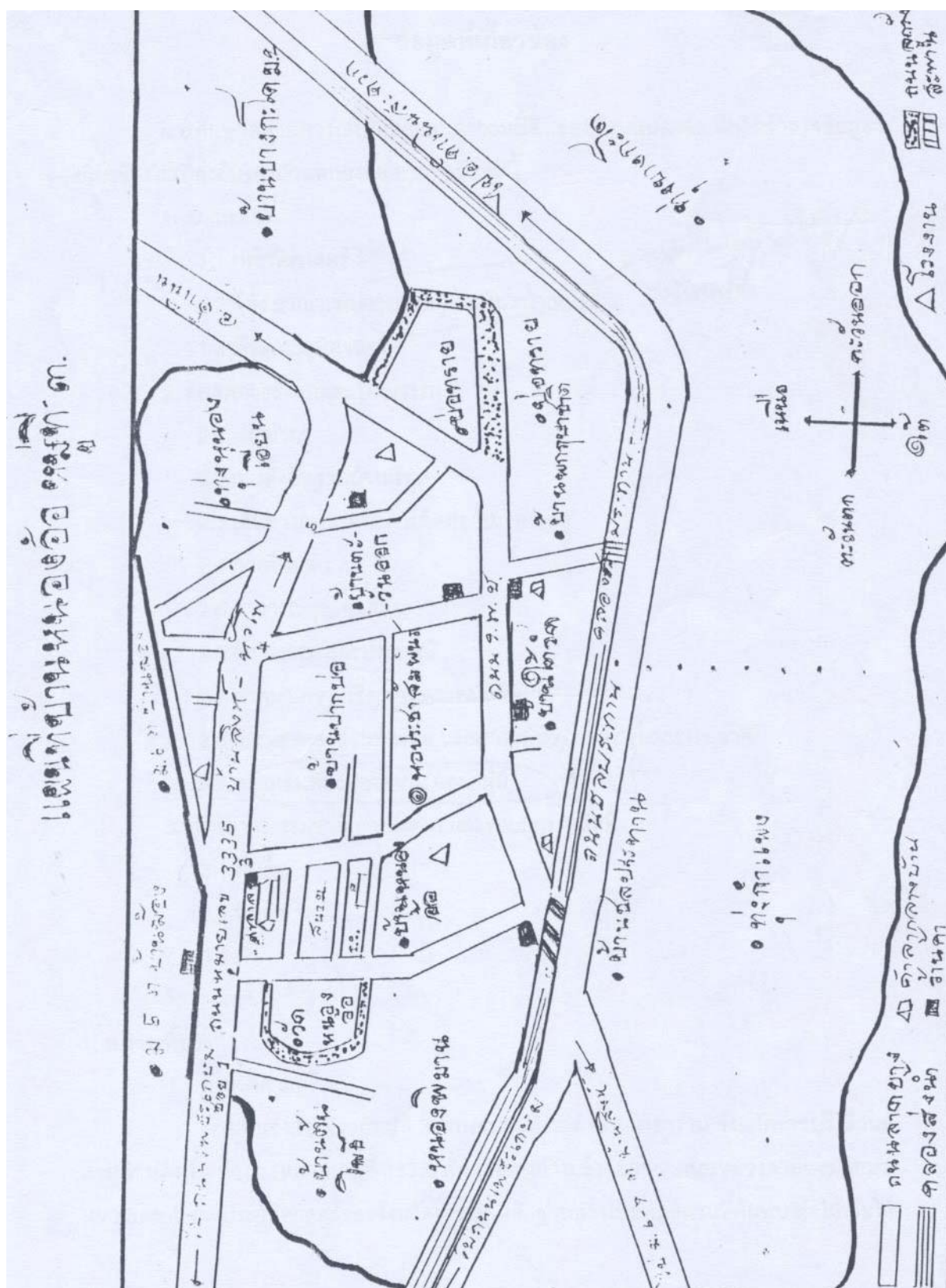
ปัจจุบัน พระปรางค์วัดหนองอ้อได้บรรจุอัฐิ (กระดูก) ของบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งบ้านหนองอ้อให้อนุชนรุ่นหลังได้เคารพกราบไหว้สักการบูชา เพื่อเป็นศูนย์รวมน้ำใจเป็นเครื่องระลึกถึงบรรพบุรุษ

1.2 ที่ตั้ง อาณาเขต

ที่ตั้ง บ้านหนองอ้อ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อ หมู่ที่ 5 – 6	ตำบลบ้านฆ้อง
ทิศใต้	ติดต่อ หมู่ที่ 4 – 7	ตำบลบ้านสิงห์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ หมู่ที่ 2 – 11	ตำบลบ้านสิงห์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ หมู่ที่ 4 – 5 – 6	ตำบลบ้านสิงห์

1.3 ลักษณะภูมิศาสตร์

สภาพภูมิศาสตร์ทั่วไปของบ้านหนองอ้อ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม เป็นส่วนหนึ่งของแอ่งกระทะในพื้นที่ของตำบลบ้านสิงห์ ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำนครชัยศรี พื้นที่มีลักษณะลาดเทเล็กน้อย ดินส่วนใหญ่จะเป็นดินเหนียวเหมาะสำหรับการทำนา ทำไร่ ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น หมู่บ้านหนองอ้ออยู่ในเขตชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาราชบุรีฝั่งซ้าย มีคลองชลประทานผ่าน 1 คลอง (ข้างคลองชลประทานมีน้ำเน่าเสีย ซึ่งไม่สามารถระบายน้ำได้ ทางอบต.กำลังจะขุดระบายน้ำในปี 2547) มีบ่อน้ำบาดาล น้ำประปา ไฟฟ้า ถนนลาดยางเข้าหมู่บ้าน มีตู้โทรศัพท์ 2 ตู้

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากร

ประชากรในหมู่บ้านหนองอ้อมีจำนวน 1,235 คน จำนวน 261 ครัวเรือน มีประชากรชายจำนวน 603 คน มีประชากรหญิงจำนวน 632 คน

2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ลักษณะของบ้านเรือนเป็นรูปแบบดั้งเดิม และรูปแบบสมัยใหม่ โดยการตั้งบ้านเรือนครั้งแรกๆ สร้างใกล้ๆ วัด สภาพบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ไผ่ขัดแตะ เรือนสูง ใต้ถุนบ้านไว้เลี้ยงสัตว์ มุงด้วยหญ้าคา บ้าง ด้วยจากบ้าง บางหลังเป็นกระต๊อบ ต่อมาความเจริญเข้ามาเปลี่ยนแปลงจากเดิมกลายเป็นบ้านที่มีลักษณะสมัยใหม่มีการสร้างด้วยปูน หลังคามุงด้วยสังกะสีบ้าง ด้วยกระเบื้องบ้าง เนื่องจากสังกะสีมีสนิมกัดกร่อน ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนจากสังกะสีมาเป็นกระเบื้องในปัจจุบัน

2.3 เส้นทางคมนาคม/การติดต่อกับภายนอก

การคมนาคมสะดวกสบาย เพราะมีถนนลาดยางหมายเลข 3335 ผ่านเข้าหมู่บ้าน มีถนน ร.พ.ช. 2 สาย เกือบทุกสายลาดยางหมด ยกเว้น ถนนหน้าศาลหลวงปู่หลิวกับถนนเข้าซอยบ้านตะวันออกเล็กน้อย

2.4 การศึกษา

2.4.1 การศึกษาในระบบ มีโรงเรียนวัดหนองอ้อ 1 โรงเรียน เปิดสอนตั้งแต่ ก่อนวัยเรียน ถึงประถมศึกษา

2.4.2 การศึกษานอกระบบ มีศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดหนองอ้อ บ้านคุณวรรณ พัฒนา

2.5 สาธารณสุข/อนามัยชุมชน

มีอนามัย ซึ่งบ้านหนองอ้อขึ้นอยู่กับอนามัยบ้านกะโด หมู่ที่ 2 โดยประชาชนมารับบริการตั้งแต่ ตุลาคม 2546 ถึง เมษายน 2547 เฉพาะประชากรหมู่ที่ 3 บ้านหนองอ้อ จำนวน 273 ครั้ง (ข้อมูลจากสถานีอนามัยบางกะโด)

มีสาธารณสุขมูลฐาน โดยอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) ตรวจความดันโลหิต ตรวจสุขภาพ

มีฉาปนกิจสงเคราะห์ให้กับครอบครัว 261 ครัวเรือนในหมู่ที่ 3

มีสวัสดิการ (กองทุนสวัสดิการ เกิด แก่ เจ็บ ตายของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ แบบพระอาจารย์สุบิน มณีโต)

มีนวดแผนโบราณ นวดฝ่าเท้า นวดธรรมดา และมีชมรมรำกระบอง (ดร.สาธิต อินทรกำแหง)

2.6 วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านหนองอ้อนับถือศาสนาพุทธถึง 99 % นับถือศาสนาคริสต์จำนวนน้อย บ้านหนองอ้อมีวัดอยู่ในหมู่บ้านชื่อ วัดหนองอ้อ เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) นับรวมอายุถึงปัจจุบันประมาณ 400-500 ปี ตามตำนานเล่ากันว่าผู้สร้างวัดหนองอ้อขึ้น คือ หลวงพ่อไท ซึ่งเป็นพระที่บวชมาจากที่อื่น และได้มาพำนักอยู่บริเวณนี้ ต่อมาท่านจึงสร้างวัดแห่งนี้ขึ้น วัดหนองอ้อมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่แห่งหนึ่งก็คือ ศาลหลวงพ่อดิลกแสง (หลวงพ่อดามพิน้อง หรือศาลหลวงปู่หลิว) นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานที่สำคัญ เช่น สถูปโบราณที่มีอายุกว่า 200 ปี และพระเจดีย์ที่เก็บอัฐิของท่านเจ้าอาวาสที่ล่วงลับไปแล้วถึง 4 รูปด้วยกัน คือ หลวงพ่อไท หลวงพ่อเจ้ย หลวงพ่อเอียน และหลวงพ่อบัวเขียว ปัจจุบันวัดหนองอ้อมีกิจุสงฆ์จำพรรษาโดยตลอด และเมื่อมีวันสำคัญทางศาสนาชาวบ้านก็ร่วมกันตักบาตร ทำบุญ รักษาศีล และปฏิบัติธรรม ได้กำหนดบำเพ็ญในวันสำคัญต่างๆ ดังนี้

มกราคม	ทำบุญปีใหม่,กินเลี้ยงต้อนรับปีใหม่
กุมภาพันธ์	วันมาฆบูชา(เวียนเทียน)/วันตรุษจีน (ขนมแข่ง+ขนมเทียน)
มีนาคม	สารทลาว(ข้าวหลาม) กวนกระยาสารท
เมษายน	สงกรานต์(ก่อพระทราย สรงน้ำพระ)/สังคายนา
พฤษภาคม	วันวิสาขบูชา(เวียนเทียน)
กรกฎาคม	เข้าพรรษา/อาสาฬหบูชา/ฉลากัฏฐ์
สิงหาคม	วันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคมของทุกๆปี
ตุลาคม	ออกพรรษา/สารทไทย(ทำบุญ)/ประเพณีได้น้ำมัน
พฤศจิกายน	งานลอยกระทง
ธันวาคม	วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 5 ธันวาคมของทุกๆปี

วันสำคัญต่างๆข้างต้นชาวบ้านร่วมกันจัดให้มีการตักบาตรถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสงฆ์ ตลอดจนการรักษาศีล เจริญภาวนาเป็นประจำ นอกจากนี้ในวันธรรมดา ภิกษุสงฆ์ไปปรับบิณฑบาตรตามบ้านเป็นประจำ โดยเฉพาะวัน 8 ค่ำ 15 ค่ำ ชาวบ้านได้ไปร่วมกันตักบาตร ทำบุญที่วัดเป็นประจำ และในวันเข้าพรรษา ระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 จนถึง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 มีคณะอุบาสก อุบาสิกา ได้ไปปฏิบัติธรรมรักษาศีล เจริญวิปัสสนาประจำที่วัดหนึ่งวันกับหนึ่งคืนโดยตลอด นอกจากนี้เมื่อชาวบ้านทำบุญบวชนาคหรือบำเพ็ญกุศลศพ ก็มีการจัดทำพิธีที่วัด ซึ่งนับได้ว่าวัดเป็นศูนย์รวมน้ำใจจากชาวบ้านตามคำกล่าวของคนเก่าๆมาแต่กาลก่อนว่า “วัดจะมีสถาน เพราะบ้านช่วย บ้านจะส่วยก็เพราะมีวัดค้ำค้ำยัน บ้านกับวัดพลัดกันช่วยอำนวยชัย เจริญศิริวิสัยทั้งสองทาง”

หมู่บ้านหนองอ้อของเรายึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง หมั่นไปทำบุญรักษาศีล และปฏิบัติธรรมตามวันสำคัญของพระพุทธศาสนาทุกชั้นตอน เช่น การก่อพระทราย ในวันมาฆบูชา มีการเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา มีการตักบาตรเทโวในวันออกพรรษาและมีประเพณีได้น้ำมัน มีลักษณะคือการบุญน้ำมันโดยการตักน้ำมันใส่พระประจำวัน ซึ่งวัดหนองอ้อจัดเฉพาะวันออกพรรษา และมีการสงฆ์น้ำพระ รดน้ำคำหัวให้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้สูงอายุ และวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ได้มีการจัดให้มีการทำบุญ ปล่อยสัตว์สงฆ์ให้กับบอดี้เจ้าอาวาสวัด อุบาสก อุบาสิกา ไวยาวัจกร ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนปู่ย่าตายาย คุณครูอุปัชฌายาจารย์เป็นประจำทุกปี ชาวบ้านยึดมั่นและคำนึงถึงสิ่งที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจเสมอ ก็คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นนิรันดร์ตลอดกาลนาน เทอญ

2.7 การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาวะผู้นำ

การปกครองส่วนท้องถิ่น

บ้านหนองอ้อหมู่ที่ 3 อยู่ภายใต้การปกครองท้องถิ่นของ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านสิงห์ และกำลังได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลในอนาคต

ภาวะผู้นำ

ผู้นำที่เป็นทางการ

1. พระครูสุนทรพิพิธการ
2. ผู้ใหญ่วาสนา ทองขาว
3. อบต.หนอง เตียนตร
4. อบต.เพทาย เพื่องศิลา
5. พช.ผญบ.นายสง่า ภูสวด
6. พช.ผญบ.ประชุม นาคเส็ง
7. แพทย์ตำบลอารีย์ ชาเสียง

ผู้นำตามธรรมชาติ

1. นายสนิท คงคำ
2. นายสง่า ชาเสียง
3. นายเฉลียว ชาเสียง
4. นายเฉลิม เตียงเกตุ

3. ทรัพยากรธรรมชาติ

3.1 พื้นดิน

สภาพของดินภายในหมู่บ้านมีลักษณะเป็นดินร่วน ซึ่งในปัจจุบันดินมีความเสื่อมโทรม ปลูกพืชได้น้อยลงกว่าในอดีต การถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์ ส่วนใหญ่เป็นของบุคคลภายในชุมชน

3.2 พื้นน้ำ

ชุมชนบ้านหนองอ้อมมีน้ำจากชลประทานไหลผ่านด้านหลังของหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้านไม่มีแหล่งน้ำสาธารณะ การจัดการน้ำของการชลประทานยังส่งน้ำไม่ครอบคลุมทั้งหมู่บ้าน มีบางครอบครัวเท่านั้นที่น้ำจากระบบชลประทานได้เนื่องจากมีพื้นที่ติดกับคลองชลประทาน

3.3 พื้นที่ป่า

สภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านหนองอ้อมเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีลำคลอง และหนองน้ำ เป็นพื้นที่ที่ไม่มีผืนป่าขนาดใหญ่ มีส่วนมากในชุมชนเป็นไม้ขนาดเล็กที่ชาวบ้านปลูกขึ้น

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของบ้านหนองอ้อมจากการสำรวจโดยใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.)เป็นตัวชี้วัด ผลจากการสำรวจที่ได้ถือว่าผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ประชากรบ้านหนองอ้อมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง และทำการเกษตร ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ของประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน ดังนี้

1. รายได้จากการทำนา 2,000 บาท/ไร่	เฉลี่ยปีละ 24,068 บาท/ครัวเรือน
2. รายได้จากการปลูกอ้อย 8 ต้น/ไร่	เฉลี่ยปีละ 36,000 บาท/ครัวเรือน
3. รายได้จากการปลูกถั่วเขียว	เฉลี่ยปีละ 7,650 บาท/ครัวเรือน
4. รายได้จากการเลี้ยงสัตว์	เฉลี่ยปีละ 120,000 บาท/ครัวเรือน
5. รายได้จากการรับจ้าง	เฉลี่ยปีละ 3,000 บาท/ครัวเรือน
6. รายได้จากการปลูกข้าวโพดฟักอ่อน	เฉลี่ยปีละ 20,000 บาท/ครัวเรือน
7. รายได้จากการปลูกข้าวโพดแปดแถว	เฉลี่ยปีละ 20,000 บาท/ครัวเรือน

บทที่ 4

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถานการณ์และภาวะปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มีขอบเขตการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาจาก

1. คณะผู้วิจัย ซึ่งเป็นชาวบ้านหนองอ้อ หมู่ 3 ต.บ้านสิงห์ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
2. ชาวบ้านหนองอ้อ หมู่ 3 ต.บ้านสิงห์ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งทีมวิจัยหนองอ้อสร้างขึ้นโดยใช้ข้อคำถามบางข้อจากแบบสอบถามที่หมู่บ้านท่าเสา ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี(เอื้อเฟื้อ : นายพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง) สร้างขึ้น โดยเนื้อหาของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง

ตอนที่ 3 สถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันต่อไปในอนาคต

3. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์และภาวะปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำนวน 251 ครัวเรือน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามเนื้อหาของแบบสอบถามที่ได้กำหนดไว้

5. กระบวนการทำงาน

กระบวนการทำงานในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ทีมวิจัยมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือโดยการดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัยครั้งนี้ ทีมวิจัยดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลทฤษฎีเกี่ยวกับบริบทชุมชนบ้านหนองอ้อ (หมู่ที่ 3) และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระยะที่ผ่านมา
- 2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจกับผู้นำระดับตำบล หมู่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน จัดโดยทีมวิจัยหมู่บ้านหนองอ้อ
- 3) จัดประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสัมมนาเกี่ยวกับสภาพบริบทของหมู่บ้านหนองอ้อ
- 4) ทีมวิจัยเข้ารับการฝึกอบรมการเก็บรวบรวมข้อมูล ณ ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ
- 5) จัดประชุมทีมวิจัยเพื่อจัดทำโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ และจัดทำข้อคำถาม
- 6) จัดประชุมผู้นำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และประชาชน ทีมวิจัยเพื่อรายงานแบบสัมภาษณ์ และจัดทำข้อคำถามเพื่อปรับปรุงข้อคำถามให้ครอบคลุม และได้รับข้อเสนอแนะให้เพิ่มข้อคำถามในเรื่องเกี่ยวกับขยะ อากาศ และน้ำ
- 7) จัดประชุมทีมวิจัย ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด
- 8) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ และจัดทำข้อคำถาม
- 9) เสนออาจารย์ที่ปรึกษา ตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา
- 10) ปรับปรุงตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำ

2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทีมวิจัยไปสัมภาษณ์ที่บ้านกลุ่มเป้าหมายมีขั้นตอน ดังนี้

- 1) จัดประชุมสัมมนาทีมวิจัย 3 ครั้ง เพื่อกำหนดรูปแบบการออกไปสัมภาษณ์ได้ข้อตกลง คือ
 - 1.1 เก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์เจ้าบ้าน บ้านเลขที่ละ 1 ชุด
 - 1.2 แบ่งการเข้าสัมภาษณ์ ทีมวิจัย 1 คน ต่อ 10 บ้าน โดยใช้วิธีการ คือ ทีมวิจัยคัดเลือกบ้านที่มีความคุ้นเคยก่อน ส่วนบ้านที่ไม่มีผู้ใดคุ้นเคยและยังไม่มีผู้ใดเลือก จะมาแบ่งกันอีกครั้งจนกระทั่งครบทุกบ้าน
 - 1.3 จับคู่ระหว่างสมาชิกทีมวิจัยและทดลองสัมภาษณ์กันเองก่อน
 - 1.4 ชักถามข้อคำถามที่มีความคลุมเครือจนกระทั่งกระจ่าง
 - 1.5 แต่ละคนจดบันทึกบ้านเลขที่ที่ตนรับผิดชอบไว้
- 2) ออกเก็บรวบรวมข้อมูลตามบ้านที่ได้รับมอบหมาย
- 3) ประชุมสำรวจปัญหาในการออกสัมภาษณ์ของทีมวิจัย

- 4) ออกแบบการรวบรวมและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้
- 5) กรอกรวบรวมข้อมูลลงในแบบฟอร์มที่ได้จัดทำขึ้น
- 6) ทีมวิจัยช่วยกันสรุปผลข้อมูลที่ได้มาและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกัน
- 7) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแก่ที่ปรึกษา ผู้นำตำบล ผู้นำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ชุมชนในท้องถิ่น เครือข่ายวิจัยท้องถิ่น และทีมพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก สกว. สำนักงานภาค
- 8) จัดพิมพ์รายงานผลการวิจัย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

- 1) นำข้อมูลที่ได้มาหาค่าร้อยละ และหาค่าเฉลี่ย
- 2) จัดเวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลของข้อมูล
- 3) จัดเวทีนำเสนอและสรุปบทเรียนงานวิจัยเพื่อเป็นการนำข้อมูลที่ได้กลับคืนสู่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อหาแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกันต่อไป

บทที่ 5

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง สถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยทีมวิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามแผนการวิจัยที่ได้กำหนดกิจกรรมและกระบวนการวิจัยไว้จนสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ ทั้งในเชิงกระบวนการและวัตถุประสงค์โครงการ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาในเชิงกระบวนการ พบว่า กระบวนการดำเนินงานวิจัยสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาในเชิงการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการทำให้ได้องค์ความรู้เรื่องสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองอ้อ ซึ่งนำไปสู่การระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันต่อไปในอนาคตในประเด็นต่างๆ ได้แก่

2.1 ข้อมูลทั่วไป

2.2 สภาพบริบทและปัญหาของบ้านหนองอ้อ

1) สภาพบริบทของบ้านหนองอ้อ

- ด้านประชากร
- ด้านสุขภาพ
- ด้านการศึกษา
- ด้านอาชีพ

2) สภาพปัญหา

2.3 สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ

2.4 แนวทางการพัฒนาบ้านหนองอ้อระยะต่อไป

โดยจะได้นำเสนอผลการวิจัยในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาในเชิงกระบวนการ ซึ่งพบว่า กระบวนการดำเนินงานวิจัยสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง

การดำเนินโครงการวิจัยในระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน ที่มุ่งเน้นด้านการมีส่วนร่วม ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีแผนการดำเนิน

งานเป็นเสมือนแผนที่นำทางเพื่อสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้จึงขอสรุปผลที่ได้จากกระบวนการดำเนินงานออกเป็นรายการกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับบริบทชุมชนบ้านหนองอ้อ หมู่ที่ 3 และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระยะที่ผ่านมา การศึกษาข้อมูลดังกล่าวทำให้ทีมงานวิจัยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น และความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับโครงสร้างของชุมชน ตลอดจนพัฒนาการของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระยะที่ผ่านมา อันจะมีผลต่อการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินโครงการในระยะต่อไป ซึ่งการได้มาของข้อมูลนั้น ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้แนวทางในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งข้อมูลต่างๆที่จะนำมาใช้ในการดำเนินโครงการวิจัยท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 2 การจัดเวทีสร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกส่วนในพื้นที่ศึกษา การจัดเวทีเดียวกันนับเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการ และเป็นบทเรียนที่ทีมวิจัยต้องเรียนรู้ด้านการประสานงานกับคนหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการ “จุดธูปบอกเจ้าที่เจ้าทาง” ทำให้ชุมชนท้องถิ่นผู้ที่เกี่ยวข้อง (วัด ชาวบ้าน และหน่วยงานองค์กรในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน ผู้ใหญ่บ้าน อบต.) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการและงานวิจัยท้องถิ่น เป็นผลให้เอื้อต่อการประสานความร่วมมือเพื่ออำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เช่น การขอข้อมูล การขอใช้สถานที่ เป็นต้น

กิจกรรมที่ 3 การจัดฝึกอบรมการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนท้องถิ่น ในการเสริมสร้างศักยภาพความรู้ ความเข้าใจ และเทคนิคการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลให้กับทีมวิจัย การจัดฝึกอบรมดังกล่าวทำให้ทีมวิจัยมีความรู้ความสามารถในการวางแผน และเห็นทิศทางในการออกแบบแนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล นับเป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างความมั่นใจในการดำเนินงานขั้นต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพบรรยากาศกิจกรรมการฝึกอบรม 29 – 30 พ.ค. 2547

ณ ห้องประชุมปรีณิเชสปาล์มศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ(สวนแสนปาล์ม)

ดร.ทิพวัลย์ สีสันทร กังสดารบรรยายเกี่ยวกับเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

อืม.....เข้าใจๆ.....เราทำได้!

ผศ.เอี่ยม ทองดี กำลังบรรยายเกี่ยวกับเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

“ระดมสมองกันหน่อย” เก็บรวบรวมข้อมูลต้องทำกันยังไงบ้าง

ระดมสมองร่วมกันคิด ร่วมกันเขียนออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูล

นำเสนอ....สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเวลาเก็บข้อมูล

ทดสอบ....ทีมวิจัยแสดงตัวอย่างการเก็บรวบรวมข้อมูล(นักแสดงสมัครเล่น)

เจ้าไล้ขนานเสนอ....การเก็บข้อมูลต้องมีเทคนิคกันหน่อย!

อาจารย์สง่า....หัวหน้าทีมขอแสดงความคิดเห็นด้วยคน

นำเสนอ

นำเสนอ

นำเสนอ

ครั้งแรกของการจับไมโครโฟน....กล้าๆหน่อย

กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีการวางแผน กำหนดประเด็น และสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล อย่างมีส่วนร่วม พร้อมทั้งแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดเวทีดังกล่าว ทำให้ทีมวิจัยรู้จักการทำงานเป็นทีม มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน และสามารถบริหารจัดการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานอย่างชัดเจนตามความเหมาะสม และเงื่อนไขข้อจำกัดของแต่ละคน เช่น การแบ่งพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามความสมัครใจและความคุ้นเคยของผู้สัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในการดำเนินงาน

กิจกรรมที่ 5 การเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล เป็นผลให้ทีมวิจัยเกิดบทเรียนหลายด้าน เช่น ต้องมีการเตรียมความพร้อมความเข้าใจกับแบบสอบถามอย่างละเอียดถี่ถ้วนเพื่อไม่ให้ติดขัด เพราะจะทำให้บรรยากาศการพูดคุยเป็นธรรมชาติไม่น่าเบื่อ และวางแผนการนัดหมายกลุ่มที่จะทำการสัมภาษณ์ล่วงหน้าก่อนลงพื้นที่เพื่อให้สะดวกทั้งสองฝ่าย รวมทั้งต้องควบคุมอารมณ์ ใช้ความอดทน และความพยายามในการอธิบายคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ ผลพลอยได้ที่ได้รับ คือ การที่ได้ลงพื้นที่พบปะพูดคุยซักถามแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชนบ่อยครั้ง ทำให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันมากขึ้น ได้คุยกันมากขึ้น ทำให้รู้จักกันมากขึ้น เข้าใจสถานะความเป็นอยู่และสารทุกข์สุกดิบของแต่ละครัวเรือน บางครั้ง การปรับทุกข์ แม้ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้ แต่ก็ช่วยเป็นที่ระบายความในใจให้เจ้าทุกข์ได้รู้สึกดีขึ้นได้ และภายใต้บรรยากาศของการพูดคุยอย่างเป็นกันเองนั้นก็ได้ออกให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านต่อทีมวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ตรงตามความต้องการของชุมชน และเน้นย้ำอีกว่า “ควรแก้ปัญหาให้เป็นรูปธรรม”

กิจกรรมที่ 6 การจัดเวทีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนท้องถิ่นบ้านหนองอ้อ รวมทั้งวางแผนเพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นบ้านหนองอ้ออย่างมีส่วนร่วมในระยะต่อไป การจัดเวทีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนท้องถิ่นบ้านหนองอ้อทำให้ทีมวิจัยได้นำข้อมูลองค์ความรู้ที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้าน หน่วยงานองค์กรในท้องถิ่น นักวิชาการ และนักวิจัยที่มีความรู้และประสบการณ์มาช่วยสะท้อนมุมมองต่างๆทำให้ทีมวิจัยเห็นภาพ “รู้จักตัวตนของชุมชนท้องถิ่นทั้งด้านจุดแข็งจุดอ่อน” เพิ่มขึ้น รวมทั้งเห็นทิศทางการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในระยะต่อไป

ภาพกิจกรรมการจัดเวทีเยี่ยมเยียนโครงการจากเครือข่ายวิจัยท้องถิ่น
ในพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันตกและภาคตะวันออก ณ วัดหนองอ้อ

Unseen “กิจกรรมฝาผนังวัด” ยุคใหม่

ข้อมูลแสดงงานวัด	แผนที่	อายุ	การศึกษา	งานวัด	สมาชิก	จุดขาย	คนช่วย
214 ตัว	ณ. 146 เลือย	ช. 68 47 ปี	ประถม 174	แต่มา 15	985 คน	68 คน	100 คน
			มัธยม 20	ไล่ต 29			
			สูง 1	มัธยม 13			
			อว 5	แยก 10			
			ปว 13	อว 7			
			ปว 1				
ความสามารถ	เรื่องช่วย	โรค	เล็กเล็ก	หญิง	ชาย	ช่วย	
วัด 2 คน	52 คน	ความสนใจ 10	84 คน	37 คน	47 คน	9 คน	
		ตัวใจ 4					
		เขามา 14					
		สม 4					
		สูง 15					
		สูง 1					
		งานวัด 1					
		ใจเวทย์ 1					
		เล่นวัด 2					

แผนภาพแสดงข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมของทีมวิจัย

เร่งมือกันหน่อย....มีแขกจะมาเยี่ยมเยียนบ้านเรา

พร้อมแล้วจ้า.....เวทีนำเสนอผลงานวิจัยแบบท้องถิ่น

เพื่อนเครือข่าย พี่เลี้ยงนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันตกและตะวันออก ทีมงานสกว. สำนักงานภาค มาเยือนโครงการฯ “เล่าสู่กันฟัง...แล้วร้อยเรียงเป็นบทความ”

“พูด คูย ชัก ถาม ”

เล่าสู่กันฟังแบบหมดเปลือก

ภาพหมู่ทีมเจ้าบ้านและทีมมาเยือน

กิจกรรมที่ 7 การจัดเวทีสรุปบทเรียนการดำเนินการวิจัย เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับท้องถิ่นและขยายผลสู่ชุมชนใกล้เคียง ความคาดหวังจากกระบวนการจัดเวที คือ ต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการแสดงข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่อผลการดำเนินโครงการ ตลอดจนหน่วยงานองค์กรในชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ และให้ความเห็นอย่างใส่ใจในการสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อผลักดันสู่นโยบายการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันในระยะต่อไป

ภาพกิจกรรมการจัดเวทีสรุปบทเรียน 19 ธันวาคม 2547

ณ สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านสิงห์

นายอำเภอโพธารามเป็นประธานในการเปิดเวทีสรุปบทเรียน

นายอำเภอกล่าวกับคณะทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมฟังเวทีการสรุปบทเรียน

เห็นด้วยอย่างยิ่งกับงานวิจัยแบบชาวบ้าน....(อย่าลืมมาเล่าสู่กันฟังบ้างนะ)

ตั้งใจฟังท่านนายอำเภอ

ช่วยกันแสดงความคิดเห็นรวมพลังแห่ง “บวร”

ท่านพระครูวิจิตรพัฒนโสภณให้แง่คิดและมุมมองเพิ่มเติมต่อโครงการ

เหล่าเครือข่ายวิจัยท้องถิ่นร่วมแสดงความคิดเห็นต่อบทเรียนการทำงานของโครงการ

วงเสวนาการสรุปบทเรียน

อาจารย์สง่า กล่าวสรุปบทเรียน.....และขอบคุณผู้เกี่ยวข้อง

กิจกรรมที่ 8 การจัดทำสรุปเอกสาร รายงานฉบับสมบูรณ์ ทีมวิจัยได้เรียนรู้การทำรายงานฉบับสมบูรณ์ที่เป็นลักษณะของงานวิชาการแบบชาวบ้าน แต่ “การเขียน” ยังเป็นทั้งปัญหาและอุปสรรคสำหรับทีมวิจัย แต่ทุกคนก็ได้พยายามบันทึกสิ่งที่ได้รู้ได้เห็นจากการดำเนินงานวิจัยในแบบฉบับของตนเอง และอาศัยเวทีในการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเพื่อสรุปแนวความคิดและผลจากการดำเนินงานร่วมกัน โดยมีพี่เลี้ยงและทีมวิจัยช่วยกันเรียบเรียงสรุปสาระให้พอเป็นที่เข้าใจตามแบบ “ภาษาชาวบ้าน” เขียนให้ง่าย และเข้าใจง่าย นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการด้านการเงิน งบประมาณ ซึ่งสามารถนำความรู้และทักษะดังกล่าวมาใช้ในการชีวิตประจำวันได้

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาในเชิงการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

ทำให้ได้องค์ความรู้เรื่องสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองอ้อ ซึ่งนำไปสู่การระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันต่อไปในอนาคตในประเด็นต่างๆ จากกลุ่มประชากรเป้าหมายในการสำรวจจากจำนวน 251 ครั้วเรือน สามารถสำรวจได้ 214 ครั้วเรือน และได้ผลการศึกษา ดังนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไป

ตาราง 1 จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ที่	ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน	ร้อยละ
1	เพศ		
	- หญิง	146	68.22
	- ชาย	68	31.78
	รวม	214	100.00
2	ระดับการศึกษา		
	- ประถมศึกษา	174	81.31
	- มัธยมศึกษา	20	9.35
	- ปริญญาตรี	13	6.06
	- อนุปริญญา	5	2.34
	- ปวช.	1	0.47
	- ปริญญาโท	1	0.47
	รวม	214	100.00
3	สถานภาพการสมรส		
	- โสด	29	13.56
	- แต่งงาน	155	72.43
	- หม้าย	13	6.07
	- แยกกันอยู่	10	4.67
	- หย่าร้าง	7	3.27
	รวม	214	100.00
	อายุเฉลี่ย	47 ปี	

จากตาราง 1 ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นหญิงมากกว่าชาย คือ ร้อยละ 68.22 และ 31.78 ตามลำดับ ส่วนใหญ่การศึกษาระดับประถมศึกษา คือ ร้อยละ 81.31 รองลงมา คือ มัธยมศึกษา ร้อยละ 9.35 ปริญญาตรี ร้อยละ 6.06 อนุปริญญา ร้อยละ 2.34 ปวช. ร้อยละ 0.47 และปริญญาโท ร้อยละ 0.47 ตามลำดับ สถานภาพ

สมรส โสด ร้อยละ 13.56 แต่งงาน ร้อยละ 72.43 หม้าย ร้อยละ 6.07 แยกกันอยู่ ร้อยละ 4.67 และหย่าร้าง ร้อยละ 3.27 ตามลำดับ มีอายุเฉลี่ย คือ 47 ปี

2.2 บริบทและสภาพปัญหาของบ้านหนองอ้อ

1) สภาพบริบทของบ้านหนองอ้อ

- ด้านประชากร

ตาราง 2 จำนวน ร้อยละ ของประชากรในหมู่บ้านหนองอ้อ

ที่	ประชากร	จำนวน (รวม)	ร้อยละ
1	สมาชิกในครัวเรือน	733	74.42
2	คนชรา (อายุ 60 ปีขึ้นไป)	100	10.15
3	เด็กเล็ก (อายุ 0 - 5 ปี)	84	8.53
4	ผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน	68	6.90
	รวม	985	100.00

จากตาราง 2 ประชากรจากการสำรวจจาก 214 ครัวเรือนมีสมาชิกในหมู่บ้านรวม 985 คน มีสมาชิกในครัวเรือน ร้อยละ 74.42 เป็นคนชรา (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 10.15 เด็กเล็ก (อายุ 0 - 5 ปี) ร้อยละ 8.53 และผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน 6.90 ตามลำดับ

- ด้านสุขภาพ

ตาราง 3 จำนวนและร้อยละของคนชราและเด็กที่เจ็บป่วย ของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	ข้อมูลการเจ็บป่วย	จำนวน	ร้อยละ
1	คนชรา (อายุ 60 ปีขึ้นไป)		
	ปวดหัวเข่า	15	15.00
	โรคเบาหวาน	14	14.00
	ความดันโลหิตสูง	10	10.00
	โรคหัวใจ	4	4.00
	เป็นลม	4	4.00
	เส้นประสาทอักเสบ	2	2.00
	โรคไตเรื้อรัง	1	1.00
	โรคเกี่ยวกับปอด	1	1.00
	สุขภาพแข็งแรง	49	49.00
	รวม	100	100.00
2	เด็กเล็ก (อายุ 0 - 5 ปี)		
	สุขภาพดี	75	89.29
	เจ็บป่วยเรื้อรัง	6	7.14
	มีโรคประจำตัว	3	3.57
	รวม	84	100.00

จากตาราง 3 คนชรา(อายุ 60 ปีขึ้นไป) ที่เจ็บป่วยเรียงตามลำดับ ดังนี้ ความดันโลหิตสูง ร้อยละ 10.00 โรคหัวใจ ร้อยละ 4.00 เส้นประสาทอักเสบ ร้อยละ 2.00 โรคเบาหวาน ร้อยละ 14.00 เป็นลม ร้อยละ 4.00 ปวดหัวเข่า ร้อยละ 15.00 โรคเกี่ยวกับปอด ร้อยละ 1.00 โรคไตเรื้อรัง ร้อยละ 1.00 สุขภาพแข็งแรง ร้อยละ 49 ตามลำดับ ส่วนเด็ก (อายุ 0 - 5 ปี) ที่มีสุขภาพดีมีจำนวน ร้อยละ 89.29 ผู้ที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ร้อยละ 7.14 มีโรคประจำตัว ร้อยละ 3.57

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละ สวัสดิการด้านสุขภาพของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	สวัสดิการด้านสุขภาพคิดจากประชากรทั้งหมด 985 คน	จำนวน	ร้อยละ
1	มีบัตรทอง	745	75.64
2	ไม่มีบัตรทอง	76	7.72
3	มีประกันชีวิตด้านสุขภาพเกี่ยวกับค่ารักษา	9	0.91
4	ค่าห้อง	10	1.01
5	ค่าตัว	10	1.01
6	ประกันชีวิตอย่างเดียว	90	9.14
7	มีประกันสังคม	45	4.57
	รวม	985	100.00

จากตาราง 4 สวัสดิการด้านสุขภาพของชาวบ้านหนองอ้อ มีบัตรทอง ร้อยละ 75.64 ไม่มีบัตรทอง 7.72 มีประกันชีวิตด้านสุขภาพเกี่ยวกับ ค่ารักษาร้อยละ 0.91 ค่าห้อง ร้อยละ 1.01 ค่าตัว ร้อยละ 1.01 ประกันชีวิตอย่างเดียว ร้อยละ 9.14 และ มีประกันสังคม ร้อยละ 4.57 ตามลำดับ

- ด้านการศึกษา

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงระดับการศึกษาของประชากรในบ้านหนองอ้อโดยผลจากการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือผู้ที่จบการศึกษาแล้วมีจำนวน 697 คน และผู้ที่กำลังศึกษา 288 คน

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละ ระดับการศึกษาของประชากรในบ้านหนองอ้อที่จบการศึกษาแล้ว

ที่	ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1	ป. 4	280	40.17
2	ป.6 หรือ 7	170	24.39
3	มัธยมศึกษาตอนต้น	80	11.48
4	มัธยมศึกษาตอนปลาย	43	6.17
5	ปริญญาตรี	43	6.17
6	ไม่ได้เรียน	28	4.02
7	อนุปริญญา/ปวส.	26	3.73
8	ปวช.	21	3.02
9	ปริญญาโท	4	0.57
10	ป. 2	1	0.14
11	ศึกษาผู้ใหญ่	1	0.14
	รวม	697	100.00

จากตาราง 5 ระดับการศึกษาของประชากรในบ้านหนองอ้อที่จบการศึกษาแล้วเรียงลำดับ ดังนี้ ป. 4 ร้อยละ 40.17 ป.6 หรือ 7 ร้อยละ 24.39 มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 11.48 มัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 6.17 ปริญญาตรี ร้อยละ 6.17 ไม่ได้เรียน ร้อยละ 4.02 อนุปริญญา/ปวส. ร้อยละ 3.73 ปวช. ร้อยละ 3.02 ปริญญาโท ร้อยละ 0.57 ป. 2 ร้อยละ 0.14 ศึกษาผู้ใหญ่ ร้อยละ 0.14

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละ ของประชากรวัยเรียน ผู้กำลังศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษา

ที่	ศึกษาอยู่ระดับ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	ประถมศึกษา	129	44.79
2	มัธยมศึกษาตอนต้น	79	27.43
3	ปริญญาตรี	31	10.76
4	ปวช.	22	7.64
5	อนุปริญญา/ปวส.	16	5.56
6	มัธยมศึกษาตอนปลาย	11	3.82
	รวม	288	100.00

จากตาราง 6 ประชากรวัยเรียน ในบ้านหนองอ้อ ศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 44.79 มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 27.43 ปริญญาตรี ร้อยละ 10.76 ปวช. ร้อยละ 7.64 อนุปริญญา/ปวส. ร้อยละ 5.56 ร้อยละ และ มัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 3.82 ตามลำดับ

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละ ของโรงเรียนที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา

ที่	โรงเรียน	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	วัดหนองอ้อ	61	47.29
2	เจ็ยไ้	19	14.73
3	อนุบาลโพธาราม	17	13.17
4	สมศักดิ์วิทยา	8	6.20
5	แยม	6	4.65
6	นารีวิทยา	4	3.10
7	ราษฎร์บำรุงวิทย์	3	2.33
8	เมือง	4	3.10
9	วัดไพรอารีรักษ์	2	1.55
10	รัตนศึกษา	2	1.55
11	อนุบาลราชบุรี	3	2.33
	รวม	129	100.00

จากตาราง 7 โรงเรียนที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาดังนี้ โรงเรียนหนองอ้อ ร้อยละ 47.29 โรงเรียนเจ็ยไ้ ร้อยละ 14.73 โรงเรียนอนุบาลโพธาราม ร้อยละ 13.17 โรงเรียนสมศักดิ์ ร้อยละ 6.20 โรงเรียนแยม ร้อยละ 4.65 โรงเรียนนารีวิทยา ร้อยละ 3.10 โรงเรียนราษฎร์บำรุงวิทย์ ร้อยละ 2.33 โรงเรียนเมือง ร้อยละ 3.10 โรงเรียนวัดไพรอารีรักษ์ ร้อยละ 1.55 และโรงเรียนรัตนศึกษา ร้อยละ 1.55 โรงเรียนอนุบาลราชบุรี ร้อยละ 2.33

ตาราง 8 จำนวนและร้อยละ ของโรงเรียนที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ที่	โรงเรียน	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	อนุบาลโพธาราม	37	46.84
2	โพธารวัฒนาเสนี	29	36.71
3	บรมราชินี	4	5.06
4	สายธรรมจันทร์	4	5.06
5	หนองโพวิทยา	5	6.33
	รวม	79	100.00

จากตาราง 8 โรงเรียนที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเรียงลำดับ ดังนี้ โรงเรียนอนุบาลโพธาราม ร้อยละ 46.84 โรงเรียนโพธารวัฒนาเสนี ร้อยละ 36.71 โรงเรียนบรมราชินี ร้อยละ 5.06 โรงเรียนสายธรรมจันทร์ ร้อยละ 5.06 และโรงเรียนหนองโพวิทยา ร้อยละ 6.33 ตามลำดับ

ตาราง 9 จำนวนและร้อยละ ของโรงเรียนที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ที่	โรงเรียน	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	โพธารวัฒนาเสนี	10	90.91
2	เบญจมราชูทิศ	1	9.09
	รวม	11	100.00

จากตาราง 9 โรงเรียนที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ โรงเรียนโพธารวัฒนาเสนี ร้อยละ 90.91 และโรงเรียนเบญจมราชูทิศ ร้อยละ 9.09 ตามลำดับ

ตาราง 10 จำนวนและร้อยละ ของสถานศึกษาที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับปวช.

ที่	วิทยาลัย	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	เทคนิคราชบุรี	13	59.08
2	เทคนิคโพธาราม	4	18.18
3	ครุณราชบุรี	2	9.09
4	เทคนิคนครปฐม	1	4.55
5	พิบูลย์อุปถัมภ์	1	4.55
6	กรุงเทพพาณิชย์	1	4.55
	รวม	22	100.00

จากตาราง 10 สถานศึกษาที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับปวช.เรียงลำดับดังนี้ วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี ร้อยละ 59.08 วิทยาลัยเทคนิคโพธาราม ร้อยละ 18.18 โรงเรียนครุณราชบุรี ร้อยละ 9.09 วิทยาลัยเทคนิคนครปฐม ร้อยละ 4.55 พิบูลย์อุปถัมภ์ ร้อยละ 4.55 และกรุงเทพพาณิชย์ ร้อยละ 4.55

ตาราง 11 จำนวนและร้อยละ ของวิทยาลัยที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับอนุปริญญา/ปวส.

ที่	วิทยาลัย	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	เทคนิคราชบุรี	13	81.25
2	เทคนิคโพธาราม	2	12.50
3	เทคนิคนครปฐม	1	6.25
	รวม	16	100.00

จากตาราง 11 วิทยาลัยที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับอนุปริญญา/ปวส.เรียงลำดับ ดังนี้ วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี ร้อยละ 81.25 วิทยาลัยเทคนิคโพธาราม ร้อยละ 12.50 และวิทยาลัยเทคนิคนครปฐม ร้อยละ 6.25 ตามลำดับ

ตาราง 12 จำนวนและร้อยละของสถานศึกษาที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับ
ปริญญาตรี

ที่	วิทยาลัย	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตวังไกลกังวล	1	3.23
2	พระนคร	2	6.44
3	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	10	32.25
4	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ	3	9.68
5	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม	7	22.58
6	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา	1	3.23
7	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน	1	3.23
8	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุโขทัย	1	3.23
9	มหาวิทยาลัยศิลปากร	1	3.23
10	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ชลบุรี	2	6.44
11	จปร.	1	3.23
12	พาณิชย์นาวี	1	3.23
	รวม	31	100.00

จากตาราง 12 สถานศึกษาที่ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี โดยศึกษาในมหาวิทยาลัยรามคำแหงมากที่สุด คือ ร้อยละ 32.25 รองลงมา คือมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ร้อยละ 22.58 มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ร้อยละ 9.68 พระนคร ร้อยละ 6.44 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ชลบุรี ร้อยละ 6.44 เทคโนโลยีราชมงคล และวิทยาเขตวังไกลกังวล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุโขทัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จปร. พาณิชยนาวี แต่ละแห่ง ร้อยละ 3.23

- ด้านอาชีพ

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงอาชีพและแหล่งที่มาของรายได้ของสมาชิกในครัวเรือนบ้านหนองอ้อซึ่งประชากรที่มีอาชีพและรายได้รวมทั้งหมด 484 คน โดยมีอาชีพและแหล่งที่มาของรายได้ ดังนี้

ตาราง 13 จำนวนและร้อยละ อาชีพและแหล่งรายได้ของสมาชิกในครัวเรือนของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	อาชีพและแหล่งรายได้	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	รับจ้าง	302	62.40
2	เกษตรกร	70	14.46
3	ค้าขาย	52	10.74
4	รับราชการ	36	7.44
5	ช่าง (เย็บผ้า, ช่างยนต์)	10	2.07
6	กิจการส่วนตัว	8	1.65
7	บุตรส่งให้	5	1.03
8	ค่าเช่าบ้าน	1	0.21
	รวม	484	100.00

จากตาราง 13 อาชีพและแหล่งรายได้ของสมาชิกในครัวเรือนของชาวบ้านหนองอ้อเรียงลำดับ ดังนี้ รับจ้าง ร้อยละ 62.40 เกษตรกร ร้อยละ 14.46 ค้าขาย ร้อยละ 10.74 รับราชการ ร้อยละ 7.44 ช่าง (เย็บผ้า, ช่างยนต์) ร้อยละ 2.07 กิจการส่วนตัว ร้อยละ 1.65 บุตรส่งให้ ร้อยละ 1.03 และค่าเช่าบ้าน ร้อยละ 0.21

ตาราง14 จำนวนและร้อยละ สถานที่ทำงานของสมาชิกในครัวเรือนที่มีงานทำของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	สถานที่ทำงาน	จำนวน	ร้อยละ
1	ในจังหวัด	465	96.07
2	ต่างจังหวัด	19	3.93
	รวม	484	100.00

จากตาราง 14 สถานที่ทำงานของสมาชิกในครัวเรือนที่มีงานทำของผู้ตอบแบบสอบถาม อยู่ในจังหวัดมากกว่าอยู่ต่างจังหวัด คือ ร้อยละ 96.07 และร้อยละ 3.93 ตามลำดับ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าชาวบ้านหนองอ้อ 214 ครัวเรือนมีที่ดินในการครอบครองรวมทั้งหมด 560 ไร่ 4 งาน 35 ตารางวา โดยมีการแจกแจงการใช้ประโยชน์ ดังนี้

ตาราง 15 จำนวนและร้อยละ ที่ดิน และการครอบครองที่ดิน ในการใช้ประโยชน์จากที่ดินของชาวบ้านหนองอ้อ

ลักษณะการใช้ที่ดิน	จำนวน (ไร่)	การครอบครองที่ดิน					
		ของตนเอง		เช่า		อาศัยผู้อื่น	
		จำนวน/ ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน/ ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน/ ครัวเรือน	ร้อยละ
1. ที่ดินทำกิน	400 ไร่ 1 งาน	105	49.07	11	5.14	11	5.14
2. ปลุกบ้าน	160 ไร่ 3 งาน 35 ตรว.	194	90.65	3	1.40	17	7.94

จากตาราง 15 ที่ดินทำกินของชาวบ้านหนองอ้อ มีจำนวนทั้งสิ้น 560 ไร่ 4 งาน 35 ตารางวา แบ่งเป็น 1) ที่ดินทำกิน 400 ไร่ 1 งาน มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ร้อยละ 49.07 เช่าที่ดินในการทำกิน ร้อยละ 5.14 อาศัยที่ดินผู้อื่นทำกิน ร้อยละ 5.14 และผู้ไม่มีที่ดินทำกิน ร้อยละ 40.65 และ 2) ที่ดินในการปลุกบ้าน 160 ไร่ 3 งาน 35 ตารางวา มีที่ดินปลุกบ้านเป็นของตนเองร้อยละ 90.65 อาศัยผู้อื่น ร้อยละ 7.94 และเช่า ร้อยละ 1.40

จากการศึกษาชาวบ้านหนองอ้อพบว่า มีสัตว์เลี้ยงหลายชนิดรวมทั้งหมามีจำนวน 3,458 ตัว ดังนี้

ตาราง 16 จำนวนและร้อยละ ประเภทสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	ประเภทสัตว์เลี้ยง	จำนวน	ร้อยละ
1	หมู (พื้นเมือง, ลาซไวท์)	2,528	73.11
2	ไก่ (พื้นเมือง, ไก่ชน)	550	15.90
3	วัว (พันธุ์บรามัน, นม, ไทย)	206	5.96
4	อื่นๆ (สุนัข, แมว, นกเขา)	84	2.43
5	เป็ด (เทศ, ไช)	78	2.25
6	ปลา	12	0.35
	รวม	3,458	100.00

จากตาราง 16 ชาวบ้านหนองอ้อเลี้ยงสัตว์ ดังนี้ หมู ร้อยละ 73.11 ไก่ ร้อยละ 15.90 วัว ร้อยละ 5.96 อื่นๆ ร้อยละ 2.43 เป็ด ร้อยละ 2.25 และปลา ร้อยละ 0.35 ตามลำดับ

ตาราง 17 จำนวนและร้อยละ วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	เลี้ยงเพื่อ	จำนวน	ร้อยละ
1	จำหน่าย	72	33.64
2	ไม่ได้เลี้ยง	111	51.87
3	กิน	19	8.88
4	รับจ้าง	12	5.61
	รวม	214	100.00

จากตาราง 17 วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านหนองอ้อ เรียงลำดับ ดังนี้ จำหน่าย ร้อยละ 33.64 ไม่ได้เลี้ยง ร้อยละ 51.87 กิน ร้อยละ 8.88 และรับจ้าง ร้อยละ 5.61

2) สภาพปัญหาของบ้านหนองอ้อ

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาของบ้านหนองอ้อ ดังนี้

ตาราง 18 จำนวนและ ร้อยละของ ชาวบ้านหนองอ้อ ที่น้ำท่วม/ไม่ท่วมที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินสาเหตุและแนวทางแก้ปัญหาของน้ำท่วม

ที่	สภาพน้ำท่วมที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน	จำนวน	ร้อยละ
1	น้ำไม่เคยท่วมเลย	82	38.32
2	เคยน้ำท่วม ปัจจุบันไม่ท่วม	43	20.09
3	แต่ก่อนน้ำไม่ท่วม ปัจจุบันท่วม	48	22.43
4	น้ำท่วมมาโดยตลอด	41	19.16
	รวม	214	100.00
	สาเหตุของน้ำท่วมเนื่องจาก		
1	ไม่มีทางระบายน้ำ	116	54.21
2	ที่ดินข้างบ้านถมสูง	65	30.37
3	ไม่แสดงความเห็น	33	15.42
	รวม	214	100.00

ที่	สภาพน้ำท่วมที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน	จำนวน	ร้อยละ
	ควรแก้ปัญหาโดย		
1	วางแผนทำท่อระบายน้ำร่วมกันทั้งหมู่บ้าน	109	50.93
2	ไม่แสดงความเห็น	103	48.13
3	ถมที่ให้สูงขึ้น	2	00.94
	รวม	214	100.00

จากตาราง 18 ชาวบ้านหนองอ้อ ที่บ้านไม่เคยน้ำท่วมเลย ร้อยละ 38.32 แต่ก่อนน้ำไม่ท่วม ปัจจุบันท่วมร้อยละ 22.43 เคยน้ำท่วม ปัจจุบันไม่ท่วม ร้อยละ 20.09 และ น้ำท่วมมาโดยตลอด ร้อยละ 19.16

สาเหตุของน้ำท่วมเนื่องจาก ไม่มีทางระบายน้ำ ร้อยละ 54.21 ที่ดินข้างบ้านถมสูง ร้อยละ 30.37 และ ไม่แสดงความเห็น ร้อยละ 15.42

ควรแก้ปัญหาโดย วางแผนทำท่อระบายน้ำร่วมกันทั้งหมู่บ้าน ร้อยละ 50.93 ไม่แสดงความเห็น ร้อยละ 48.13 และถมที่ให้สูงขึ้น ร้อยละ 00.94

ตาราง 19 จำนวนและ ร้อยละของ ชาวบ้านหนองอ้อ ในการใส่บาตรประจำวันและทำบุญวันพระ

ที่	การใส่บาตรประจำวันและทำบุญวันพระของชาวหนองอ้อ	จำนวน	ร้อยละ
1	เป็นบางครั้ง	136	63.55
2	สม่ำเสมอเป็นประจำ	65	30.37
3	ไม่ทำเลย	13	6.08
	รวม	214	100.00
	สาเหตุที่ไม่ใส่บาตร		
1	ตื่นไม่ทัน	91	42.52
2	ไม่มีเวลา	87	40.66
3	ไปทำงานนอกหมู่บ้าน	18	8.41
4	พระไม่มา	15	7.01
5	ไปเฉพาะวันพระ	3	1.40
	รวม	214	100.00
	ชาวบ้านหนองอ้อสมควร/ไม่สมควร เข้าวัดใส่บาตรประจำวัน และทำบุญวันพระ		
1	สมควร	212	99.07
2	ไม่สมควร	2	0.93
	รวม	214	100.00

จากตารางที่ 19 ในการใส่บาตรประจำวันและทำบุญวันพระของชาวหนองอ้อ ทำเป็นบางครั้ง ร้อยละ 63.55 สม่ำเสมอเป็นประจำ ร้อยละ 30.37 และไม่ทำเลย ร้อยละ 6.08

สาเหตุของการไม่ใส่บาตร เนื่องจาก ดินไม่ทัน ร้อยละ 42.52 ไม่มีเวลา ร้อยละ 40.66 ไปทำงาน นอกหมู่บ้าน ร้อยละ 8.41 พระไม่มา ร้อยละ 7.01 ไปเฉพาะวันพระ ร้อยละ 1.40 และชาวบ้านหนองอ้อ คิดว่าสมควรใส่บาตรที่วัดหนองอ้อต่อไป ร้อยละ 99.07 และไม่สมควรเพียงร้อยละ 0.93

ตาราง 20 จำนวนและ ร้อยละของ ชาวบ้านหนองอ้อ ที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่บุตรหลาน สมควร ไม่สมควรเรียน โรงเรียนวัดหนองอ้อ

ที่	สถานที่เรียนระดับประถมศึกษาของบุตรหลาน	จำนวน	ร้อยละ
1	สมควรมาเรียน โรงเรียนวัดหนองอ้อ	186	86.92
2	ไม่สมควร	14	6.54
3	ไม่แสดงความคิดเห็น	14	6.54
	รวม	214	100.00

จากตารางที่ 20 ชาวบ้านหนองอ้อ เห็นว่า บุตรหลาน สมควร เรียนโรงเรียนวัดหนองอ้อร้อยละ 86.92 ไม่สมควรเรียนและไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 6.54

ตาราง 21 จำนวนและ ร้อยละของ ชาวบ้านหนองอ้อเกี่ยวกับความเพียงพอของน้ำประปาหมู่บ้าน

ที่	ความเพียงพอของน้ำประปา	จำนวน	ร้อยละ
1	เพียงพอต่อการใช้	191	89.25
2	ไม่เพียงพอ	23	10.75
	รวม	214	100.00

จากตาราง 21 ความคิดเห็นชาวบ้านหนองอ้อเกี่ยวกับความเพียงพอของน้ำประปาหมู่บ้าน ที่เห็นว่าเพียงพอ ร้อยละ 89.25และไม่เพียงพอ ร้อยละ 10.75

ตาราง 22 จำนวนและ ร้อยละของ ชาวบ้านหนองอ้อเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน

ที่	การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน	จำนวน	ร้อยละ
1	ร่วมกิจกรรมทุกครั้ง	106	49.54
2	ร่วมบางกิจกรรม	102	47.66
3	ไม่ร่วมกิจกรรม	6	2.80
	รวม	214	100.00

จากตาราง 22 ชาวบ้านหนองอ้อ ร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านทุกครั้ง ร้อยละ 49.54 ร่วมบางกิจกรรม ร้อยละ 47.66 ไม่ร่วมกิจกรรม ร้อยละ 2.80

ตาราง 23 จำนวนและ ร้อยละของ ชาวบ้านหนองอ้อที่ใช้น้ำฝนดื่มในครัวเรือน

ที่	การใช้น้ำฝนดื่มในครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
1	ใช่	159	74.30
2	ไม่ใช่	55	25.70
	รวม	214	100.00

จากตาราง 23 ชาวบ้านหนองอ้อที่ใช้น้ำฝนดื่มในครัวเรือน ร้อยละ 74.30 และไม่ใช่ ร้อยละ 25.70

ตาราง 24 จำนวนและ ร้อยละ ความคิดเห็นชาวบ้านหนองอ้อเกี่ยวกับที่ดินทำกิน

ที่	การปลูกพืชในที่ดินทำกิน	จำนวน	ร้อยละ
1	ปลูกได้เหมือนในอดีต	85	39.72
2	พืชไม่งอกงามเท่าในอดีต	129	60.28
	รวม	214	100.00

จากตาราง 24 ที่ดินทำกินในหมู่บ้านหนองอ้อ ชาวบ้านคิดว่า ปลูกพืชไม่งอกงามเหมือนในอดีต ร้อยละ 60.28 ปลูกพืชได้เหมือนในอดีต ร้อยละ 39.72

ตาราง 25 จำนวนและ ร้อยละ ในการกำจัดขยะในบ้านของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	การกำจัดขยะในบ้าน	จำนวน	ร้อยละ
1	เผา	202	94.39
2	ฝังกลบ	3	1.40
3	ทิ้งนอกหมู่บ้าน	9	4.21
	รวม	214	100.00

จากตาราง 25 การกำจัดขยะในบ้านของชาวบ้านหนองอ้อ ใช้วิธีเผา ร้อยละ 94.39 ทิ้งนอกหมู่บ้าน ร้อยละ 4.21 ฝังกลบ ร้อยละ 1.40

ตาราง 26 จำนวนและ ร้อยละ ชาวบ้านหนองอ้อ ที่ได้รับ/ไม่ได้รับการรบกวนของกลิ่นไม่พึงประสงค์

ที่	การรบกวนของกลิ่นไม่พึงประสงค์	จำนวน	ร้อยละ
1	ไม่รบกวน	86	40.19
2	รบกวน (จี้หมู, อาหารปลา)	128	59.81
	รวม	214	100.00

จากตาราง 26 การรบกวนของกลิ่นไม่พึงประสงค์ ชาวบ้านได้รับการรบกวน ร้อยละ 59.81 ที่ไม่รบกวน ร้อยละ 40.19

2.3 สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าชาวบ้านหนองอ้อมีเงินฝากรวมกันทั้งหมด 6,346,660 บาท และมีหนี้สินรวมทั้งหมด 17,648,790 บาท

ตาราง 27 จำนวนเงินรวม และร้อยละ สถานการณ์การเงินของครอบครัวบ้านหนองอ้อทั้งหมด

ที่	สถานการณ์การเงิน	จำนวนเงินรวม (บาท)	ร้อยละ
1	ครอบครัวมีเงินออม/ฝาก	6,346,660	26.45
2	หนี้สินของครอบครัวทั้งหมด	17,648,790	73.55

จากตาราง 27 สถานการณ์การเงิน ด้านเงินออม/ฝากของครอบครัวบ้านหนองอ้อทั้งหมด มีจำนวนเงินรวม 6,346,660 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.45 มีหนี้สิน 17,648,790 บาท คิดเป็นร้อยละ 73.55

ตาราง 28 จำนวนและร้อยละ ของสภาพเศรษฐกิจในครอบครัวของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	สภาพเศรษฐกิจในครอบครัวของชาวบ้านหนองอ้อ	จำนวน	ร้อยละ
1	รายรับกับรายจ่ายพอๆ กัน	111	51.87
2	รายรับสูงกว่ารายจ่าย	17	7.94
3	รายจ่ายสูงกว่ารายรับ	86	40.19
	รวม	214	100.00

จากตาราง 28 สภาพเศรษฐกิจในครอบครัวของชาวบ้านหนองอ้อ พบว่า ครอบครัวที่มีรายรับกับรายจ่ายพอๆ กัน ร้อยละ 51.87 รายจ่ายสูงกว่ารายรับ ร้อยละ 40.19 และ รายรับสูงกว่ารายจ่าย ร้อยละ 7.94

ตาราง 29 จำนวนและร้อยละ ของข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาภาระหนี้สิน ของชาวบ้านหนองอ้อ

ที่	ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาภาระหนี้สิน	จำนวน	ร้อยละ
1	จัดให้มีอาชีพเสริม	80	37.38
2	จัดให้มีสหกรณ์ร้านค้า	73	34.11
3	ไม่แสดงความคิดเห็น	61	28.51
	รวม	214	100.00
	อาชีพเสริมที่ควรจัด		
1	ทำน้ำดื่มขาย	40	50.00
2	เลี้ยงสัตว์	15	18.75
3	เย็บผ้า	11	13.75
4	อาชีพใดก็ได้	2	2.50
5	นวดแผนไทย	6	7.50
6	ทำตุ๊กตา	4	5.00
7	ค้าขาย	2	2.50
	รวม	80	100.00

จากตาราง 29 ชาวบ้านหนองอ้อให้ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาภาระหนี้สิน ลำดับแรก คือ จัดให้มีอาชีพเสริม ร้อยละ 37.38 รองลงมาคือ จัดให้มีสหกรณ์ร้านค้า ร้อยละ 34.11 ไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 28.51

อาชีพที่ชาวบ้านหนองอ้อเห็นว่าควรจัดให้เป็นอาชีพเสริมลำดับแรก คือ ทำน้ำดื่มขาย ร้อยละ 50 รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 18.75 เย็บผ้า ร้อยละ 13.75 อาชีพใดก็ได้ ร้อยละ 2.50 นวดแผนไทย ร้อยละ 7.50 ทำตุ๊กตา ร้อยละ 5.00 และค้าขาย ร้อยละ 2.50 เป็นลำดับสุดท้าย

ตาราง 30 จำนวนเงินที่เป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวของชาวบ้านหนองอ้อต่อเดือน (แจกแจงรายละเอียดภาคผนวก ก)

ที่	ค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน(บาท)	ร้อยละ
1	ค่าอาหาร	815,306	21.89
2	ค่าใช้จ่ายในการผลิต	750,700	20.15
3	ค่าใช้จ่ายในการศึกษา	682,259	18.31
4	ค่าเครื่องใช้ในบ้าน	406,514	10.91
5	ค่าใช้จ่ายทางสังคม	301,399	8.09
6	ค่าสาธารณูปโภค	299,412	8.04
7	ค่าเครื่องคั้ม	287,849	7.73
8	การพนันและสิ่งเสพติด	106,290	2.85
9	ค่ารักษาพยาบาล	75,442	2.03
	รวม	3,725,178	100.00

จากตาราง 30 รายการค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวของชาวบ้านหนองอ้อ ใช้จ่ายเป็นค่าอาหาร สูงสุด คือ ร้อยละ 21.89 รองลงมา เป็นค่าใช้จ่ายในการผลิต ร้อยละ 20.15 ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ร้อยละ 18.31 ค่าเครื่องใช้ในบ้าน ร้อยละ 10.91 ค่าใช้จ่ายทางสังคม ร้อยละ 8.09 ค่าสาธารณูปโภค ร้อยละ 8.04 ค่าเครื่องคั้ม ร้อยละ 7.73 การพนันและสิ่งเสพติด ร้อยละ 2.85 และเป็นค่ารักษาพยาบาล ร้อยละ 2.03

2.4 แนวทางการพัฒนาบ้านหนองอ้อในระยะต่อไป

ปัญหาที่ก่อให้เกิดทุกข์ของชาวบ้านหนองอ้อ ซึ่งทีมวิจัยได้จัดลำดับตามความสำคัญ ความจำเป็น และความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา ลำดับแรกคือ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาลำดับต่อมา คือ ปัญหาเรื่องขยะ การใช้น้ำฝนคั้ม การเข้าเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ปัญหาสุขภาพ ปัญหาที่ดิน ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาการศึกษาของประชาชน และปัญหากลืนไม่พองั้ประสงั้รับกวน เป็นลำดับสุดท้าย

1. ปัญหานี้สิน สาเหตุของการเกิดหนี้สินของชาวบ้านหนองอ้อแบ่งออก 3 ประเภท คือ

- 1) หนี้เพื่ออนาคต
- 2) หนี้เพื่อความอยู่รอด
- 3) หนี้ฟุ่มเฟือย

แนวทางการแก้ปัญหาภาวะหนี้สิน โดยสรุป คือ การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

การลดรายจ่าย โดยเฉพาะหนี้ฟุ่มเฟือย มุ่งเน้นความประหยัดและความมัธยัสถ์ ส่วนหนี้เพื่อความอยู่รอด มุ่งเน้นการลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารการกินเป็นหลัก ซึ่งกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ คือ การจัดตั้งกลุ่มข้าวสาร การจัดตั้งกลุ่มแลกเปลี่ยนชุมชน การสนับสนุนกลุ่มอาชีพต่างๆ

2. ปัญหาเรื่องขยะ ชาวบ้านหนองอ้อยังไม่ได้ใช้วิธีกำจัดขยะที่ถูกต้อง ควรมีการใช้ประโยชน์จากขยะให้มากกว่านี้ เช่น การก่อตั้งธนาคารขยะ นอกจากเป็นการสร้างรายได้แล้วยังเป็นการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น การทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น

3. ปัญหาการใช้น้ำฝนดื่ม ควรจัดหาเครื่องกรองน้ำมาใช้ และจัดทำโครงการน้ำดื่ม จำหน่ายในราคาถูกสำหรับใช้ภายในหมู่บ้าน

4. การเข้าเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ควรประชาสัมพันธ์เรื่องความก้าวหน้าของโรงเรียน ผู้บริหารและครูควรเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน และเข้าถึงชาวบ้าน จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา จัดให้ครูสอนพิเศษนักเรียน

5. ปัญหาสุขภาพ ควรรณรงค์ให้มีการออกกำลังกาย ให้ความรู้ในการรักษาสุขภาพ จัดกิจกรรมการออกกำลังกาย เช่น ไทเก๊ก การนวดฝ่าเท้าด้วยกะลา ไม้กวาดตัว กดจุด ลูกปะคบ แอโรบิก ฟุตบอล การรำกระบี่กระบอง

6. ปัญหาที่ดิน ที่ดินทำกินในหมู่บ้านหนองอ้อ ควรให้ความรู้ในการพัฒนาปรับปรุงดินที่ถูกวิธีแก่ชาวบ้านหนองอ้อ

7. ปัญหาน้ำท่วม ควรวางท่อระบายน้ำทั้งหมู่บ้าน

8. ปัญหาการศึกษาของประชาชน ควรจัดประชุมอบรม สัมมนา ชาวบ้านโดยวิทยากรในด้านต่างๆ ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย แผ่นพับ เอกสาร

9. ปัญหากลิ่นไม่พึงประสงค์รบกวน ควรจัดทำแก๊สชีวภาพใช้ในหมู่บ้าน ตามคำแนะนำของสำนักงานเกษตร

บทที่ 6

สรุปและวิเคราะห์ผล

โครงการการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อ มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนบ้านหนองอ้อ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง จากกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนี้ จะส่งผลให้ชุมชนรู้จักตนเอง รับรู้สถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินที่ตนเองเผชิญอยู่ อันจะนำไปสู่การระดมความคิดในการหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกันต่อไปในอนาคต โดยการศึกษาวิจัยมีขอบเขตเนื้อหาในการศึกษา ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์และภาวะปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อใน 3 ประเด็นดังนี้

1. สภาพบริบทและปัญหาของบ้านหนองอ้อ
2. สถานการณ์ปัญหาหนี้สินของบ้านหนองอ้อ
3. แนวทางการพัฒนาบ้านหนองอ้อในระยะต่อไป

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ ใช้แบบสัมภาษณ์ที่ทีมวิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และนำเสนอผลการศึกษา มีตารางประกอบคำอธิบายด้วยคำร้อยละ และค่าเฉลี่ย ผลการศึกษาทั้งหมดได้นำเสนออย่างละเอียดในบทที่ 5 บทที่ 6 นี้จึงเป็นการสรุปและวิเคราะห์ผลให้เห็นภาพรวมของทั้งโครงการว่าการศึกษาในครั้งนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตรงตามที่คาดหวังไว้ได้หรือไม่ และเกิดประโยชน์ เกิดปัญหาอุปสรรคอะไรบ้างจากการดำเนินการศึกษา พร้อมทั้งนำเสนอข้อเสนอแนะ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจทำการศึกษาในครั้งต่อไป

1.สรุปและวิเคราะห์ผลการศึกษาของโครงการ

จากการดำเนินการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อในครั้งนี้ ผลการศึกษาที่ได้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตรงตามที่ทีมวิจัยได้ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งในส่วนของเนื้อหา องค์ความรู้ที่ได้รับต่อการนำมาจัดการแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินของชุมชน และในส่วนของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนได้เกิดการรู้จักตนเอง รู้จักสภาพปัญหาและภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งจากการดำเนินการศึกษาของทีมวิจัยบ้านหนองอ้อ สามารถสรุปผลสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนได้ดังนี้

ชุมชนบ้านหนองอ้อมีจำนวน 251 หลังคาเรือน มีประชากรจำนวน 1,235 คน โดยส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 280 คน คิดเป็นร้อยละ 40.17 และจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 6.17 จบการศึกษาระดับปริญญาโท มีจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 0.57 จากการศึกษาทั้ง 3 ระดับดังที่ได้กล่าว แสดงให้เห็นว่า แม้การศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ยังคงมีผู้จบมากเป็นจำนวนมากที่สุด แต่ในขณะเดียวกันในชุมชนก็มีผู้จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสูงถึงระดับ

ปริญญาดรี และปริญญโทเช่นเดียวกัน

ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 62.40 เป็นการรับจ้างอยู่ภายในจังหวัดเดียวกันมากกว่าต่างจังหวัด อาชีพรับจ้างส่วนมากเป็นประเภทการตัดเย็บตุ๊กตา ขายของหน้าร้าน ก่อสร้าง เป็นต้น ส่วนอาชีพเกษตรกรรมมีเพียงร้อยละ 14.46 เพียงเท่านั้น ซึ่งโดยมากมักเป็นคนภายนอกเข้ามาลงทุนทำสวน ทำฟาร์มหมู เป็นต้น สาเหตุของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนน้อย รองลงมาจากอาชีพรับจ้าง เนื่องจากไม่มีพื้นที่ทำกิน เพราะบางรายได้ขายให้แก่รายทุน เพื่อนำเงินไปใช้หนี้ และซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย

ด้านสภาพเศรษฐกิจ รายได้ รายจ่าย การออมของชุมชนบ้านหนองอ้อ จากการศึกษาพบว่าจำนวนร้อยละ 51.87 มีรายรับกับรายจ่ายพอๆกัน จำนวนร้อยละ 40.19 มีรายจ่ายสูงกว่ารายรับ และจำนวนร้อยละ 7.94 มีรายรับสูงกว่ารายจ่าย ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารคิดเป็นร้อยละ 21.89 รองลงมาคือค่าใช้จ่ายในการผลิต ร้อยละ 20.15 ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ร้อยละ 18.31 ค่าเครื่องใช้ในบ้าน ร้อยละ 10.91 ค่าใช้จ่ายทางสังคม ร้อยละ 8.09 ค่าสาธารณูปโภค ร้อยละ 8.04 ค่าเครื่องดื่ม ร้อยละ 7.73 การพนันและสิ่งเสพติด ร้อยละ 2.85 และสุดท้ายเป็นค่ารักษาพยาบาล ร้อยละ 2.03 จากการศึกษาเพื่อให้ได้รับทราบค่าใช้จ่ายทั้งหมดนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาาร่วมกันต่อไปในอนาคตของชุมชนบ้านหนองอ้อ ส่วนสถานการณ์การเงินด้านการออม การศึกษาก็ทำให้ชุมชนได้รับทราบว่า ชุมชนมีเงินออมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 26.45 น้อยกว่าหนี้สิน ซึ่งมีทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 73.55

เมื่อทีมวิจัยบ้านหนองอ้อได้ข้อมูลจากการลงไปสัมภาษณ์ โดยใช้เครื่องมือที่ตนเองออกแบบขึ้นมาแล้ว ต่อมาจึงได้นำข้อมูลที่ได้อาจจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ผลจากการพูดคุย ระดมความคิด สรุปได้ว่าปัญหาที่ก่อให้เกิดทุกข์ของชาวบ้านหนองอ้อ ปัญหาอันดับแรก และปัญหาอันดับรองลงมาคือ 1) ปัญหาหนี้สิน 2) ปัญหาเรื่องขยะ 3) การใช้ไฟฟ้าผิด 4) การเข้าเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน 5) ปัญหาสุขภาพ 6) ปัญหาที่ดิน 7) ปัญหาน้ำท่วม 8) ปัญหาการศึกษาของประชาชน และ 9) ปัญหากลิ่นไม่พึงประสงค์รบกวนตามลำดับ

1.1 ปัญหาหนี้สิน

สาเหตุของปัญหา

ทีมวิจัยจึงได้สรุปสาเหตุของการเกิดหนี้สินของชาวบ้านหนองอ้อหลังจากทำการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สิน แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.) หนี้เพื่ออนาคต หมายถึง หนี้สินที่สร้างขึ้นเพราะคาดว่าจะสามารถวางรากฐานความมั่นคงให้กับชีวิตทั้งต่อตนเองและครอบครัว ได้แก่ หนี้เพื่อการลงทุนประกอบอาชีพ และหนี้เพื่อการศึกษา ทั้งนี้จากการสำรวจ พบว่า ชาวบ้านหนองอ้อมีค่าใช้จ่ายในการผลิต มูลค่าถึง 750,700 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 20.15 และค่าใช้จ่ายในการศึกษา มูลค่า 682,259 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 18.31 ซึ่งรายจ่ายทั้ง 2 มีมูลค่าสูงเป็นลำดับที่ 2 และ 3 รองจากค่าอาหาร

2.) หนี้เพื่อความอยู่รอด หมายถึง หนี้สินที่สร้างขึ้นด้วยความจำเป็นสำหรับจุนเจือปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ ได้แก่ การซื้ออาหารเงินเชื่อ เช่น ข้าวสาร กับข้าว ฯลฯ และยืมเงินเป็นค่าสาธารณูปโภค หรือค่าน้ำค่าไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งจากการสำรวจ ชาวบ้านหนองอ้อใช้จ่ายเป็นค่าอาหาร สูงสุด คือ ร้อยละ 21.89 ค่าสาธารณูปโภค ร้อยละ 8.04

3.) หนี้ฟุ่มเฟือย หมายถึง หนี้สินที่สร้างขึ้นด้วยความไม่จำเป็น แต่เกิดจากความต้องการความสะดวกสบาย ความบันเทิง และความทัดเทียมหน้าตาทางสังคม ได้แก่ ผ่อนโทรศัพท์ เครื่องเสียง มอเตอร์ไซด์ สร้อยทอง หอย การพนัน เหล้า และบุหรี่ เป็นต้น ซึ่งจากการสำรวจ พบว่า มูลค่าการใช้จ่ายเป็นเครื่องใช้ในบ้าน ร้อยละ 10.91 ค่าใช้จ่ายทางสังคม ร้อยละ 8.09 ค่าเครื่องดื่ม ร้อยละ 7.73 การพนันและสิ่งเสพติด ร้อยละ 2.85 เมื่อนำปริมาณการใช้จ่ายรวมกันแล้วจะมีปริมาณถึงร้อยละ 29.58 ซึ่งนับว่ามีจำนวนมากเช่นกัน และมากกว่าหนี้เพื่อความอยู่รอดเสียอีก

แม้ชุมชนจะประสบกับปัญหาภาวะหนี้สินเป็นจำนวนมากนี้ ขณะเดียวกันชุมชนก็มีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาหาร (กับข้าวต่างๆ ขนมจีน ขนมหวาน น้ำพริก) การถนอมอาหาร (การทำเต้าเจี้ยว กุนเชียง) การจักสาน (เข่ง) ธุรกิจของชุมชนและการรับจ้างผลิตตุ๊กตา แม้เจ้าของธุรกิจจะเป็นกลุ่มนายทุนเพียงไม่กี่กลุ่มแต่ก็นับว่ามีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ เนื่องจากมีการจ้างแรงงานชาวบ้านจำนวนมากหลายครัวเรือน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีงานทำ จึงทำให้มีแนวโน้มว่าธุรกิจดังกล่าวจะเป็นหลักประกันความมั่นคงต่ออาชีพเสริมในการเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นต่อไป

จุดแข็งอีกประการหนึ่งที่น่าจะเป็นขุมพลังสำคัญที่พัฒนามาจนเข้มแข็งในการช่วยแบ่งเบาภาระทางด้านสภาพเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต ตามแนวพระราชดำริของ ปณิธาน แห่งวัดไร่ขี้อยู่ จังหวัดนครปฐม ที่มุ่งเน้นการนำ “ธรรมะ” มากำกับ “เงิน” อันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และมีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่ง ณ วันนี้ กลุ่มฯ มีการรวมตัวของสมาชิกกว่า 800 คน มีวงเงินหมุนเวียนประมาณ 1.2 ล้านบาท กิจกรรมการดำเนินงาน ได้แก่ การออมทรัพย์ การกู้ยืมเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ การจัดสวัสดิการให้กับชุมชน ครอบคลุมตั้งแต่ “การเกิด แก่ เจ็บ ตาย” คือ การมีสวัสดิการด้านค่ารักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย การมอบสมุดบัญชีเงินฝากกลุ่มสัจจะฯ ให้กับเด็กแรกคลอดและทำการฝากเงินให้เดือนละ 20 บาท จนครบอายุ 1 ปี การจัดสวัสดิการมอบข้าวสารสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุเป็นรายเดือน และการสมทบทุนในการบำรุงท้องถิ่นตามวาระโอกาส ซึ่งนอกจากผลที่ได้เป็นรูปธรรมแล้วกระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ยังสามารถช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมใจ เอื้ออาทรต่อกัน และสร้างความสัมพันธ์ทำให้ชุมชนมีโอกาสพบปะพูดคุย/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น รวมทั้งการมีรูปแบบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการสร้างระเบียบวินัยให้กับชุมชนเป็นอย่างดี

แนวทางการแก้ปัญหาภาวะหนี้สิน

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาภาวะหนี้สินนั้น ทีมวิจัยได้ร่วมกันคิดพิจารณาและพบว่า การลดหนี้สิน ควรลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การลดรายจ่าย

1) หนี้ฟุ่มเฟือย มุ่งเน้นนำหลักคุณธรรมจริยธรรมเข้ามาสอดแทรกในทุกกิจกรรม เพื่อสร้างสำนึกของ ความประหยัดและความมั่งคั่ง การรู้จักใช้ รู้จักออม และอดทนต่อสิ่งชั่วจากกิเลสในด้านต่างๆ ซึ่งมองว่า การซึมซับด้วยการแฝงหลักธรรมไว้ในกระบวนการกลุ่ม/การทำกิจกรรมต่างๆ เพราะภายใต้กระบวนการกลุ่ม จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลมากกว่าที่จะมุ่งส่งเสริมโดยตรงด้วยการณรงค์ให้เข้าวัด/ปฏิบัติ ธรรม

2) หนี้เพื่อความอยู่รอด โดยจะมุ่งเน้นการลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารการกินเป็นหลัก เพราะจากการสำรวจพบว่ารายจ่ายดังกล่าวมีจำนวนตัวเลขที่สูงมากในแต่ละเดือน ทั้งนี้แนวทางในการแก้ปัญหาจึงเป็นการ นำทุนเดิมที่มีอยู่มาเป็นต้นทุนในการดำเนินงาน ซึ่งกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่มีดังนี้

การจัดตั้งกลุ่มข้าวสาร ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณของกลุ่มสัจจะฯ เพื่อเป็นการ บรรเทาทุกข์ภาระค่าใช้จ่ายส่วนต่าง ด้วยการรวมซื้อรวมขายข้าวสารในราคาถูก และนำผลกำไรที่ได้มาจัดสรร เป็น 3 ส่วน คือ 1) ปันผลคืนกำไรให้กับสมาชิก 2) สมทบกองทุนกลุ่มสัจจะฯ 3) ใช้จ่ายในด้านการบริหารจัดการ เช่น ค่ารถขนข้าวสาร ค่าแรงงาน ค่าตอบแทนคนทำงาน เป็นต้น ปัจจุบันกลุ่มได้ทดลองดำเนินงานมาเป็น ระยะเวลาประมาณ 11 เดือน มียอดกำไร ณ ปัจจุบันจำนวนประมาณ 20,000 บาท มีต้นทุนดำเนินการ 50,000 บาท และต้นทุนสำรอง 30,000 บาท โดยจะจัดวันทำการเดือนละ 1 ครั้ง (พร้อมวันทำการกลุ่มสัจจะฯ)

การจัดตั้งกลุ่มแลกเปลี่ยนชุมชน จากแนวคิดของโครงการระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง สำนัก

งานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ซึ่งได้นำแนวคิดการแลกเปลี่ยนแบบ “เพื่อน เลี้ยว เกล็ด” มาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชน เพื่อฟื้นคืนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม “เอาใจแลกใจ” เน้นเรื่องของ “คุณค่าทางจิตใจมากกว่ามูลค่าที่เป็นเงินตรา” รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างให้เกิดจิตสำนึกด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเอื้ออาทร ช่วยลดความเห็นแก่ตัว เป็นการฝึกฝนให้สามารถเอาชนะจิตใจด้านหยาบของตนเอง โดยจะจัดให้มีศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเดือนละครั้ง (พร้อมวันทำการกลุ่มสัจจะฯ) ทั้งนี้สิ่งที่นำมาแลกเปลี่ยนจะเน้นว่าต้องเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ทั้งข้าวของเครื่องใช้และอาหารการกิน (อาหารปลอดสารเคมี) เป็นต้น เงื่อนไขที่สำคัญ คือ การแลกเปลี่ยนดังกล่าวจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง ครอบครัว และผู้อื่น

การเพิ่มรายได้

สำหรับแนวทางการเพิ่มรายได้ นอกจากจะเสริมสร้างในเรื่องของจิตสำนึกในการรู้จักอยู่ รู้จักกิน รู้จักใช้จ่ายดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ทางทีมวิจัยยังได้เสนอแนะแนวทางการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

การสนับสนุนกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยการนำต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ คือ กองทุนกลุ่มสัจจะฯ มาใช้ในการสนับสนุนทุนในการเสริมสร้างกลุ่มอาชีพ ซึ่งกิจกรรมที่จะทำการทดลองดำเนินงาน ได้แก่ กลุ่มโคนเนื้อ เพื่อเป็นรายได้เสริม

การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย เป็นการสำรวจการใช้จ่ายและรายได้ของตนเองและครอบครัว เพื่อนำ

มาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เช่น สำรวจว่าจะใครควรซื้อ ใครควรจ่าย อะไรที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือย เป็นการฝึกตนให้รู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักประหยัด และอดออม

ปัญหาต่อมาของชุมชน ซึ่งเป็นปัญหารองลงมาจากปัญหานี้สิน การศึกษาในครั้งนี้นอกจากจะทำให้ได้รับทราบปัญหาแล้ว ยังนำไปสู่การคิดหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย

1.2 ปัญหาเรื่องขยะ ในหมู่บ้านหนองอ้อไม่มีสถานที่สำหรับทิ้งขยะ และจากการสำรวจ พบว่า การกำจัดขยะในบ้านของชาวบ้านหนองอ้อ ใช้วิธีเผา ร้อยละ 94.39 ทิ้งนอกหมู่บ้าน ร้อยละ 4.21 ฝังกลบ ร้อยละ 1.40 ข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่าชาวบ้านหนองอ้อยังไม่ได้ใช้วิธีกำจัดขยะที่ถูกต้อง โดยทีมวิจัยเห็นว่า ควรมีการใช้ประโยชน์จากขยะให้มากกว่านี้ เช่น การก่อตั้งธนาคารขยะ นอกจากเป็นการสร้างรายได้แล้วยังเป็นการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น การทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น

1.3 ปัญหาการใช้น้ำฝนดื่ม จากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านหนองอ้อที่ใช้น้ำฝนดื่มในครัวเรือน ร้อยละ 74.30 และไม่ใช่ ร้อยละ 25.70

จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าชาวบ้านหนองอ้อมีความจำเป็นต้องใช้น้ำฝนเพื่อความสะดวกสบาย ที่ไม่มั่นใจความบริสุทธิ์ของน้ำ เนื่องจากมีทั้งโรงไฟฟ้า โรงงานต่างๆ รวมทั้งการอพยพของนกมาในหมู่บ้านบางฤดูกาล นอกจากนี้ภาชนะที่ใช้เก็บกักน้ำยังมีไม่เพียงพอสำหรับใช้บริโภคตลอดปีอีกด้วย

ทีมวิจัยจึงมีแนวคิดที่ต้องการจัดหาเครื่องกรองน้ำมาใช้ และจัดทำโครงการน้ำดื่ม จำหน่ายในราคาถูกสำหรับใช้ภายในหมู่บ้าน นอกจากเพื่อการยังชีพแล้วยังเป็นการช่วยแก้ปัญหาหนี้สินได้อีกทางหนึ่งด้วย แต่จำเป็นต้องศึกษาถึงความเป็นไปได้ของโครงการก่อน เนื่องจากยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำน้ำดื่ม ทั้งนี้ที่เล็งโครงการฯ (คุณลักษณะ วงศ์ยะรา) ได้ประสานความร่วมมือกับโครงการ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สกว.) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการสนับสนุนด้านการเรียนรู้งานในประเด็นดังกล่าว ทำให้ทีมวิจัยสามารถวิเคราะห์ถึงศักยภาพและความเป็นไปได้ในการจัดการ ซึ่งมองว่าควรหาแนวร่วมมาสนับสนุน ทั้งนี้จึงได้เสนอแนวคิดให้กับทาง ปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี รับไปเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางในการกำหนดแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป

1.4 การเข้าเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จากการสำรวจ พบว่า ประชากรวัยเรียนบ้านหนองอ้อ กำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาเรียงลำดับดังนี้ โรงเรียนหนองอ้อ ร้อยละ 53.13 โรงเรียนเจ็ยไ้ ร้อยละ 17.71 โรงเรียนอนุบาลโพธาราม ร้อยละ 14.58 โรงเรียนสมศักดิ์ ร้อยละ 4.17 โรงเรียนแย้ม ร้อยละ 3.13 โรงเรียนนารีวิทยา ร้อยละ 2.08 โรงเรียนราษฎร์บำรุงวิทย์ ร้อยละ 1.04 โรงเรียนเมือง ร้อยละ 1.04 โรงเรียนวัดไพรอารีรักษ์ ร้อยละ 1.04 และโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง ร้อยละ 1.04 อนุบาลราชบุรี ร้อยละ 1.04 โรงเรียนอนุบาลราชบุรี ร้อยละ 1.04

นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวบ้านหนองอ้อ เห็นว่า บุตรหลาน สมควร เรียนโรงเรียนวัดหนองอ้อร้อยละ 86.92 ไม่สมควรเรียนและไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 6.54

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า มีนักเรียนเพียงร้อยละ 53.13 เท่านั้นที่เรียนในโรงเรียนวัดหนองอ้อ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ทั้งๆ ที่ค่าใช้จ่ายภายในโรงเรียนวัดหนองอ้อมีน้อยมาก โรงเรียนไม่มีการเรียกเก็บเงิน มีครูที่มีคุณภาพ

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนอื่น ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยม เช่น การบอกเล่าจากเพื่อนบ้านว่าโรงเรียนนั้นดี โรงเรียนนี้ไม่ดี ค่านิยมที่จะต้องเรียนในโรงเรียนยอดนิยม และประการสำคัญ คือ โรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์เรื่องความก้าวหน้าของโรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน การเข้าถึงชาวบ้าน เป็นต้น

การจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา โดยจะมีการสรรหาเยาวชนที่มีการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี มีความประพฤติเรียบร้อย และบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เพื่อมอบทุนสนับสนุนด้านการศึกษา และมีเงื่อนไขว่าจะต้องกลับมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้อาจมีการจัดให้มีการเรียนการสอนพิเศษยามว่างเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นให้กับกลุ่มนักเรียน/เยาวชนในหมู่บ้าน เช่น การสอนภาษาอังกฤษ การสอนวิชาชีพ เป็นต้น

1.5 ปัญหาสุขภาพ จากการสำรวจพบว่า สวัสดิการด้านสุขภาพของชาวบ้านหนองอ้อ มีบัตรทอง ร้อยละ 60.23 มีประกันชีวิตด้านสุขภาพ 8.49 และ ไม่มีบัตรทอง 6.14 ผู้ที่ประกันชีวิตไว้ประกันเกี่ยวกับ ค่ารักษา ร้อยละ 11.43 ค่าห้อง ร้อยละ 11.43 ค่าตัว ร้อยละ 10.48 ประกันชีวิตอย่างเดียว ร้อยละ 88.57 และ มีประกันสังคม ร้อยละ 46.67

คนชรา(อายุ 60 ปีขึ้นไป) ที่เจ็บป่วยเรียงตามลำดับ ดังนี้ ความดันโลหิตสูง ร้อยละ 19.23 หัวใจ ร้อยละ 7.69 เส้นประสาทอักเสบ ร้อยละ 3.85 เบาหวาน ร้อยละ 26.92 ลม ร้อยละ 7.69 ปวด ร้อยละ 28.85 อัมพาต ร้อยละ 1.92 ปอด ร้อยละ 1.92 ไตวายเรื้อรัง ร้อยละ 1.92 ตามลำดับ ส่วนเด็ก (อายุ 0 - 5 ปี) ที่มีสุขภาพดีมีจำนวน ร้อยละ 89.29 ผู้ที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ร้อยละ 7.14 มีโรคประจำตัว ร้อยละ 3.57 และ ไม่มีผู้พิการ

ข้อมูลดังกล่าวอาจเป็นตัวเลขที่ไม่มากนัก แต่ทีมวิจัยเห็นว่า เป็นเรื่องสำคัญที่ควรส่งเสริมสุขภาพป้องกันไม่ให้เกิดโรคต่างๆ โดยควรรณรงค์ให้มีการออกกำลังกาย ให้ความรู้ในการรักษาสุขภาพ จัดกิจกรรมการออกกำลังกาย เช่น ไทเก๊ก การนวดฝ่าเท้าด้วยกะลา ไม้nardตัว กดจุด ลูกปะคบ แอโรบิก ฟุตบอล การรำกระบี่กระบอง เป็นต้น โดยจัดให้ผู้นำกลุ่มสูงอายุ ผู้นำกลุ่มหนุ่มสาว ผู้นำกลุ่มอื่นๆ ไปอบรมเพื่อเป็นต้นแบบหรือผู้นำกิจกรรมดังที่กล่าวมาในแต่ละกลุ่ม

1.6 ปัญหาที่ดิน ที่ดินทำกินในหมู่บ้านหนองอ้อ ชาวบ้าน ปลูกพืชไม่ออกงามเหมือนในอดีต ร้อยละ 60.28 ปลูกพืชได้เหมือนในอดีต ร้อยละ 39.72 ทั้งนี้เนื่องจากการใช้ปุ๋ยที่ยังไม่ถูกวิธี ยังขาดความรู้เรื่องขั้นตอนการบำรุงรักษาให้ดินมีคุณภาพ ทำให้ดินเสื่อมโทรมปลูกพืชไม่ออกงามเท่าที่ควร

แนวทางการพัฒนาที่ดินให้ดีขึ้น คือ ให้ความรู้ในการพัฒนาปรับปรุงดินที่ถูกวิธีแก่ชาวบ้านหนองอ้อ โดยอาจประสานงานกับสำนักงานเกษตรฯ เป็นผู้นำให้ความรู้ต่อไป

1.7 ปัญหาน้ำท่วม ข้อมูลที่พบ คือ ชาวบ้านหนองอ้อ ที่บ้านไม่เคยน้ำท่วมเลย ร้อยละ 38.32 แต่ก่อนน้ำไม่ท่วม ปัจจุบันท่วมร้อยละ 22.43 เคยน้ำท่วม ปัจจุบันไม่ท่วม ร้อยละ 20.09 และ น้ำท่วมมาโดยตลอด ร้อย

ละ 19.16

แสดงว่าชาวบ้านหนองอ้ออยู่ในสภาพน้ำท่วม ร้อยละ 41.59 ทีมวิจัยคิดว่าเป็นปัญหาแก่หมู่บ้าน และแนวทางที่คิดว่าจะสามารถแก้ปัญหานี้ได้ คือ วางท่อระบายน้ำทั้งหมู่บ้าน แต่ปัญหาที่ประสบมา คือ ชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ เนื่องจากไม่ต้องการที่จะเสียที่ดินให้ส่วนรวม แต่หากจะวางท่อทอดยาวไปตามถนนก็ต้องลงทุนขุดถนน ใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งทีมวิจัยคิดว่า เป็นไปได้ยากที่จะแก้ปัญหานี้

1.8 ปัญหาการศึกษาของประชาชน พบว่า การศึกษาของประชากรในครอบครัวบ้านหนองอ้อ ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มากที่สุด คือ ร้อยละ 39.43 รองลงมา คือประถมศึกษาปีที่ 6, 7 ร้อยละ 22.08 มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 12.15 มัธยมศึกษาตอนปลายและปริญญาตรี ร้อยละ 6.78 ไม่ได้เรียน ร้อยละ 4.42 อนุปริญญา/ปวส. ร้อยละ 4.10 ปวช. ร้อยละ 3.31 ปริญญาโท ร้อยละ 0.63 ประถมศึกษาปีที่ 2 และศึกษาผู้ใหญ่ ร้อยละ 0.16 ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านหนองอ้อส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับ ประถมศึกษาปีที่ 4, 6 และ 7 ซึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ซึ่งวิธีการหนึ่ง คือ การจัดประชุมอบรม สัมมนา ชาวบ้านโดยวิทยากรในด้านต่างๆ ตามสถานการณ์ จะช่วยได้มาก เช่น เมื่อใกล้เลือกตั้งในระดับต่างๆ เมื่อมีเหตุการณ์ความไม่เข้าใจเป็นต้น นอกจากนี้ ควรมีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย แผ่นพับ เอกสาร บริเวณร้านค้า วัด และศาลาประจำหมู่บ้าน

1.9 ปัญหาถิ่นไม่พึงประสงค์รบกวน เช่น กลิ่นมูลหมู อาหารปลา เป็นต้น การรบกวนของกลิ่นไม่พึงประสงค์ ชาวบ้านได้รับการรบกวน ร้อยละ 89.81 ที่ไม่รบกวน ร้อยละ 59.81

สาเหตุจากการประกอบอาชีพของชาวบ้านหนองอ้อ และแนวทางแก้ปัญหา คือ ควรจัดทำแก๊สชีวภาพใช้ในหมู่บ้าน ตามคำแนะนำของสำนักงานเกษตรฯ แต่มีปัญหากับความร่วมมือ ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองอ้อมีความรู้ไม่เพียงพอ แต่หากสนใจและศึกษาเพิ่มเติม ชี้แจง สร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน ก็อาจเป็นโครงการที่ลดรายจ่ายและลดปัญหาได้ อีก 1 โครงการ

นอกเหนือจากข้อมูลที่ทำให้ได้รับทราบสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้ออย่างเป็นปัจจุบันแล้ว จะไม่มีประโยชน์อันใดเลย ถ้าคนในชุมชนไม่เกิดการตระหนัก รับรู้ รับทราบในสถานการณ์ที่ตนเองประสบอยู่ วิธีการศึกษาอีกหนึ่งวิธีที่ทีมวิจัยตั้งเป้าวัตถุประสงค์ไว้ นั่นคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น แก่ชุมชน ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง การดำเนินการในทุกขั้นตอนตั้งแต่การสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม จนถึงขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูล และสรุปผล ตรวจสอบข้อมูลที่ได้ นำเสนอผลการวิเคราะห์ต่อชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และพี่เลี้ยงทีมวิจัย จนกระทั่งการรวบรวม จัดลำดับความคิด นำเสนอเป็นรูปเล่มรายงานอย่างสมบูรณ์ ขึ้นตอนต่างๆ เหล่านี้ล้วนทำให้ทีมวิจัยที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เกิดการตระหนัก รับรู้ในสถานการณ์ปัญหาที่ตนศึกษา และได้เรียนรู้จักการทำงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

ฝึกทักษะต่างๆที่นักวิจัยพึงมี แม้บางเรื่องเป็นสิ่งที่เป็นเรื่องยากลำบาก อย่างเช่นการเขียนรายงานการวิจัยให้เป็นภาษาเขียนแทนภาษาพูด แต่ทั้งหมดนี้เหนืออื่นใด คือการที่ได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้จากสถานการณ์ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เพื่อร่วมคิดหาทางแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมร่วมกันของทั้งชุมชน

2. ปัญหาอุปสรรคและบทเรียน

หากกล่าวถึงงานวิจัย ผู้ที่จะเป็นผู้ลงมือวิจัยต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี โท เอก หรือเป็นอาจารย์ที่ศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยมาโดยเฉพาะ แต่การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของบ้านหนองอ้อโดยทีมงานวิจัยชาวบ้านหนองอ้อซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาซึ่งส่วนใหญ่ไม่เคยมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยมาก่อน ฉะนั้นเมื่อลงมือทำการวิจัยย่อมมีปัญหาอุปสรรคในการทำวิจัยพอสมควร ซึ่งสิ่งที่ปัญหาอุปสรรคสำหรับทีมวิจัยในครั้งนี้สามารถจำแนกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

- 1) กระบวนการ ขั้นตอนในการทำวิจัย เป็นกระบวนการ ขั้นตอนที่มีความยุ่งยาก ทำให้แม้เพียงเริ่มต้น นักวิจัยก็ท้อเสียแล้ว แต่เนื่องจากได้มีการหารือกับพี่เลี้ยงโครงการวิจัยฯ (ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก) ในระหว่างการดำเนินงานทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้หลักคิดและวิธีการดำเนินงานจนสามารถดำเนินโครงการได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
- 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลต้องเป็นข้อมูลที่เป็นจริงและเที่ยงตรง โดยการได้ข้อมูลบางครั้งก็ไม่ตรงตามความเป็นจริง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลยังไม่ทราบถึงเป้าหมายและจุดประสงค์ที่แท้จริงในการทำวิจัยของทีมงานวิจัย จึงต้องมีการตั้งวงคุยถึงความเป็นมาและเป้าหมายของโครงการฯ ในการทำความเข้าใจร่วมกันก่อนที่จะทำการสอบถาม/สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงหรือใกล้เคียงความเป็นจริงให้มากที่สุด ซึ่งการสัมภาษณ์หรือการพูดคุยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลจึงต้องใช้เวลานานพอสมควร ภายหลังจึงต้องมีการขอขยายระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมอีก 3 เดือน เพราะความสมบูรณ์ของข้อมูลจะมีผลต่อประสิทธิภาพของการวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมนั่นเอง
- 3) การเขียนรายงาน โดยทีมวิจัยไม่มีประสบการณ์ในการเขียนรายงานวิจัยจึงทำให้ไม่สามารถเขียนรายงานได้อย่างที่ต้องการ จึงต้องให้พี่เลี้ยงโครงการฯ มีส่วนร่วมในการเขียนรายงานและปรับแก้เนื้อหาบางส่วน โดยจะมีการจัดเวทีสรุปการดำเนินงานและบทเรียนเป็นระยะๆ เพื่อสรุปเนื้อหาในการเขียนรายงาน และนำเนื้อหาดังกล่าวมาอ่านร่วมกันเพื่อทำการตรวจสอบและรับรองเนื้อหารายงาน
- 4) เวลาของทีมวิจัยแต่ละคนที่ต่างกัน เนื่องจากการประกอบอาชีพที่แตกต่างจึงทำให้มีปัญหาในการประชุมบ้างเป็นบางครั้ง ทั้งนี้จึงได้มีการหารือเพื่อให้การจัดประชุมมีความกระชับได้สาระใน

เวลานั้น (สำหรับการประชุมย่อย) เพื่อลดความถี่ของการนัดหมายและใช้ช่วงเวลายื่นๆ (หลังเลิกเรียนจากภาระอาชีพของแต่ละคน) แต่หากการประชุมใดไม่จำเป็นต้องมาพร้อมกัน ทุกคนก็นัดเฉพาะคนพร้อมหรือมีเวลา แล้วค่อยแจ้งให้คนที่เหลือทราบภายหลัง แต่ถ้าเป็นการประชุมเพื่อการตัดสินใจร่วมกันก็จำเป็นต้องมาร่วมกันให้พร้อมหน้า ซึ่งก็ต้องมีการนัดหมายกัน ล่วงหน้า และถือเรื่อง “สัจจะ” เป็นสำคัญในการทำงานร่วมกัน

สำหรับบทเรียนอีกประการที่ได้จากการดำเนินงานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ ได้เรียนรู้กระบวนการทำวิจัย และที่สำคัญได้ทราบถึงภาวะ สถานการณ์ที่สำคัญของตนเองที่เผชิญกันอยู่ก็คือ ความฟุ่มเฟือย ที่นำไปสู่การสูญเสียเงินทองโดยไม่จำเป็นและอาจก่อให้เกิดหนี้สินได้ การทราบถึงความฟุ่มเฟือยของสมาชิกแต่ละคนในทีมวิจัยเกิดจากบทเรียนที่ได้จากการทำวิจัยที่เรียกว่าหัวใจของการวิจัยก็คือ การจดบันทึก โดยนำไปสู่การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย เป็นการสำรวจการใช้จ่ายและรายได้ของตนเองและครอบครัว เพื่อสำรวจว่าอะไรควรซื้อ อะไรควรจ่าย อะไรที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือย เป็นการฝึกคนให้รู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักประหยัด และอดออม

3.ข้อเสนอแนะ

แนวทางที่ทีมวิจัย คิดว่าจะสามารถช่วยให้ชาวบ้านได้ตระหนักและร่วมมือร่วมใจแก้ปัญหาตามแนวทางที่ทีมวิจัยเสนอนั้น ทีมวิจัยคิดว่า ควรดำเนินการดังนี้

- 1) ควรเผยแพร่ข้อมูลของหมู่บ้านให้ชาวบ้านหนองอ้อได้ทราบอาจทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนัก โดยอาจเผยแพร่ในรูปของเอกสาร เสียงตามสาย และการบอกเล่า
- 2) ควรจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น เพื่อเป็นกลุ่มนำร่อง เมื่อชาวบ้านเห็นว่าประสบความสำเร็จก็จะให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกลุ่มในโอกาสต่อมาเช่นเดียวกับที่ตั้งกลุ่มสัจจะฯ
- 3) นำข้อมูลที่ได้ แจ้งให้โรงเรียน วัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบโดยตรง เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบและดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงประเด็น
- 4) ควรมีการประสานความร่วมมือจากแหล่งทุนและหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และการทดลองปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาตามแนวทางที่ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์บนฐานของข้อมูลเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีคุณภาพ

ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงการวิจัยจากมุมมองของพี่เลี้ยง

โดย...น.ส.ลักขณา วงศ์ยะรา

1. ทีมวิจัย

ศักยภาพทีมวิจัย

แกนนำทีมวิจัยที่สำคัญ คืออาจารย์สง่า ชาเสียง ซึ่งเป็นข้าราชการครูชำนาญ มาจากตระกูลดั้งเดิมในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองอ้อ จึงมีความตั้งใจที่จะพัฒนาท้องถิ่นบ้านเกิดของตนให้เข้มแข็ง นอกจากความรู้และประสบการณ์จากการรับราชการครูที่สามารถนำมาใช้ในการทำงานโครงการได้แล้ว ยังเป็นผู้ที่มีเวลาอุทิศให้กับการพัฒนาชุมชนบ้านหนองอ้ออย่างเต็มที่เนื่องจากไม่มีภาระด้านอาชีพการงาน อีกทั้งเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ การนัดประชุมสมาชิกชุมชนจึงทำได้ไม่ยากนัก เมื่อถึงวันนัดหมายสมาชิกจะให้ความร่วมมือเข้าร่วมประชุมอย่างพร้อมเพรียง ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมของโครงการมีความเข้มแข็ง มั่นคง และเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

นอกจากนั้นยังมีแกนนำทีมวิจัยอีกหลายคนซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน มีทั้งคนรุ่นอาวุโส คนวัยปานกลาง คนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาและสนใจงานด้านพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่มคนที่มีฐานะดีทางเศรษฐกิจของชุมชน ได้เข้ามาช่วยเหลือ ทำให้การดำเนินกิจกรรมของโครงการ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในการดำเนินโครงการวิจัยระยะที่ 2 นอกจากทีมวิจัยเดิมจะยังคงอยู่ทำงานกันต่อแล้ว ยังได้มีแนวร่วม “หน้าใหม่” เข้ามาอาสาทำงานกับทีมวิจัยเพิ่มขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ก็มีบ้างในด้านปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งได้มีการถอดบทเรียนการทำงานร่วมกันและมีข้อสรุปในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น

- หัวหน้าโครงการนัดประชุมทีมวิจัยและชาวบ้านบ่อยเกินไป ทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อที่มีการประชุมบ่อยๆ แล้วบางครั้งรู้สึกว่าได้ไม่ได้เนื้อหาสาระ “เสียเวลาทำมาหากิน” เป็นผลให้ช่วงหลังๆ ชาวบ้านบางส่วนไม่เข้าร่วมประชุม ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหา คือ ให้มีการกำหนดประเด็นการพูดคุยให้ชัดเจน (การนัดคุยแต่ละครั้งจะได้คุ้มค่ากับการเสียเวลา และไม่ต้องนัดคุยกันบ่อยครั้งเกินไป) และกำหนดผู้เข้าร่วมให้ถูกวงคุย และจะต้องมีการถอดบทเรียนทุกครั้งหลังประชุม/จัดกิจกรรมเพื่อจะได้ปรับปรุงและพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

- แบ่งบทบาทหน้าที่/มอบหมายภารกิจตามจิตอาสา เพราะจะแสดงออกถึงความพร้อมในการรับมอบหมายภาระหน้าที่นั้นๆ นอกจากนี้ การมอบหมายหน้าที่จะต้องมอบอำนาจการตัดสินใจให้บุคคลนั้นๆ ด้วย เพื่อให้เขาได้ทำงานอย่างเต็มความสามารถ

- นอกจากนี้ จะต้องมีการบันทึกการทำงานที่รับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะด้านงานด้านการเงินเพื่อเป็นหลักฐานในการยืนยัน/ตอบข้อซักถามในทีม
- การสื่อสารในทีมต้องชัด หากไม่แน่ใจให้คุยกันเพื่อให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนลงมือปฏิบัติงาน
- ทีมวิจัยเดิมบางคนมีปัญหาด้านภาระครอบครัวและรายได้ ทำให้รู้สึกบั่นทอนพลังกาย พลังใจในการทำงานเพื่อส่วนรวมไปบ้าง ขณะนี้อยู่ระหว่างการหารือร่วมกันเพื่อคิดหาแนวทางในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว
- ส่วนปัญหาด้านอื่นๆ เช่น ความโปร่งใสในการจัดการด้านการเงิน/งบประมาณ ได้มีมติให้มีการชี้แจงการใช้จ่ายงบประมาณในเวทีประจำเดือนทุกครั้ง (ทุกวันที่ 25 ของเดือน) เป็นต้น

ประสบการณ์ด้านการเรียนรู้ของทีมวิจัย

ทีมวิจัยได้ผ่านประสบการณ์การดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระยะที่ 1 นับเป็นต้นทุนที่ดีในการดำเนินงานในระยะที่ 2 นอกจากนี้ทีมวิจัยยังมีประสบการณ์ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการเข้าร่วมเวทีการประชุม สัมมนา ฝึกอบรม และการศึกษาดูงานในด้านต่างๆ ภายใต้แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจากหลายหน่วยงานที่ให้การเสริมหนุน การได้รับบทเรียนและกระบวนการเรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ต่างๆ หลายสถานที่ด้วยกัน ทำให้ทีมวิจัย เกิดแนวคิด มุมมอง และประสบการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินโครงการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นด้านการดำเนินงานแล้ว ทีมวิจัยยังมีความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตในการเป็นต้นแบบให้กับชาวบ้านในพื้นที่วิจัย เช่น การเริ่มจัดทำบัญชีบันทึกรายรับรายจ่าย และลดละเลิกค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยบางประเภทลง ต้นตัวกับเรื่องการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นโดยจะเห็นได้จากการเข้าร่วมประชุม อบรม ดูงาน ต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้น และนำความรู้ที่ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในทีม โดยจะมีวงคุยกันอย่างสม่ำเสมอ เรื่องราวที่นำมาคุยก็มีมากขึ้น ทำให้วงคุยมีชีวิตชีวาเพราะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างหลากหลายมุมมอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของทีมวิจัยไปแล้ว เป็นต้น

การดำเนินงานที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมภายใต้ฐานคิดคุณธรรม

ทีมวิจัยเป็นกลุ่มแกนนำในการจัดตั้งและดำเนินงานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อด้วยประการหนึ่ง จึงมีพื้นฐานด้านการมุ่งเน้นกระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม เริ่มตั้งแต่กระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันรับผลประโยชน์อย่าง

ยุติธรรม ทั้งนี้โดยมีปรัชญาการทำงานที่เน้น “คุณธรรม” เป็นหลัก ส่งผลให้ทีมวิจัยได้นำแนวคิด/หลักการทำงานดังกล่าวมาใช้ในการดำเนินโครงการวิจัย เป็นผลให้การดำเนินงานในระยะที่ 1 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส เกิดการเชื่อมร้อยความสมัครสมานสามัคคีและความร่วมแรงร่วมใจภายในชุมชน นอกจากนี้การตั้งสัจจะของสมาชิกกลุ่มสัจจะฯ ในการออมเงิน ทำให้สร้างจิตสำนึกในการประหยัดอดออมให้เกิดขึ้นในชุมชน การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม โดยเริ่มต้นจาก “สัจจะ” ควบคู่กับการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือจึงน่าจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

2. ชาวบ้านในพื้นที่วิจัย

จากการดำเนินงานของโครงการวิจัยในระยะที่ 1 ชาวบ้านเริ่มหันมาให้ความสนใจและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมอันเนื่องมาจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การลดรายจ่าย: กิจกรรมกลุ่มข้าวสาร, การเพิ่มรายได้: กิจกรรมกลุ่มโค, การยกระดับจิตใจให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (ใจแลกใจ): กิจกรรมการแลกเปลี่ยนของชุมชน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การจัดการตนเองและการจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้บนฐานทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานต่างๆ นั้น ยังคงต้องมีการประเมินผลกิจกรรมทางเลือกต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการบรรลุเป้าประสงค์ของโครงการวิจัยให้เห็นเป็นรูปธรรมและนำเสนอได้ เช่น ตัวเลขของรายจ่ายที่ลดลงและรายได้ที่เพิ่มขึ้นของแต่ละครัวเรือน การปลดปล่อยภาระหนี้สิน และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและพูดคุย เช่นวิถีการกินการอยู่ การวางแผนชีวิตในอนาคต เป็นต้น ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นต้นแบบในเชิงรูปธรรมให้กับชาวบ้านและชุมชนอื่นๆ ได้เรียนรู้แนวทางการปฏิบัติในการลดปัญหาภาระหนี้สิน รวมทั้งเพื่อใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในการนำเสนอให้กับหน่วยงานองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป

3. ผู้นำ/องค์กรชุมชนท้องถิ่น

การประสานงานกับผู้นำทางการ และกลุ่มเครือข่ายในชุมชน

ข้อมูลที่ได้รับจากการพูดคุยทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (รวมทั้งจากการสังเกต) พบว่า ฐานคิดในการทำงานและรูปแบบในการพัฒนาชุมชนของผู้ใหญ่บ้านและแกนนำหมู่บ้านบางส่วนซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำทางการ ยังคงใช้วิธีทำงานในรูปแบบเดิมคือมักยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนยังอยู่ในวงจำกัด ทำให้ไม่สามารถเกิดความหลากหลายทางความคิดและกิจกรรมการพัฒนาชุมชน แม้ในบางประเด็นที่เห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างชัดเจน เช่น การ

ใช้กระบวนการวิจัยท้องถิ่นในการพัฒนากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อ ก็ต้องใช้เวลานานพอสมควรในการปรับเปลี่ยนแนวคิดให้กลุ่มผู้นำทางการในชุมชนเห็นชอบ ยอมรับ และให้ความร่วมมือในการดำเนินการ แม้กระนั้น ความร่วมมือ ความเห็นชอบ หรือการยอมรับของผู้นำทางการบางกลุ่มดูเหมือนว่าจะมีความเคลือบแฝงความรู้สึกที่ไม่เต็มใจเข้าร่วม คือมาร่วมเพราะหน้าที่ (มาให้เห็นหน้าแล้วกลับ ไม่เสนอความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์แต่อย่างใด) นอกจากนี้ยังปรากฏบรรยากาศของการแข่งขันขึ้น กล่าวคือ ผู้นำทางการบางกลุ่มได้ทำการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพิ่มขึ้นและมีการชักชวนชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะฯ เข้าไปร่วม แทนที่จะประสานความร่วมมือและทำงานหนุนเสริมซึ่งกันและกัน จึงกลายเป็นปัญหาที่ว่า ชาวบ้านบางกลุ่มใช้กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องมือในการกั๊มเงินหมุนเวียนกันไป ซึ่งอนาคตอาจกลายเป็นการสร้างวงหนี้สินเพิ่มมากขึ้นแทนที่จะเป็นการลดหนี้

การสร้างความปลอดภัยในประเด็นดังกล่าวก็เป็นโจทย์สำคัญที่จะต้องร่วมหาหรือเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาต่อไป

สำหรับด้านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) ได้มีการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีอย่างสม่ำเสมอในช่วงโครงการวิจัยระยะที่ 1 และได้ให้ความร่วมมือในการสนับสนุนสถานที่ในการจัดกิจกรรม รวมทั้งเคยมีการหารือร่วมกันในการสนับสนุนด้านแผน/กิจกรรมที่ทางโครงการวิจัยได้นำเสนอไว้ แต่เนื่องจากภายหลังได้มีการเลือกตั้งปรับเปลี่ยนทีมบริหารและ อบต. (นายอำเภอที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมก็ย้ายเช่นกัน) ทำให้ความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงานดังกล่าวหยุดชะงัก ซึ่งคงต้องมีการประสานความร่วมมือกันต่อไปในการดำเนินงานระยะที่ 2

4. กิจกรรมการเคลื่อนงานอันเนื่องมาจากงานวิจัยท้องถิ่น

จากการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 1 ได้มีการจัดทำกิจกรรมนำร่องเป็นทางเลือกเพื่อทดลองใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สิน (ปัญหาสำคัญของชุมชนบ้านหนองอ้อ) บนฐานทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตบ้านหนองอ้อ เป็นการต่อเนื่องในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการในระยะที่ 2 ได้แก่

4.1 กิจกรรมการลดรายจ่าย : การจัดตั้งกลุ่มข้าวสารโดยการสนับสนุนทุนจากกลุ่มสัจจะฯ โดยมีการรวมซื้อ รวมขายข้าวในราคาต่ำกว่าท้องตลาด (จะทำกิจกรรมการซื้อ-ขายทุกวันที่ 6 ของเดือน พร้อมกับวันทำการกลุ่มสัจจะฯ) ผลกำไรที่ได้จะนำมาบริหารจัดการและจัดสรรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนท้องถิ่น (รายละเอียดดังรายงานวิจัยระยะที่ 1)

4.2 กิจกรรมการเพิ่มรายได้ : การจัดตั้งกลุ่มโคโดยการสนับสนุนทุนจากกลุ่มสัจจะฯ โดยการให้ทุนกับสมาชิกในการซื้อแม่พันธุ์โคมาเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมในบางราย และบางรายเลี้ยงเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันสมาชิกบางรายเลี้ยงและขายโคได้ในราคามีผลกำไรสามารถคืนทุนได้ตามระยะเวลาที่กำหนด ผลกำไรส่วนต่างที่ได้จากสมาชิกจะนำมาบริหารจัดการและจัดสรรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนท้องถิ่นโดยจะทำการเพิ่มจำนวนสมาชิกเพื่อให้การสนับสนุนทุนในการเลี้ยงโคต่อไป เป็นการกระจายความทั่วถึงในการเพิ่มรายได้ (รายละเอียดดังรายงานวิจัยระยะที่ 1)

4.3 กิจกรรมเสริมสร้างและฟื้นฟูความสัมพันธ์ของชุมชน ในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการช่วยเหลือเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน : **การจัดตั้งกลุ่มแลกเปลี่ยนชุมชน** โดยจะมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันด้วยใจ ไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง เช่น หมูแลกผัก ไก่แลกปลา ก๋วยบวชชีแลกผัก เป็นต้น จะมีการทำกิจกรรมนี้ทุกวันที่ 6 ของเดือนซึ่งเป็นวันทำการของกลุ่มสัจจะฯ เป็นเสมือนตลาดนัดพบของชาวบ้านหนองอ้อ เป็นกิจกรรมที่แปลกตาสำหรับชาวบ้านแต่ระยะหลังจะเริ่มขึ้นและเริ่มเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการจัดทำบันทึกบัญชีรายรับ-รายจ่าย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการบริหารจัดการตนเองและครอบครัวในการรู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักประหยัด และอดออม ตลอดจนเพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับลูกหลานต่อไปในอนาคตอีกด้วย

5. การเชื่อมโยงงานวิจัยท้องถิ่นกับงานวิจัยและงานพัฒนาด้านต่างๆ

จากผลการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 1 นับเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการใช้เป็นทิศทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบ้านหนองอ้อ ซึ่งเป็นการพัฒนาบนฐานทรัพยากร/ทุนเดิมที่มีอยู่อันได้แก่กลุ่มสัจจะฯ และกลุ่มคนที่มีใจในการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม

จากฐานงาน (ข้อมูล) และกลุ่มคนทำงานดังกล่าว ได้มีการต่อยอดการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ ได้แก่

5.1 โครงการระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประสานงานโดยทีมงานของ ดร.ทิพัลย์ สัจจันทร์ ที่ได้เข้ามาเสริมหนุนกระบวนการจัดทำระบบแลกเปลี่ยนชุมชน โดยได้จัดให้ทีมวิจัยได้มีโอกาสไปร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดูงานในประเด็นต่างๆ ที่ชุมชนสนใจจะนำมาทดลองปฏิบัติทางเลือกในการแก้ปัญหา (ข้อมูลจากการวิจัย: ความต้องการจัดทำโครงการขยะ, โครงการน้ำดื่ม, โครงการพัฒนาอาชีพเสริมด้านการแปรรูป ฯลฯ) จากการเรียนรู้ดูงานดัง

กล่าวทำให้ทีมวิจัยเกิดการถกเถียงแนวคิดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้นจึงเกิดเป็นแนวทางการทำงานวิจัยในระยะที่ 2 ต่อมา

5.2 โครงการเครือข่ายขบวนการสหกรณ์จังหวัดราชบุรี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นำทีมโดยทีมงานของ ดร.ทิพวัลย์ สัจจันทร์ อ.กิม ภคเมธาวิ และคุณยุทธภักดิ์ เตชะแก้ว นับเป็นอีกหนึ่งงานหนึ่งที่จะเข้ามาเสริมหนุนและต่อยอดกระบวนการทำงานของชุมชนบ้านหนองอ้อให้มีทิศทางการพัฒนางานจากฐานทุนเดิมที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิผลทั้งในระดับท้องถิ่นและเครือข่ายระดับจังหวัดต่อไป

นอกจากการเสริมหนุนและต่อยอดในด้านต่างๆ กับหน่วยงานดังกล่าวแล้ว ทีมวิจัยซึ่งเป็นคณะทำงานกลุ่มสัจจะฯ ได้เข้าร่วมเวทีเครือข่ายประชาคมจังหวัดราชบุรี (สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)) ในฐานะตัวแทนเครือข่ายกลุ่มสัจจะฯ ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ทำให้ทีมวิจัยมีพื้นที่และโอกาสในการนำเสนอผลงานจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จนได้เป็นต้นแบบในการพัฒนางานด้านกลุ่มสัจจะฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ดูงานและถ่ายทอดแนวคิดแนวปฏิบัติให้กับเครือข่ายกลุ่มสัจจะฯ จังหวัดราชบุรี และผู้สนใจทั่วไปได้มาเรียนรู้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการพัฒนาในวงกว้างต่อไปในอนาคต

อย่างไรก็ดี หากมองภาพรวมของการขับเคลื่อนงานในชุมชนบ้านหนองอ้อแล้วยังไม่เห็นภาพของความเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเกื้อกูล/เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ กลุ่มที่มีอยู่เดิมยังคงต่างคนต่างทำ เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้านด้านบาท กลุ่มธนาคารชุมชนที่ผู้ใหญ่บ้านได้ทุนสนับสนุนในการจัดตั้งจากโรงงานไฟฟ้า ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะความขัดแย้งกันของกลุ่มผู้นำแต่ละกลุ่ม (ปัญหาความขัดแย้งของการเมืองท้องถิ่น) จึงทำให้เกิดการแข่งขันแทนที่จะเป็นการปรองดองและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน หากกลุ่มดังกล่าวเป็นพวกห่างร้านขายสินค้า การแข่งขันอาจเป็นผลดีต่อชุมชนท้องถิ่นที่จะได้สินค้าและบริการที่ดีที่สุด แต่เนื่องจากกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนการแข่งขันกันเองอาจทำให้เกิดความล้มเหลวของตัวชุมชนเอง ดังนั้น จึงนับเป็นอีกโจทย์หนึ่งที่จะต้องมีการหารือร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ปรองดองของชาวบ้านท้องถิ่นเพื่อเป็นการรวมพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบ้านหนองอ้อให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างยั่งยืน

ภาคผนวก

ก

ตารางแจกแจงค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวของชาวบ้านหนองอ้อต่อเดือนจากตาราง 30

รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/เดือน)
ค่าใช้จ่ายทางสังคม	
1.แต่งงาน	23,894
2.แซร์	224,251
3.ทำบุญ	32,430
4.ขึ้นบ้านใหม่	9,824
5.อื่นๆ	11,000
รวม	301,399
การพนันและสิ่งเสพติด	
1.ห่วยบนดิน	23,710
2.ห่วยใต้ดิน	27,130
3.ลอตเตอรี่	27,260
4.ไพ่	1,200
5.หมากพลู	1,005
6.บุหรี่	25,985
รวม	106,290
ค่าใช้จ่ายในการศึกษา	
1.ค่าเล่าเรียน	355,933
2.ค่าอุปกรณ์การเรียน	22,778
3.ชุดนักเรียน	41,294
4.ค่าพาหนะไป-กลับโรงเรียน	32,516
5.ค่าหนังสือ	31,485
6.ค่าขนมไปโรงเรียน	168,138
7.ค่าถ่ายเอกสาร	7,565
8.ค่ารายงาน	8,250
9.อื่นๆ	14,300
รวม	682,259

รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/เดือน)
1.ค่ายานพาหนะ	66,050
2.ค่าจ้างแรงงาน	126,320
3.อุปกรณ์การผลิต	49,866
4.เมล็ดพันธุ์	12,410
5.อุปกรณ์การเลี้ยงสัตว์	29,766
6.เมล็ดพันธุ์	0
7.ยารักษาสัตว์	12,771
8.ค่ารถไถ	16,412
9.ค่าน้ำมันเครื่องสูบน้ำ	4,900
10.ค่าซ่อมบำรุง	5,120
11.ค่าอาหารสัตว์	307,760
12.ค่าซ่อมบำรุง	5,000
13.ค่าอาหารบำรุง	3,735
14.ค่าขนส่งผลผลิต	900
15.ค่าปุ๋ย	29,079
16.ค่ายา	30,230
17.ค่ายากันยุง	7,431
18.ค่าเครื่องสูบน้ำ	300
19.ค่าอะไหล่	2,150
20.ค่ารถเกษตร	0
21.อื่นๆ	40,500
รวม	750,700
ค่าเครื่องดื่ม	
1.เบียร์	24,845
2.น้ำอัดลม	29,712
3.น้ำแข็ง	18,970
4.น้ำผลไม้	13,240
5.นม	77,200
6.กาแฟ/โอวัลติน	35,182

รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/เดือน)
7.เครื่องดัดกระดูกสันหลัง	40,330
8.เหล้า	45,520
9. อื่น ๆ	2,850
รวม	287,849
ค่าอาหาร	
1.อาหารประจำวัน	646,590
2.ขนมกรอบแกรบ	30,110
3.กล้วยเดี่ยว	34,745
4.ข้าวต้ม	3,160
5.อาหารตามสั่ง	5,995
6.แกงถุง	80,150
7.มาม่า	14,556
รวม	815,306
สาธารณูปโภค	
1.ไฟฟ้า	153,512
2.น้ำประปา	17,455
3. โทรศัพท์บ้าน	36,005
4. โทรศัพท์มือถือ	92,130
5. ค่าน้ำดื่ม	310
รวม	299,412
เครื่องใช้ในบ้าน	
1.เสื้อผ้า	29,061
2.ยาสีฟัน/แปรงสีฟัน	17,373
3.ผงซักฟอก	25,770
4.สบู่	12,807
5.ยาสระผม	19,249
6.น้ำยาปรับผ้านุ่ม	8,217
7.น้ำยาล้างจาน	7,931
8.ถ้วยโถโอชาม	2,400

รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/เดือน)
9.หม้อหุงข้าว	423
10.เตาแก๊ส	876
11.น้ำมัน/พาหนะ	246,955
12.หลอดไฟ	531
13.สายไฟ	50
14.ตาปู	25
15.แก๊สหุงต้ม	34,846
รวม	406,514

ภาคผนวก

๖

บ้านเลขที่.....

แบบสัมภาษณ์

สถานการณ์ปัญหาและสภาพหนี้สินและแนวทางแก้ปัญหาของหมู่บ้านหนองอ้อ

1. ข้อมูลพื้นฐาน

ผู้ตอบแบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือน

- 1.1 เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- 1.2 อายุ.....ปี
- 1.3 ระดับการศึกษา
☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา
☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท
- 1.4 สถานภาพการสมรส ☐ โสด ☐ แต่งงาน
☐ แยกกันอยู่ ☐ หย่าร้าง ☐ หม้าย

ครอบครัว

- 1.5 สมาชิกในครัวเรือนรวม จำนวน.....คน
- 1.6 ผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน จำนวน.....คน
- 1.7 คนชรา (อายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน.....คน
 มีความสามารถด้าน.....เจ็บป่วย.....คน
 โรคที่เจ็บป่วย.....
- 1.8 เด็กเล็ก (อายุ 0 - 5 ปี) หญิง.....คน ชาย.....คน รวม.....คน
☐ สุขภาพดี ☐ เจ็บป่วยเรื้อรัง ☐ มีโรคประจำตัว ☐ พิการ

สวัสดิการด้านสุขภาพ

- 1.9 สวัสดิการด้านสุขภาพ
☐ มีบัตรทอง.....คน ☐ ไม่มีบัตรทอง.....คน
☐ มีประกันชีวิตด้านสุขภาพ คน
 วงเงิน.....บาท
☐ ค่ารักษา ☐ ค่าห้อง ☐ ค่าตัว ☐ ประกันชีวิตอย่างเดียว
☐ มีประกันสังคม
☐ อื่นๆ.....

การศึกษา

- 1.10 บุคคลในครอบครัวท่านที่กำลังศึกษาอยู่ จำนวน.....คน

ศึกษาอยู่ระดับ	จำนวน	ชื่อโรงเรียน	จังหวัด
ประถมศึกษา			
มัธยมศึกษาตอนต้น			
มัธยมศึกษาตอนปลาย			
ปวช.			
อนุปริญญา/ปวส.			
ปริญญาตรี			
อื่นๆ.....			

1.11 ระดับการศึกษาของบุคคลในครอบครัวที่จบการศึกษาแล้ว

- ☐ ไม่ได้เรียน จำนวน.....คน ☐ ป. 4 จำนวน.....คน
☐ ป.6 หรือ 7 จำนวน.....คน ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน.....คน
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน.....คน ☐ ปวช. จำนวน.....คน
☐ อนุปริญญา/ปวส. จำนวน.....คน ☐ ปริญญาตรี จำนวน.....คน
☐ อื่นๆ.....จำนวน.....คน

อาชีพ

1.12 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีงานทำ.....คน

อาชีพ	สถานที่ทำงาน
1. รับจ้าง.....	
2. รับราชการ.....	
3.	
4.	
5.	
6.	

1.13 รายได้

ที่มาของรายได้	รายได้ทั้งหมด (บาท/ปี)	ต้นทุน (บาท/ปี)
1. ขายข้าวเปลือก		
2. ขายสัตว์เลี้ยง		
3. ขายผลไม้		
4. ขายผัก		
5. ค้าขาย		
6. รับราชการ		
7. รับจ้าง		
8. ลูก/บุคคลอื่นส่งมาให้		
9. อื่นๆ ระบุ.....		

1.14 การใช้ประโยชน์จากที่ดิน

	จำนวน(ไร่)	การครอบครองที่ดิน		
		ของตนเอง	เช่า	อาศัยผู้อื่น
1. ที่ดินทำกิน				
2. ปลูกบ้าน				
การใช้ที่ดิน		จำนวน(ไร่)	จำหน่าย	ทำกิน
1. ทำนา				
2. ปลูกผักสวนครัว				
3. ปลูกผลไม้				
4. ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์				
5. ทำสวน				
6. ทำไร่				
7. ให้เช่า				
8. ปลูกบ้าน				
9. ให้บุคคลอื่นใช้ฟรี				

1.14 จำนวนสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน

ประเภทสัตว์เลี้ยง	จำนวน	พันธุ์	เลี้ยงเพื่อ
1. วัว			
2. หมู			
3. ไก่			
4. เป็ด			
5. ปลา			
6. อื่นๆ			

2. สถานการณ์ปัญหาในหมู่บ้าน

2.1 สภาพน้ำท่วมที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน

- ☐ น้ำไม่เคยท่วมเลย
☐ เคยน้ำท่วม ปัจจุบันไม่ท่วม
☐ แต่ก่อนน้ำไม่ท่วม ปัจจุบันท่วม
☐ น้ำท่วมมาโดยตลอด

สาเหตุของน้ำท่วมเนื่องจาก ☐ ไม่มีทางระบายน้ำ ☐ ที่ดินข้างบ้านถมสูง ☐ อื่นๆ.....

ควรแก้ปัญหาโดย ☐ วางแผนทำท่อระบายน้ำร่วมกันทั้งหมู่บ้าน ☐ อื่นๆ.....

2.2 การใส่บาตรประจำวันและทำบุญวันพระของชาวหนองอ้อ

- ☐ เสมอมาเป็นประจำ

☐ เป็นบางครั้ง เนื่องจาก.....

☐ ไม่ทำเลย เนื่องจาก.....

ท่านคิดว่า ชาวบ้านหนองอ้อสมควรเข้าวัดใส่บาตรประจำวันและทำบุญวันพระ

☐ สมควร ☐ ไม่สมควร

เพราะเหตุใด.....

วัดควรทำอย่างไร.....

2.3 สถานที่เรียนระดับประถมศึกษาของบุตรหลานในครอบครัวของท่าน

เด็กระดับประถมศึกษาในหมู่บ้านหนองอ้อ ☐ สมควรมาเรียนโรงเรียนวัดหนองอ้อ ☐ ไม่สมควร

เพราะเหตุใด.....

โรงเรียนควรทำอย่างไร.....

2.4 ความเพียงพอของน้ำประปา

☐ เพียงพอต่อการใช้

☐ ไม่เพียงพอ เนื่องจาก.....

ควรแก้ปัญหาโดย.....

2.5 การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน เช่น วันพ่อ วันแม่ ชมรมกีฬา วันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

☐ ร่วมกิจกรรมทุกครั้ง

☐ ร่วมบางกิจกรรม เนื่องจาก.....

ควรแก้ปัญหาโดย.....

☐ ไม่ร่วมกิจกรรม เนื่องจาก.....

ควรแก้ปัญหาโดย.....

2.6 ผู้นำที่มีบทบาทในการแก้ปัญหาและภาวะหนี้สิน (เรียงลำดับ)

☐ สมาชิก อบต.

☐ พระ

☐ ผู้ใหญ่บ้าน

☐ ครู

☐ ระบุ.....

☐ ระบุ.....

☐ ระบุ.....

2.7 น้ดื่มในครัวเรือนของท่านใช้น้ำฝนหรือไม่

☐ ใช่

☐ ไม่ใช่ เนื่องจาก.....

ทดแทนโดย

☐ ชื่อน้ำดื่ม ค่าน้ำดื่ม.....บาท/เดือน

☐ ใช้น้ำอื่นๆ (ระบุ)

ควรแก้ปัญหาโดย.....

2.8 การปลูกพืชในที่ดินทำกิน

☐ ปลูกได้เหมือนในอดีต

- ☐ พี่ไม่ทำงานเท่าในอดีต เนื่องจาก.....
 ควรแก้ปัญหาโดย.....

2.9 ท่านทำอย่างไรกับขยะในบ้าน

- ☐ เผา ☐ ฝังกลบ
☐ ทิ้งนอกหมู่บ้าน ☐ อื่นๆ.....

2.10 กลิ่นไม่พึงประสงค์รบกวนท่านหรือไม่

- ☐ ไม่รบกวน
☐ รบกวน กลิ่นที่รบกวน.....
 ควรแก้ปัญหาโดย.....

3. สภาพหนี้สินของหมู่บ้านหนองอ้อ

3.1 ครอบครัวมีเงินออม/ฝาก จำนวน.....บาท

3.2 หนี้สินของครอบครัวทั้งหมด จำนวน.....บาท

สมาชิก	จำนวนเงิน ฝาก/ออม	จำนวนเงินกู้	กู้เพื่อ	คงเหลือ เงินกู้	ดอกเบี้ย (บาท/เดือน)
1. ธกส.					
2. สหกรณ์					
3. ธนาคาร					
4. นอกระบบ					
5. นายทุน					
6. สิ้นค้าเงินผ่อน					
7. กองทุนหมู่บ้าน					
8. กลุ่มสัจจะ					
9. กลุ่มขายข้าว					
10. กลุ่มแม่บ้าน					
11. อื่นๆ					

ควรแก้ปัญหาระหนี้สินโดย

- ☐ จัดให้มีอาชีพเสริม คือ อาชีพ.....
☐ จัดให้มีสหกรณ์ร้านค้า
☐ อื่น ๆ.....

3.3 จำนวนรถที่ใช้ในครัวเรือน รถยนต์ จำนวน.....คัน จักรยานยนต์.....คัน

3.4 จำนวนอุปกรณ์การเกษตร เครื่องพ่นยา.....เครื่อง ปั่นน้ำ.....ตัว
 เครื่องสูบน้ำ.....เครื่อง เครื่องตัดหญ้า.....เครื่อง

3.6 การเข้ารับการรักษาพยาบาล

รายการ	จำนวนครั้ง/เดือน	ค่ารักษาพยาบาล (บาท/เดือน)
1.สถานีนอนมัย		
2.โรงพยาบาล		
3.คลินิกแพทย์แผนปัจจุบัน		
4.รักษาแพทย์แผนโบราณ		
5.ยาแก้ปวดหัวตัวร้อน		
6.ยาอื่นๆ		
7.		
8		
9		

3.7 รายจ่าย

รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/เดือน)	รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/เดือน)
ค่าใช้จ่ายทางสังคม		ค่าเครื่องดื่ม	
1.หอยบนดิน		1.เบียร์	
2.หอยใต้ดิน		2.น้ำอัดลม	
3.ลอตเตอรี่		3.น้ำแข็ง	
4.แต่งงาน		4.น้ำผลไม้	
5.แชร์		5.นม	
6.ทำบุญ		6.กาแฟ/โอวัลติน	
7.ขึ้นบ้านใหม่		7.เครื่องดื่มกระตุ้นประสาท	
8.ไฟ		8.เหล้า	
9.หมากพลู		9.	
10.บุหรี			
11.อื่นๆ			
ค่าใช้จ่ายในการศึกษา		ค่าอาหาร	
1.ค่าเล่าเรียน		1.อาหารประจำวัน	
2.ค่าอุปกรณ์การเรียน		2.ขนมกรอบแกรบ	
3.ชุดนักเรียน		3.ก๋วยเตี๋ยว	
4.ค่าพาหนะไป-กลับโรงเรียน		4.ข้าวต้ม	
5.ค่าหนังสือ		5.อาหารตามสั่ง	

รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/ เดือน)	รายการ	มูลค่าการซื้อ (บาท/ เดือน)
6.ค่าขนมไปโรงเรียน		6.แกงถุง	
7.ค่าถ่ายเอกสาร		7.มาม่า	
8.ค่ารายงาน		8.สาธารณูปโภค	
9.อื่นๆ		1.ไฟฟ้า	
10.		2.น้ำประปา	
ค่าใช้จ่ายในการผลิต		3. โทรศัพท์บ้าน	
1.ค่ายานพาหนะ		4. โทรศัพท์มือถือ	
2.ค่าจ้างแรงงาน		5.	
3.อุปกรณ์การผลิต		เครื่องใช้	
4.เมล็ดพันธุ์		1.เสื้อผ้า	
5.อุปกรณ์การเลี้ยงสัตว์		2.ยาสีฟัน/แปรงสีฟัน	
6.เมล็ดพันธุ์		3.ผงซักฟอก	
7.ยารักษาสัตว์		4.สบู่	
8.ค่ารถไถ		5.ยาสระผม	
9.ค่าน้ำมันเครื่องสูบน้ำ		6.น้ำยาปรับผ้านุ่ม	
10.ค่าซ่อมบำรุง		7.น้ำยาล้างจาน	
11.ค่าอาหารสัตว์		8.ถ้วยโถโอชาม	
12.ค่าซ่อมบำรุง		9.หม้อหุงข้าว	
13.ค่าอาหารบำรุง		10.เตาแก๊ส	
14.ค่าขนส่งผลผลิต		11.น้ำมัน/พาหนะ	
15.ค่าปุ๋ย		12.หลอดไฟ	
16.ค่ายา		13.สายไฟ	
17.ค่ายากันยุง		14.ตาปู	
18.ค่าเครื่องสูบน้ำ		15.แก๊สหุงต้ม	
19.ค่าอะไหล่		16.	
20.ค่ารถเกษตร		17.	
21.อื่นๆ		18.....	
		19.....	

3.8 สรุปสภาพเศรษฐกิจในครอบครัว

- ☐ รายรับกับรายจ่ายพอๆ กัน รายรับ ประมาณ.....บาท/เดือน
- ☐ รายรับสูงกว่ารายจ่าย จำนวนที่สูงกว่า ประมาณ.....บาท/เดือน
- ☐ รายจ่ายสูงกว่ารายรับ จำนวนที่สูงกว่า ประมาณ.....บาท/เดือน

การแก้ปัญหารายจ่ายที่สูงกว่ารายรับ.....

.....

.....

ภาคผนวก

ก

ประวัติสมาชิกทีมวิจัย

1. นายสง่า ชาเสียง หัวหน้าโครงการ

บ้านเกิด	บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ	ข้าราชการบำนาญ
การศึกษา	จบ ป.4 จาก ร.ร.วัดหนองอ้อ นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนวัดเฉลิมอาสน์ เปรียญธรรม 5 ประโยค จากสำนักเรียนจังหวัดราชบุรี อบรม 2 มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ วัฒนาธาดู กทม. ปริญญาตรี บริหาร ร.ร. จากวิทยากรราชภัฏจอมบึง
ประสบการณ์	พัฒนาชาวเขา บ้านปางมะโอ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน พิธีกร-ประชาสัมพันธ์งานปิดทอง เหรียญกึ่งทองคำเงินล้าน ปี พ.ศ.2545 ประธานกลุ่มสัจจะบ้านหนองอ้อ ปี พ.ศ.2546 ครูใหญ่ ร.ร.วัดระฆังทอง ปี พ.ศ.2512- 2516 ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ร.ร.ชุมชนวัดบ้านสิงห์ ปี พ.ศ.2519-2539 ผู้ช่วยผู้อำนวยการ ร.ร.อนุบาลโพธาราม ปี พ.ศ.2540-2543
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 110 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี 70120 โทร 032 - 356359

2. นายประชุม นาคเส็ง รองหัวหน้าโครงการ

บ้านเกิด	บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ	เลี้ยงโคขุน
การศึกษา	จบ ป.7 ร.ร.วัดหนองอ้อ
ประสบการณ์	การขายแอมเวย์ (ปัจจุบันเลิกแล้ว) หัวหน้าโรงงานน้ำตาล คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน คณะกรรมการประปาหมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ม.3 เหรียญกึ่งทองคำเงินล้านปี พ.ศ.2546 เลขานุการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 5 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี 70120 โทร 032 - 356241

3. นางอารีย์ ชาเสียง

ผู้วิจัย

บ้านเกิด

บ้านสวนกล้วย ตำบลบ้านสวนกล้วย

อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

เลี้ยงปลาอุก

ตำแหน่ง

แพทย์ตำบลบ้านสิงห์

กลุ่มสตรีแม่บ้าน

อสม.หนองอ้อ

การศึกษา

จบ ป.4

ประสบการณ์

ประธานกลุ่มรำกระบอง

วิชานวดฝ่าเท้า และการนวดแผนไทย

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 59/3 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 032 -356371

4. นางชำเรือง ชาเสียง

ผู้วิจัย

บ้านเกิด

บ้านชัยรัตน์ ตำบลชำแระ อำเภอโพธาราม

จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

แม่บ้าน

การศึกษา

จบมัธยมศึกษาปีที่ 1

ตำแหน่ง

สมาชิกกลุ่มสัจจะ

ประสบการณ์

จบการตัดเย็บเสื้อ – ผ้า จากร้าน พรศรี กรุงเทพฯ

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 110 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 032 – 356359

5. นางสาวราตรี ดันติธีระศักดิ์

ผู้วิจัย

บ้านเกิด

บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

ค้าขาย เลี้ยงสุกร ทำไร่

ตำแหน่ง

คณะกรรมการทำสัญญาเงินกู้กลุ่มสัจจะ

ประสบการณ์

กลุ่มรำกระบอง นวดแผนไทย

การศึกษา

จบ ป.7

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 32/3 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120

6. นางสาวฤดี ดันติธีระศักดิ์ ผู้วิจัย
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ ค้าขาย เลี้ยงสุกร
การศึกษา จบ ป. 7
ตำแหน่ง คณะกรรมการกลุ่มสัจจะทำสัญญาเงินกู้
ประสบการณ์ กลุ่มร่ำกระบอง นวดฝ่าเท้า
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 32/3 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120
7. นางประเชิญ สุขแสงพนมรุ่ง ผู้วิจัย
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ ทำตุ๊กตา
การศึกษา จบ ป.4
ตำแหน่ง แกนนำกลุ่มสัจจะฯ บ้านชลประทาน
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 6/1 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 032 -356241
8. นางวิเชียร โพธิ์ศรี ผู้วิจัย
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ ค้าขาย
การศึกษา จบ ป.6
ตำแหน่ง แกนนำกลุ่มสัจจะ บ้านพกฤษฎาชาติ
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 11 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120
9. นายปราโมทย์ ฮวดมา ผู้วิจัย
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ ตัดเย็บเสื้อ กางเกงขายาว
การศึกษา จบ ป.6
ตำแหน่ง คณะกรรมการตรวจคนกู้เงิน กลุ่มสัจจะฯ
ที่อยู่ บ้านเลขที่ ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 06- 1649478

13. นางสาวสุนันทา เหลืองหวาน ผู้วิจัย
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ ตัดเย็บตุ๊กตา
การศึกษา จบ ป.4
ตำแหน่ง กรรมการแกนนำบ้านหน้าวัด
อสม.บ้านหนองอ้อ
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 100/2ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร.09-9119220
14. นางบุญชู จิวงเจริญ ผู้วิจัย
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ ทำตุ๊กตา
การศึกษา จบ ป.4
ตำแหน่ง แกนนำกลุ่มสัจจะฯ บ้านต้นโพธิ์
เลขานุการกลุ่มแม่บ้าน
ประสบการณ์ อสม.บ้านหนองอ้อ ทำขนมหวาน - อาหารคาว
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 98 ม. 3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร.06-9879560
15. นางสาวทิวาพร สอนฮั่ว ผู้วิจัย
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ ทำตุ๊กตา
การศึกษา จบ ปวส. (บัญชี)
ตำแหน่ง กรรมการแกนนำกลุ่มสัจจะฯ บ้านต้นโพธิ์
ประสบการณ์ พิมพ์ดีด
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 97 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 032-356228

16. นางฟองจันทร์ ปู่หงษ์

ผู้วิจัย

บ้านเกิด

บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

แม่บ้าน

การศึกษา

จบ ป.4

ตำแหน่ง

กรรมการแกนนำ บ้านปากบ่อ

ประสบการณ์

เคยประกอบอาชีพซักกรีดเสื้อ-ผ้า

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 50/1 ม. 3 ตำบลบ้านสิงห์
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี 701201

17.นางอุษา รัตนมุง

ผู้วิจัย

บ้านเกิด

บ้านหนองอ้อ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

ตัดเย็บเสื้อผ้า

การศึกษา

ปวส. (การตลาด)

ตำแหน่ง

กรรมการรับเงินหุ้นกลุ่มสัจจะ

ประสบการณ์

นวดแผนไทย พิมพ์ดีด

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 66/4 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี 70120
โทร. 032 - 356361

18. นายไพศาล สมองค์

ผู้วิจัย

บ้านเกิด

บ้านดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

เคาะ - ฟันสีรถยนต์

การศึกษา

จบ ม. 3

ตำแหน่ง

กรรมการเขียนสัญญาเงินกู้

ประสบการณ์

ค้าขาย

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 62 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120

19. นางสาวศิริ สุนันทบุตร

ผู้วิจัย

บ้านเกิด

บ้านหนองอ้อ อำเภอโศกราม จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

ตัดเย็บเสื้อผ้า

การศึกษา

จบ ม.ศ. 5

ตำแหน่ง

อสม.บ้านหนองอ้อ กรรมการตรวจเงินคนดู

ประสบการณ์

นวดฝ่าเท้า นวดแผนไทย

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 66/4 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโศกราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 032 -356361

ที่ปรึกษาทีมวิจัย

1. นายสนิท คงขำ

ที่ปรึกษา
บ้านเกิด จังหวัดนครปฐม
อาชีพ ข้าราชการบำนาญ
การศึกษา จบ ม.6
ตำแหน่ง อดีตหัวหน้าสาธารณสุขอำเภอโพธาราม
ประธานที่ปรึกษากลุ่มสัจจะฯ และรองประธาน
ฝ่ายสวัสดิการ
ประสบการณ์ รักษาผู้ป่วย
เกษตรผสมผสาน
พิธีกรทางศาสนา
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 84 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร.032 – 232593 และ
01-7711890

2. นายวิจิตร ตันเจริญรัตน์

ที่ปรึกษา
บ้านเกิด บ้านบางแพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ เก็บเงินกลุ่มฌาปนกิจศพ
การศึกษา จบ ม.6
ตำแหน่ง อดีตทำงานชลประทาน
ที่ปรึกษากลุ่มสัจจะ
ประสบการณ์ เจริญญีกวัด
ที่อยู่ บ้านเลขที่ ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี 70120

3. นายเจ็ลยว ชาเสียง

ที่ปรึกษา
บ้านเกิด บ้านหนองอ้อ อำเภอโศกราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ เลี้ยงปลาตาก
การศึกษา จบ ม.3
ตำแหน่ง คณะกรรมการกองทุนเงินล้าน
กรรมการหมู่บ้าน
กรรมการน้ำประปา
กรรมการกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์
ประสบการณ์ การเงินประปาหมู่บ้าน
อดีตประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้าน
สิงห์ อบต.บ้านหนองอ้อ
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 59/3 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโศกราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 032-356371

4. นางน้อย เขียนทอง

ที่ปรึกษา
บ้านเกิด บ้านกำแพง อำเภอโศกราม จังหวัดราชบุรี
อาชีพ เลี้ยงปลาตาก
ขายอาหารข้าวแกง
การศึกษา จบ ป.4
ตำแหน่ง ที่ปรึกษากลุ่มสัจจะ
ประสบการณ์ ทำอาหารคาว (แม่ครัวหมู่บ้าน)
นวดแผนไทย
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 83 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโศกราม
จังหวัดราชบุรี 70120 โทร. 032-357069

5. นายธำรง เขียมวิไล

ที่ปรึกษา

บ้านเกิด

บ้านทุ่งเจริญ ตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี

อาชีพ

ค้าขาย

การศึกษา

จบ ป.4

นักธรรมชั้นเอก

ตำแหน่ง

ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน

กรรมการหมู่บ้าน

กรรมการกลุ่มสัจจะฯ

ประสบการณ์

ประชาสัมพันธ์

พิธีกรทางศาสนา

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 106 ม.3 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม

จังหวัดราชบุรี 70120 โทร . 032-23231

ภาคผนวก

ง

“วิจัยกับพัฒนา ใครว่ามันห่างกัน???”

ศิริวัฒน์ คันทารส

หลายต่อหลายครั้งในเวทีที่มีการพูดคุยถึงกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มักมีหลายต่อหลายคนพยายามอธิบายและให้ความหมายที่แตกต่างระหว่างงานวิจัยและพัฒนา บ้างก็ว่าต้องวิจัยก่อนแล้วค่อยต่อยอดด้วยงานพัฒนา แต่บ้างก็ว่าต้องเคลื่อนงานพัฒนาเพื่อหาประเด็นในการวิจัย แค่อสองประเด็นนี้ก็ทำให้ผมเกิดคำถามมากมาย เกิดฉันทะที่จะลองหาคำตอบว่า **“แล้วชุมชนที่ใช้ทั้งงานวิจัยและงานพัฒนาไปพร้อมๆ กันล่ะ จะเป็นอย่างไร”**

จนกระทั่งผมได้มีโอกาสกลับไปเยี่ยมเยือนทีมวิจัยชุมชนบ้านหนองอ้ออีกครั้ง หลังจากที่มีโอกาสลงไปร่วมเรียนรู้กับทีมชาวบ้านเมื่อร่วมปีกว่า ภาพของนักวิจัยและคณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่สนุกสนานเฮฮา ผลัดกันเล่าผลัดกันถาม ผลัดกันส่งผ่านเรื่องราวความภาคภูมิใจจากการสร้างพลังของชุมชนด้วยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ผสานกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นจังหวะก้าวที่สอดคล้องประสานกัน ดังวงมโหรีที่บรรเลงบทเพลงด้วยเครื่องดนตรีอันหลากหลาย จังหวะรับส่งของดนตรี ก็เหมือนจังหวะเวลาที่กระบวนการทั้งสองเกาะเกี่ยว หนุนเสริมสร้างปรากฏการณ์ความร่วมมือ ในการเปลี่ยนแปลงวิถี วิชิตคิด เร่งเร้าวิจารณ์ญาณ ในการทบทวนและค้นหาตัวเองสู่การสร้างความแข็งแรงให้ชุมชนร่วมกัน

ท่ามกลางกระแสของการบริโภคนิยม การผลิตเพื่อตอบสนองทุน และการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง บ้านหนองอ้อ ชุมชนเล็กๆ ในตำบลบ้านสิงห์ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี กลับมีกลุ่มคนที่พยายามรวมกันสร้างพลังชุมชนด้วยแนวคิดของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ภาพชาวบ้าน ๘๐๐ กว่าคนมาพบปะพูดคุย เจอะเจอกันทุกเย็นวันที่ ๖ ของเดือน คงไม่ใช่ภาพที่จินตนาในสังคมปัจจุบันเท่าไรนัก

เมื่อก่อนปี ๒๕๔๕ ชุมชนบ้านหนองอ้อ ตกอยู่ภายใต้กระแสการบริโภคนิยมเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ก่อให้เกิดภาวะหนี้สินซ้ำซ้อนในชุมชน พวก “หมวกกันน็อก” หรือคนที่เก็บเงินกู้รายวันวิ่งผ่านเข้าออกในชุมชนรอบแล้วรอบเล่า ทำให้คนกลุ่มหนึ่งนำโดยอาจารย์สง่า ชาญเสียง ที่ได้เข้าร่วมเรียนรู้แนวคิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จากวัดพระศรีอารย์ นำแนวคิดของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มาบอกเล่ากับคนในชุมชน **“ต้องเอาธรรมะนำไปก่อน แล้วค่อยเอาเงินตามลงไป อย่าเอาเงินลงไป**

เดี่ยวๆ เพราะจะทำให้เกิดความโลภ” คำกล่าวของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ที่อาจารย์สง่านำมาเป็นหลักคิดในการรวมตัวของชาวบ้าน หลังจากตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์หรือธนาคารชุมชนทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการออม สร้างวินัยและความเอื้อเฟื้อของชุมชน แต่ก็สร้างความกระตือรือร้นในการกู้เช่นกัน ปัญหาที่พบคือคณะกรรมการกลุ่มสังเกตเห็นสถิติการกู้ของชาวบ้านไม่ลดลงซ้ำยังคงหลงเหลือหมวกกันน็อกผ่านเข้าออกในชุมชนดังเช่นเคย หรือจะเป็นเพราะกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ไปเพิ่มช่องทางการหมุนเงินกู้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

จากภาวะการกู้เงินนำไปสู่การพูดคุยในประเด็นอื่นๆ ของคณะกรรมการกลุ่มสัจจะ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการทำมาหากินถูกนำมาหารือซ้ำแล้วซ้ำเล่า “แล้วเราจะทำอย่างไรกันดี” เพราะปัญหาปัจจุบันคงไม่ใช่ปัญหาเรื่องเงินอีกต่อไป เพราะมีทั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่สามารถหยิบยืมไปสร้างงานสร้างอาชีพได้ มีทั้งกองทุนสวัสดิการที่พร้อมจะสนับสนุนกลุ่มอาชีพของชุมชน แต่ทว่าสิ่งที่ขาดคงเป็นข้อมูลและความต้องการของชาวบ้านว่าหากจะส่งเสริมและพัฒนา และหากจะร่วมกันแก้ปัญหา “อะไรล่ะที่เป็นประเด็นของพวกเรา” “อะไรล่ะที่พวกเราต้องการ” “บ้านเรามีหนี้สินมากจริงหรือ”

ในช่วงนี้เองทีมส่วนหนึ่งได้เข้าร่วมเรียนรู้กับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ ดร.ทิพวัลย์ สัจจันทร์ ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก แนวคิดหลักการและการทำงานวิจัยถูกนำมาเล่า มาถ่ายทอดกับคณะกรรมการคนอื่นๆ “พอได้ยินคำว่าวิจัยเท่านั้นแหละ พวกฉันก็ตกใจคิดว่าทำไม่ได้หรอก ชาวบ้านจะทำวิจัยได้ยังไง” พี่ลัดดา ทีมวิจัยบอกเล่าความรู้สึกครั้งแรกของตนเองที่ได้รู้จักงานวิจัย แต่แม้ทุกคนจะมีคำถามและมีข้อสงสัยเกี่ยวกับงานวิจัย แต่ความมุ่งมั่นและประสบการณ์จากการทำงานกลุ่มสัจจะ ทำให้หลายคนเริ่มบอกกับตัวเองว่า “ถึงแม้ยากแต่ แต่ก็ยังไม่ถอย”

จากการพัฒนาโครงการและการเรียนรู้กระบวนการวิจัยกว่า ๒ ปี โครงการ“การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อ ม.๑ ต.บ้านสิงห์ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี” ก็ได้เริ่มประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับชุมชนผ่านเสียงตามสายของหมู่บ้าน และผ่านฐานกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อให้ชาวบ้านรับรู้ว่าทีมวิจัยจะลงไปเก็บข้อมูล จะไปทำวิจัย “ยังใงก็ดูมาให้ด้วยนะ” และด้วยเทคนิค วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้รับจากการพัฒนาศักยภาพของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลางและตะวันตก ยิ่งเพิ่มความมั่นใจให้กับทีมวิจัยในการทำงานครั้งนี้ ทีมวิจัยเริ่มจากคนใกล้ชิด จากญาติพี่น้อง จากสมาชิกกลุ่มสัจจะ ขยายวงต่อเนื่องออกไป ข้อมูลบริบทชุมชน สถานะหนี้สิน และสภาพปัญหาอื่นๆ จากชุมชนเริ่มหลั่งไหลเข้าสู่

วงพูดคุยของทีมวิจัยอย่างต่อเนื่อง บ้านแล้วบ้านเล่า คนแล้วคนเล่า บทเรียน ประสบการณ์จากการดำเนินงานยังเป็นเรื่อง que ทีมวิจัยต้องขบคิด สรุปบทเรียนอย่างต่อเนื่อง

หนังสือ ๑๕ ล้านบาท กับ รายรับเพียง ๑๓ ล้านบาท เป็นข้อมูลที่ทำให้ทุกคนถึงกับงง **“แสดงว่าคนหนองอ้อขาดทุน”** ทีมวิจัยเริ่มแยกแยะสาเหตุของภาวะหนังสือเริ่มหาแนวทางการแก้ปัญหาทีละป้อยๆ ข่าวสารเป็นรายจ่ายที่สูงสำหรับคนหนองอ้อ กองทุนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จึงเข้ามาสนับสนุนการซื้อข่าวสารราคาถูกลงมาจำหน่ายแก่สมาชิก กลุ่มข่าวสารจึงเป็นการแก้ไขปัญหาในระดับแรก ๆ ต่อยอดไปยังกลุ่มผู้เลี้ยงวัว และแนวคิดการทำกลุ่มน้ำดื่ม

คุณไพศาล สอนงค์ หนึ่งในทีมวิจัยชุมชนบ้านหนองอ้อเล่าถึงผลที่ได้รับจากงานวิจัยว่า **“อย่างแรกที่ได้คือตัวผมมันแหละ พอเห็นข้อมูลก็ตกใจเริ่มกลับไปทำบัญชีรายวันของตนยิ่งตกใจทั้งเหล่า บุหรี่ หวย ผมหักดิบเลยครึ่งเล็กลมด มันเลยทำให้ชีวิตผมดีขึ้น”** ส่วนพี่ลัดดา และพี่ราตรี เล่าว่าแต่ก่อนก็พูดเก่งอย่างนี้แหละ แต่จะเป็นประเภทพูดมากไม่ค่อยได้สาระพอมาทำวิจัยก็ เป็นระบบมากขึ้น ระวังอารมณ์มากขึ้น เวลาทำกลุ่มสัจจะฯ ก็สามารถอธิบายให้สมาชิกเข้าใจง่ายขึ้นด้วย” ส่วนคนอื่นๆ ก็เล่าว่าได้เรียนรู้ตัวเอง เรียนรู้ชุมชน “รู้จักชาวบ้านจริงๆ ชะที แต่เดิมเราคิดว่า เขาเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้พอไปคุยจริงๆ ก็ไม่ใช่” ผู้ใหญ่วาสนา เล่าให้ฟังถึงสิ่งที่ตัวเองได้รับ

แม้วันนี้นักงานวิจัยของชุมชนบ้านหนองอ้อจะดำเนินงานไปได้เพียงระยะแรก แต่กระบวนการ กลับหนุนเสริมกิจกรรมสัจจะสะสมทรัพย์ที่ชุมชนมีอยู่ให้เป็นระบบระเบียบ ให้คนพูดคุยกัน อย่างมีเหตุมีผลบนพื้นฐานของความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน การรู้จัก รู้ใจทำให้กลุ่มสัจจะฯ สามารถที่จะบริหารจัดการการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดปัญหาหนี้เสีย รู้จักผู้กู้และรู้ว่าผู้ไปแล้วทำอะไร สร้างความมั่นคงและความมีเสถียรภาพทางการเงินของชุมชนด้วยธรรมะ ความมีสัจจะ สามารถสร้างพลังการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ส่งผลให้กระบวนการวิจัยขับเคลื่อนไปด้วยแรง แห่งความร่วมมือเป็นพื้นฐาน ตลอดจนต่อยอดการพัฒนาจากข้อมูลด้วยองค์กรการเงินของชุมชน เพื่อคนในชุมชน โดยไม่ต้องรอทุน รอการสนับสนุนจากภายนอก เป็นการพัฒนากายใต้ความเข้าใจ ความไว้วางใจ ความเชื่อใจของชุมชน เป็นการใช้คุณธรรมของกลุ่มสัจจะฯ และการใช้ข้อมูล ใช้เหตุใช้ ผลจากกระบวนการวิจัย สร้างรูปธรรมของความร่วมมือระหว่างกระบวนการวิจัยและกระบวนการพัฒนา เพื่อตอบข้อสงสัยมากมาย **“ที่ใครว่ามันห่างกัน”**

เป็นหนี้จาก“หมู” สู่อำนาจสร้าง“วัว”

การดำรงชีพของมนุษย์ในยุคปัจจุบันไม่ได้อาศัยเพียงปัจจัยสี่อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเท่านั้น หากแต่ยังใช้ “เงิน” เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในการดำรงชีวิต ดังนั้นการหาเลี้ยงชีพเพื่อแลกเงินตรานั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง คนในวัยทำงานส่วนใหญ่ของสังคมจึงดิ้นรนทุกวิถีทางที่จะหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเพื่อความอยู่รอดและเพื่อสถานภาพในสังคม อาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนไทยตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์เป็นวิถีทางของอาชีพที่สืบทอดและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนหนองอ้อตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ ๓ ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเขตจังหวัดนครปฐม และราชบุรีนั้นเป็นพื้นที่ที่มีการเลี้ยงสุกรมากที่สุดในประเทศไทย การเลี้ยงสุกรนั้นแต่เดิมชาวบ้านนิยมเลี้ยงกันในลักษณะที่เรียกกันว่า “หมูออมสิน” ซึ่งเป็นการเลี้ยงโดยใช้เศษอาหารที่เหลือจากครัวเรือนนำมาให้หมูที่เลี้ยงในบ้าน จำนวน ๑ – ๒ ตัว ต่อมาพัฒนาการของการเลี้ยงสุกรนั้นได้รับการปรับปรุงพันธุ์ให้สามารถเลี้ยงในระยะเวลาสั้นลง มีอัตราการเปลี่ยนอาหารให้เป็นเนื้อดีถ้าสุกรได้รับอาหารที่มีคุณภาพดี สามารถเลี้ยงจำนวนมากได้ เพราะสุกรหนึ่งตัวใช้เวลาตั้งท้องนานประมาณ ๔ เดือนและสามารถให้ลูกได้ ๗ – ๑๕ ตัว ถ้าเลี้ยงได้ทั้งหมดผู้เลี้ยงก็จะมีรายได้เพิ่มขึ้นจำนวนมาก แต่การเลี้ยงจำนวนที่มากขึ้นเกษตรกรก็ต้องลงทุนสร้างคอกเพิ่มขึ้น ซื้ออาหารมากขึ้นเพราะอาหารดีที่นักวิชาการกล่าวถึงนั้นต้องซื้อจากบริษัท เพราะไม่สามารถใช้เศษอาหารเลี้ยงได้แล้วเพราะคุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอ

ในอดีตนั้นถ้าใครผ่านบ้านหนองอ้อก็มักจะต้องเบือนหน้าหนีออกไปหาอากาศบริสุทธิ์ทันทีเพราะมีแต่กลิ่นของ“ขี้หมู”หรือมูลสุกร ซึ่งรุนแรงมากและการเลี้ยงเกือบทุกครัวเรือนในหมู่บ้านนั้นกลิ่นที่รุนแรงก็กลายเป็นความชินชาของคนในชุมชน คนที่ลงทุนเลี้ยงรายได้สูงที่สุดในหมู่บ้านคือเลี้ยงมากถึง ๒๐๐ ตัว มีโรงเรือนนับสิบหลังใช้เงินลงทุนนับล้านบาท แต่ก็ต้องประสบปัญหาการขาดทุนเพราะเมื่อวิเคราะห์ถึงสภาพการเลี้ยงในเขตนี้นั้นจำนวน ๒๐๐ ตัว ทางปศุสัตว์ถือว่าเป็นเกษตรกรรายย่อย เมื่อเลี้ยงครบกำหนด ๔ เดือนจะทำการขายสุกร ชาวบ้านหนองอ้อที่เลี้ยงสุกรต้องขายตามราคาตลาดการตลาดที่มีผู้เลี้ยงรายใหญ่เป็นผู้ควบคุม นั่นก็คือถ้าราคาเนื้อสุกรในตลาดราคาถูกผู้เลี้ยงรายใหญ่จะไล่ให้พ่อค้าเจียงหมูซึ่งเป็นผู้ซื้อไปฆ่าและเนื้อสุกรขายไปซื้อสุกรมีชีวิตกับเกษตรกรรายย่อยเพราะสามารถต่อรองราคาได้ แต่เมื่อราคาเนื้อสุกรในตลาดสูงขึ้นผู้เลี้ยงสุกรรายใหญ่จะบังคับให้พ่อค้าเจียงไปซื้อเฉพาะสุกรของตนห้ามไปซื้อจากรายย่อย ทำให้เกษตรกรรายย่อยขายสุกรไม่ได้ถ้าเลี้ยงต่อไปก็จะขาดทุนเพราะหมูที่เลี้ยงกินอาหารบริษัทราคาแพง และได้รับการปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้สร้างเนื้อ แต่ถ้าน้ำหนักเกิน ๑๐๐ กิโลกรัมสุกรจะสะสมไขมัน ทำให้สุกรยังราคาตกต่ำลงเพราะเป็นสุกรที่มีมันมากผู้บริโภคไม่นิยมรับประทาน พ่อค้าเจียงต้องกดราคาให้ต่ำก่อนการซื้อ

ซึ่งกลไกการตลาดที่ได้เปรียบนี้พ่อค้าเจียงและผู้เลี้ยงสุกรรายใหญ่เป็นผู้กำหนดทั้งสิ้น ทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรรายย่อยบ้านหนองอ้อต้องประสบภาวะขาดทุนขาดเจ็บจากการทำอาชีพเลี้ยงสุกร ต้องกู้หนี้ยืมสินทำให้เกิดปัญหาหนี้สินของหมู่บ้าน ปัญหาครอบครัว สืบเนื่องมาจนกลายเป็นปัญหาสังคม คอกสุกรที่ทิ้งร้างเปล่ายังเป็นอนุสรณ์ของการลงทุนกลืนมุลสุกรของฟาร์มใหญ่รอบๆ บ้านยังอบอวลให้ระลึกถึงการเลี้ยงสุกรมาจนถึงทุกวันนี้

วันนี้ชาวบ้านหนองอ้อได้เรียนรู้การทำวิจัยท้องถิ่นเพื่อศึกษาถึงปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านได้เรียนรู้การระดมทุนจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น โดยมีจำนวนสมาชิกในชุมชนมากถึง ๘๔๑ คน มีเงินหุ้นสูงถึง ๑,๒๑๔,๑๓๐ บาท ในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ สามารถให้สมาชิกกู้ยืมเงินได้สูงถึง ๑,๐๕๕,๓๐๐ บาท และเมื่อทางกลุ่มดำเนินการมาจนมีเงินทุนสำรองเหลือจึงเกิดการพูดคุยในกลุ่มสมาชิก เพื่อหาอาชีพเสริมที่จะนำมาสร้างรายได้และเพื่อปลดหนี้สินของสมาชิกให้น้อยลงและเพื่อประกอบสัมมาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว จากพื้นฐานของอาชีพการเกษตรชาวบ้านจึงตกลงกันภายในกลุ่มสมาชิกเลือกอาชีพเสริมทางการเลี้ยงสัตว์ขึ้นมา ๑ อาชีพ คือการเลี้ยงโคเนื้อ โดยให้เหตุผลของการเลือกโคเนื้อเพราะ โคเนื้อนั้นไม่ต้องซื้ออาหารให้กิน สามารถเกี่ยวหญ้าให้โคกินได้ และใช้กากมันสำปะหลังกิโละ ๒๐ สตางค์ นำมาเป็นอาหารเสริมให้โคได้

แนวทางการจัดการของกลุ่มอาชีพเลี้ยงโคเนื้อนั้นชาวบ้านได้วางแนวทางไว้ว่าจะนำเงินของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์มาลงทุนเริ่มต้น ๑๒๐,๐๐๐ บาท โดยให้เริ่มเลี้ยง ๑๐ รายก่อน ให้เงินกู้จากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์รายละ ๑๒,๐๐๐ บาท โดยมีเงื่อนไขว่าถ้าสมาชิกรายใดจะเลี้ยงให้ไปสำรวจตลาดเลือกวัวที่ต้องการจะซื้อทางคณะกรรมการจะไปดูวัวที่จะซื้อแล้วทำการจ่ายเงินที่จุดซื้อนั้น โดยกำหนดราคาไม่ให้เกิดตัวละ ๑๒,๐๐๐ บาท และเมื่อนำมาเลี้ยงในระยะเวลา ๔ – ๕ เดือน เมื่อถึงกำหนดขายก็ให้สมาชิกมาบอกคณะกรรมการแล้วนำวัวไปขายที่จุดขายด้วยกัน เมื่อได้รับเงินต่อหน้ากันแล้วคณะกรรมการจะหักเงินทุนไว้แล้วมอบส่วนที่เหลือคืนให้แก่สมาชิกไป ซึ่งมีผู้สนใจที่จะเลี้ยงโคมากถึง ๓๐ ราย แต่เลี้ยงได้ ๑๐ ราย โดยคณะกรรมการเริ่มต้นทำการฉลากและเริ่มต้นเลี้ยงกันในเดือนมกราคม ๒๕๔๘

กระแสการเลี้ยงโคเนื้อเพื่อเป็นทางออกให้แก่เกษตรกรเริ่มมีมากขึ้นดังจะเห็นได้จากโครงการโคล้านตัวของรัฐบาลในชุดปัจจุบัน การส่งเสริมอาชีพโคเนื้อนั้นมิได้เป็นอาชีพที่เพิ่งจะเริ่มการส่งเสริมหากแต่บทเรียนโคพลาสติคจากโครงการอีสานเขียว ที่ภาครัฐหรือผู้มีอำนาจขณะนั้นได้นำเงินของชาติมาพัฒนาตามโครงการเลี้ยงโคเพื่อโครงการอีสานเขียว การปรับปรุงพันธุ์เพื่อตอบสนองการนำเข้าพ่อพันธุ์โคจากต่างประเทศที่มีราคาสูงนับแสนบาทของนักการเมืองบางคนสร้างรายได้ให้คนบางกลุ่ม การเจรจาเปิดตลาด FTA ของรัฐบาลชุดนี้มีเบื้องหน้าเบื้องหลังหรือเบื้องลึกกับการซื้อน้ำเชื้อพ่อพันธุ์โคจากออสเตรเลียหรือไม่ การสนับสนุนให้มีการเลี้ยงโคเนื้อจำนวนมากในครั้งนี้ นั้นอาจจะเป็นเบื้องหลังของบริษัทการเกษตรยักษ์ใหญ่ของไทยที่ร่ำรวยติดอันดับต้น ๆ ของโลก

หรือไม่เพราะบริษัทักษ์ใหญ่บริษัทนี้ครอบงำการเกษตรของประเทศไทยทั้งระบบทั้งการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การผลิตอาหารสัตว์ ทุกอย่างเบ็ดเสร็จและครบวงจรตามแนวความคิดของนายทุนที่ กอบโกยผลประโยชน์เข้ากลุ่มของตนเอง ชาวบ้านเป็นเพียงเครื่องมือและกลไกที่พวกเขาจะแสวง หาผลประโยชน์เท่านั้น ดังจะเห็นได้จากคอกสุกรร้างของชุมชนบ้านหนองอ้อ กลิ่นมูลสุกรที่ยังคง ตลบอบอวลอยู่ในหมู่บ้านเป็นเครื่องบอกย่ำว่าพวกเขาบางคนกลายเป็นผู้รับจ้างเลี้ยงให้แก่นายทุน ตัวละ ๖๐ – ๗๐ บาท แล้วแต่การกดราคาของรูปแบบบริษัท

คำถามนี้อาจจะเป็นคำถามที่ชุมชนต้องเรียนรู้กันต่อไปเพราะสิ่งที่พวกเขากำหนดไว้เป็นข้อกำหนดภายในชุมชนที่เริ่มต้นได้กระชับและรัดกุมในการกำหนดข้อตกลงภายในกลุ่ม แต่ปัจจัยภายนอกที่ชาวบ้านยังไม่ได้คำนึงถึงและยังไม่ได้เรียนรู้เพื่อที่จะตั้งรับก็พร้อมที่จะเข้าสู่ชุมชนได้ทุกเมื่อ แต่เมื่อไรเล่าที่กลุ่มผู้ได้ประโยชน์และทำเพื่อประโยชน์ของตัวเองจะมองเห็นคนอื่นๆ ในสังคมบ้าง จะคิดถึงว่ายังมีคนไทยร่วมประเทศอีกนับล้านคนที่ยังรอรับเศษเงินจากเขาเพื่อยังชีพและเลี้ยงคนในครอบครัวอีกนับสิบคน เรื่องหมูหมูที่ชาวบ้านสรุปบทเรียนได้เป็นกลิ่นหมูตายคัมที่ยังอบอวลชวน อาเจียนลอยลมมาในชุมชนของเขาทุกๆ วัน ชาวบ้านหนองอ้อคงต้องเรียนรู้บทเรียนบทใหม่จากการสร้างโคให้เป็นรายได้ ไม่ให้เกิดหนี้ซ้ำซากติดพันกันอีกต่อไป

ปิยะนุช เจริญศรี

วษท.เพชรบุรี

ปัญหาน้ำท่วม-น้ำเสียที่บ้านหนองอ้อ*

พื้นที่ราบเรียบแบบภาคกลาง ราชบุรีนี้ น้ำท่วมได้ยังงี้ตั้งนาน 3-4 เดือน แถมมีน้ำเสียมาร่วมแจมอีก ผมนั่งฟังเรื่องนี้จากการนำเสนอผลงานโครงการวิจัยเรื่องปัญหานี้สินและปัญหาอื่นๆ ของบ้านหนองอ้อ ที่มีไฮไลท์ที่ปัญหานี้สิน การเก็บข้อมูลแบบเกาะติดเห็นยวแน่น และการแก้ปัญหาโดยการนำของกลุ่มสาระสมทรัพย์ แต่สนใจเป็นพิเศษตรงปัญหาน้ำท่วมนี้ละครับ จึงชวนผญ.วาสนา และพีสิริ มานั่งคุยเจาะลึกหนึ่งต่อสองครับ

ผญ.เล่าว่าปัญหาน้ำที่นี่มีหลายอย่าง เอาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกัน ก็มีปัญหาน้ำท่วมจากน้ำฝนและน้ำเสียชั้นคลักที่ไหลมาตามคลองยี่ม ซึ่งขนานกับคลองชลประทาน เราหยิบมาคุยทีละเรื่องนะครับ ปัญหาน้ำท่วมจากน้ำฝนนี้สร้างปัญหาให้ชาวบ้านอย่างหนักและเรื้อรังมานาน ผญ.ว่าท่วมมาประมาณ 30 ปีแล้ว ปัจจุบันนี้มีจุดใหญ่ๆ ประมาณ 10 จุด มี 1-2 จุด ที่ท่วมมาราชนทั้งปี อีก 8-9 จุดแต่ละพื้นที่หรือแอ่งที่ท่วมจะมีพื้นที่ประมาณ 1-3 ไร่ ท่วมตามระยะเวลาฝนตก ปกติก็ประมาณ 3 เดือน และก็ภาวนาให้ฝนหยุดตกไวๆทุกปี ปีนี้สมความปรารถนาเพราะฝนหยุดแล้ว ชาวบ้านที่ไม่มีสตางค์ค้อมที่ยกบ้านตัวเองให้พ้นน้ำ ก็ต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วมที่ดิน ปลุกพืชผักไม่ได้ เดินทางลำบาก และเป็นโรคช่องท้องทุกปีถ้าไม่ระวัง มากไปกว่านั้น หากบ้านใครอยู่ใกล้บ่อเกรอะบ่อกรังของโรงเลี้ยงหมู ถ้าปีใดน้ำมากก็เป็นไปได้ที่น้ำจะท่วมล้นบ่อออกมา ทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็น คืดอยากจะย้ายหนีทุกวัน

ส่วนปัญหาน้ำเสียที่ไหลมากับคลองยี่ม มีต้นตอจากที่อื่นนั่น ตอนแรกผมนั่งฟังอยู่นานว่ามันเป็นเรื่องเดียวกับน้ำท่วมจากน้ำฝนหรือเปล่า ปรากฏว่าคนละเรื่อง แต่ผูกโยงกัน ผญ.วาดแผนที่ให้ดูว่า ท้ายหมู่บ้าน จะเป็นคลองยี่ม เป็นคลองระบายน้ำ วางตัวขนานกับคลองชลฯ (คลองนี้เขาห้ามปล่อยน้ำลง) คลองยี่มจะพาน้ำเสียมาจากหมู่บ้านตอนบน เป็นน้ำเสียสีแสดคล้ำบ้าง ดำบ้าง มีลักษณะขุ่น มีกลิ่นเหม็นมาก ไม่สามารถนำมาใช้ในการปลูกพืชผักริมคลองได้เลย ไม่เท่านั้น น้ำเสียในคลองยังซึมผ่านมาในดินทำให้ดินเสียไปอีก ปลุกอะไรก็ไม่งาม ผญ.กับชาวบ้าน ต้องคอยเฝ้าระวังและแจ้งเจ้าหน้าที่ให้ดูแลอยู่เสมอๆ

ประเด็นว่าน้ำท่วม-น้ำเสียมาจากไหน ผญ.ตอบแบบไม่ต้องคิดว่า แต่ก่อนแต่เดิมนั้น น้ำจะไหลท่วม เอ่อ และผ่านหมู่บ้านไปแถวดำเนินสะดวก ทิ้งไว้แต่ความอุดมสมบูรณ์มายังผืนดินที่นี่ทุกปี พอมีการสร้างคลองชลประทานท้ายหมู่บ้านเมื่อ 30 ปีก่อน เป็นการกั้นขวางทางระบายน้ำ ทำ

* จากการลงพื้นที่โครงการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและภาวะหนี้สินของชุมชนบ้านหนองอ้อ ม.3 ต.บ้านสิงห์ อ.โพธาราม ราชบุรี และพูดคุยกับ ผญ.วาสนา และ พีสิริ ชาวบ้านบ้านหนองอ้อ วันที่ 28 ธันวาคม 2547

ให้หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านเป็นแอ่งรับน้ำโดยบังเอิญ ประกอบกับระบบคลองย่อย คลองซอยในหมู่บ้าน ก็มีเพียง 1-2 คลองเท่านั้น ฝนตกลงมาน้ำเริ่มท่วมบ้านนานกว่าที่เคยท่วมเป็นวงกว้าง ที่ใดลุ่มก็ท่วม นานกว่าที่อื่น ชาวบ้านที่พอมีสตางค์ก็เริ่มถมที่ยกบ้านให้สูงขึ้นหนีน้ำท่วม พอพากันถมที่ไป ที่ใดไม่มีสตางค์ถม ก็จะถูกล้อมเกิดเป็นแอ่งเล็กแอ่งน้อยจำนวนมากขึ้น ทำให้น้ำท่วมนานมากยิ่งขึ้น บางที่บางท่านพยายามพึ่งตนเอง ทำทางระบายน้ำออกไปยังที่ลุ่ม แต่ก็ไปได้สักพักก็ตัน เพราะเจ้าของที่อื่น ไม่ยอมให้ทำ เพราะกลัวน้ำเสียจากขี้หมูจะไหลตามมาด้วย จนมาถึงวันนี้ ผญ.ถอนหายใจ และชี้ให้ดูรถขนดินที่วิ่งเข้าออกหมู่บ้านว่ายังถมกันอยู่ตลอด ถ้าเป็นอย่างนี้ต่อไป บางที่วัดที่เรานั่งคุยกันอยู่ หากไม่ย้าย พระท่านก็คงต้องถมที่เหมือนกัน

ทางหนึ่ง อบต. ก็เห็นปัญหาและพยายามแก้ปัญหาเรื่องปรับปรุงระบบระบายน้ำ นั่นคือปรับปรุงคลองไส้ไก่ และขุดลอกคลองยืม ไปหลายหมู่บ้าน (ม.2-ม.3) แต่พอไปถึงแถวๆ ดำเนินสะดวก เขาไม่ให้ความร่วมมือ เขากลัวว่าน้ำเสียในคลองจะไปกระทบการปลูกพืชผักผลไม้ของเขา อาจกล่าวว่า อบต.ช่วย ทำทางระบายน้ำอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องแก้ปัญหาน้ำเสียที่ไหลมาจากโรงงานต่างๆ ในหมู่บ้านอื่นๆ ประกอบกันด้วย

สำหรับในหมู่บ้านนั้น ผญ.ฟันธงว่า วิธีเดียวที่จะแก้ปัญหานี้ คือ จะต้องสร้างท่อระบายน้ำ กระจายรับน้ำทั่วทั้งหมู่บ้าน เข้าสู่ท่อหลักที่วางตัวตามถนนสายหลักของหมู่บ้าน แล้วระบายลงสู่คลองยืม เป็นการแก้ปัญหาน้ำท่วมอย่างเบ็ดเสร็จ ผมฟังแล้วเห็นภาพ แต่ผญ.ถอนหายใจแล้วกล่าวว่ามันยากมาก เพราะที่ผ่านมาได้ประชุมลูกบ้านเพื่อที่จะขอที่ดินริมถนนมาทำท่อระบายน้ำ บางคนก็ให้ บางคนก็ไม่ให้ ทางผู้ใหญ่และทีมงาน ก็พยายามเกลี้ยกล่อมพูดคุย ทำความเข้าใจ จนชาวบ้านริมทาง ส่วนใหญ่ยอมยกที่ให้ ที่สำคัญก็คือ บางบ้านสร้างรั้วอย่างดี (รั้วซีแพค) อยู่ติดถนนเลย ถ้าจะทำท่อก็ต้องรื้อรั้วก่อน เจ้าของบ้านใจดีบอกว่าให้รื้อรั้วทำท่อได้ แต่เสร็จแล้วขอให้สร้างรั้วใหม่ให้เหมือนเดิมด้วย ผญ.บอกแบบนี้ 2-3 หลัง จะเอาเงินมาจากไหน พูดคุยกันออกรส ถึงเวลาที่ถึงก็ยัง ไม่ยอมลุกไปทาน แต่ยิ่งฟังความหวังในการแก้ปัญหาก็ลดลงไปทุกที

ฟังมา 30 นาที ก่อนเลิก ผมตั้งคำถามทิ้งท้ายว่า ถ้าเรายังมีหวังจะทำงานนี้จะทำให้สำเร็จ ผญ.กับพี่ศิริ คิดว่าจะต้องทำอะไรกันบ้าง ผญ.บอกว่าฝันเอานะ อ้าวฝันก็ฝัน (อ.สง่า ประธานคณะวิจัย เพิ่งมาถึง ได้ยินคำถามก็ยิ้ม เหมือนถูกใจอะไรสักอย่าง) ทั้ง 2 ท่าน ตอบว่า ถ้ามีเงิน (1) เราต้องปรับปรุงคลองเดิมที่มีอยู่ให้ระบายน้ำได้ดี (2) ต้องวางแผนวางระบบท่อระบายน้ำทั้งหมู่บ้านตามลักษณะลาดชันของพื้นที่และเจรจากับเจ้าของที่ ที่ใดต้องทำรั้วใหม่ให้เขาก็ต้องทำ (3) ต้องพยายามแก้ปัญหาน้ำเสียทั้งในหมู่บ้านและจากที่อื่นที่ทำน้ำเสียไหลลงคลองยืม ซึ่งต้องประสานงานกับหน่วยเหนือให้ดี ผญ.สรุปอย่างมั่นใจอีกทีว่า ถ้ามีเงินไม่มีปัญหา

เงินจะแก้ได้ทุกปัญหาจริงหรือ ผมคิดในใจ น้องคนหนึ่งเคยบอกว่า “ถ้าจะให้อะไร ให้เงินดีที่สุด” หากลองพิจารณาปัญหาน้ำท่วมนี้ดีๆ จะพบความเชื่อมโยงของการพัฒนาที่ยังขาดทำงานร่วมกันทั้งส่วนของหน่วยงานพัฒนาของคลองชลประทานกับชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน และการแก้ปัญหาร่วมกันของชาวบ้านในหมู่บ้านกันเอง ซึ่งตอนนี้ผมเองตอนนี้ยังคิดอะไรไม่ออก ก็ได้แต่หวังว่างานวิจัยนี้สินและสภาพปัญหาบ้านหนองอ้อ ที่ศึกษาพบว่าเรื่องน้ำท่วมเป็นเรื่องปัญหาสำคัญเรื่องหนึ่ง จะนำไปสู่การศึกษาที่ลึกซึ้ง การวางแผนเตรียมการแก้ปัญหาที่ตรงจุด การส่งต่อข้อมูลประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการมุ่งมั่นแก้ปัญหาเท่าที่จะทำได้ เพื่อว่าหากวันใดที่รัฐบาลมอบสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับหมู่บ้านนี้ คนไม่มีสตางค์ก็จะได้หมดทุกข์ หมดโศก กันเสียที

พีรพัฒน์

28 ธันวาคม 2547

ข้าวเงินเชื่อ...บ้านหนองอ้อ

โดย ปัทมา ปรารักษ์

พันธ์

ผู้ช่วยประสานงาน ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาค

ตะวันออก

จากวิกฤตปัญหาหนี้สินในชุมชนที่เกิดจากสาเหตุใหญ่ 3 เรื่อง คือ 1) หนี้เพื่อความอยู่รอด 2) หนี้เพื่ออนาคต และ 3) หนี้จากความฟุ้งเฟ้อ ทำให้คนหนองอ้อ ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี รวมกลุ่มกันปลดหนี้ให้กับตนเอง โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เป็นแนวทางหลักในการปลดหนี้

นับแต่วันเริ่มก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อ มาจนถึงวันนี้รวมประมาณได้ 2 ปี กับอีก 5 เดือน ความเข้มแข็งของชุมชนก็มีเพิ่มขึ้นตามลำดับ มีกิจกรรมที่แตกแขนงเป็นกลุ่มย่อยขึ้นมากมาย โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำงานวิจัยเพื่อการศึกษาสถานการณ์ภาวะหนี้สินของชุมชน การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การสนับสนุนกลุ่มอาชีพโคเนื้อเพื่อสร้างรายได้ และการจัดตั้งสหกรณ์ข้าวสารขึ้นในชุมชน

สหกรณ์ข้าวสารกลุ่มสัจจะฯ บ้านหนองอ้อ จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการ **ลดรายจ่ายให้กับครอบครัว** โดยมีฐานคติที่ว่า **“คนเราทุกคนต้องกินข้าว”** จึงเกิดคณะกรรมการกลุ่มขึ้นมา ดำเนินการเรื่องนี้อย่างจริงจัง จำนวน 10 คน ในระยะแรกของการดำเนินงาน โดยการดำเนินงานของคณะกรรมการนั้น จะต้องอาศัยความเสียสละพอสมควรเพราะไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ให้ สำหรับทุนที่ใช้ในการดำเนินการนั้นก็มาจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั่นเอง

คณะกรรมการได้ร่วมกันวางแผนดำเนินงาน เริ่มจากการคัดเลือกประเภทข้าวเพื่อนำมาจำหน่ายโดยเลือก 3 ชนิด ที่คนในชุมชนนิยมกินกันคือ 1) ข้าวหอมมะลิ 2) ข้าวเหลืองประทิว 3) ข้าวเหลืองอ่อน และจำหน่ายในราคาที่สูงกว่าต้นทุนที่ซื้อมากิโลกรัมละ 1 บาท (สมมุติว่าซื้อมาต้นทุนกิโลกรัมละ 13 บาท จะขายในกิโลกรัมละ 14 บาท) ส่วนวันที่เปิดจำหน่ายนั้นจะใช้วันและเวลาทำการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อ คือทุกวันที่ 6 ของเดือน สำหรับการดำเนินการในครั้งแรกนั้นเกิดขึ้น เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2547 เป็นวันที่ให้สมาชิกของกลุ่มสัจจะฯ ได้สั่งซื้อข้าวสารตามความต้องการบริโภคของครอบครัวในระยะเวลา 1 เดือนถัดไปว่าจะมีปริมาณถึงแล้วจึงแจ้งยอดให้กับทางกลุ่มสหกรณ์ข้าวสาร

จากนั้น คณะกรรมการรวบรวมข้อมูลปริมาณมืออยู่ทั้งหมดไปจัดซื้อและจำหน่ายให้ในเดือนต่อมา ซึ่งก็คือวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 254 สมาชิกที่สั่งซื้อข้าวสารไว้ก็จะมารับข้าวสาร โดยยังไม่ต้องจ่ายเงินให้กับทางกลุ่มฯ แต่จะมาจ่ายในเดือนถัดไปแทน ตรงนี้เองเรียกว่า **“ข้าวลินเชื้อ”**

จากคำบอกเล่าของคณะกรรมการกลุ่มฯ การจำหน่ายข้าวสารในวันแรกนั้นได้ให้ประสบการณ์ในการทำงานแก่พวกเราอย่างมาก เพราะข้าวสารที่สั่งซื้อมาครั้งแรก จำนวน 15 ทอน (1 ทอน = 49 กิโลกรัม) นั้นเป็นข้าวเหนียว(ข้าวที่หุงแล้วมีกลิ่นคล้ายข้าวบูด เกิดจากความอับชื้นของข้าวหรือตากข้าวยังไม่แห้งดี) ทั้ง ๆ ที่เลือกซื้อข้าวสารจากโรงสีข้าวที่ใหญ่ที่สุดในละแวกนี้ แต่การสั่งซื้อในครั้งนั้นไม่ได้มีการตรวจสอบข้าวสารก่อนก่อนการซื้อมาจำหน่าย เมื่อตัวคณะกรรมการกลุ่มเองและสมาชิกที่ซื้อข้าวสารนำไปหุงกิน ก็รู้สึกได้ว่ามันเป็นข้าวคุณภาพไม่ดี แต่ก็ไม่สามารถอะไรได้ทันเสียแล้ว **“ก็คงต้องยอมให้เขาต่ำไป”** นั่นคือคำพูดหนึ่งของคณะกรรมการกลุ่ม ได้บอกเล่าให้เราฟัง จากบทเรียนในครั้งนี้นำให้คณะกรรมการกลุ่มมีความรอบคอบในการทำงานมากขึ้น ทุกครั้งที่ไปซื้อข้าวในครั้งต่อๆ มา จึงมีการเปิดกระสอบข้าวก่อนการซื้อทุกครั้ง และเลือกไปซื้อที่ข้าวสารทุกครั้ง และเลือกที่จะไปซื้อข้าวสารจากโรงสีที่ไกลชุมชนออกไปถึง 20 กิโลเมตร แม้จะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น แต่ก็ให้คนในชุมชนได้กินข้าวที่มีคุณภาพดีกิน

การจำหน่ายข้าวสารในครั้งต่อ ๆ มาก็ผ่านลุล่วงไปด้วยดี แม้จะมีการควักเนื้อกันบ้างจากการคิดราคาผิดหรือตกขายเกินปริมาณ แต่คณะกรรมการทุกคนก็มีความสุขที่จะทำ และมีคนขอสมัครมาเป็นคณะกรรมการกลุ่มเพิ่มขึ้นอีก 3 คน เพื่อมาช่วยกันทำหน้าที่การขาย เพราะปริมาณการสั่งซื้อและการขายมียอดเพิ่มมากขึ้นทุกเดือน มีการกู้เงินเพื่อเป็นทุนในการซื้อข้าวสารเพิ่มจากเดิม 36,000 บาท เป็น 50,000 บาท มีทุนสำรองอีก 30,000 บาท ปัจจุบันมีกำไรจากการจำหน่ายแล้วประมาณ 20,00 บาท และหากดำเนินการครบ 1 ปี กำไรที่เกิดขึ้นจะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ส่งคืนทุนกลับกลุ่มสัจจะฯ 2) เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ เช่น ค่ารถขนข้าวสาร ค่าแรงงาน ค่าซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น 3) ปันผลกำไรกลับคืนให้สมาชิก ซึ่งส่วนที่ 3 นี้ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำให้ปริมาณสั่งซื้อข้าวเพิ่มขึ้นทุกเดือน จนชาวบ้านพูดกันว่า **“กินข้าวก็ได้ปันผล”** นอกจากจำหน่ายให้กับสมาชิกแล้ว ปัจจุบันยังเปิดจำหน่ายให้กับคนนอกด้วยแต่ต้องจ่ายเป็นเงินสด ไม่ใช่เงินเชื่ออย่างสมาชิก

แม้ว่าการทำงานจะดูเหมือนลุล่วงไปด้วยดี เพราะเวลาที่ทำกิจกรรมนี้มาถึงปัจจุบันก็ก้าวเข้าสู่เดือนที่ 11 แล้ว แต่ระหว่างทางที่ผ่านมานั้น มันก็ไม่ได้ราบเรียบเสียทีเดียว มีคณะกรรมการท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า **“...กว่าจะผ่านมาได้ขนาดนี้ เราต้องใช้ความอดทนกันสูง เพราะมันมีคนที่ไม่เห็นด้วย อย่างพวกคนมีเงินในหมู่บ้าน เขาจะไม่ซื้อข้าวสารของเรา เพราะเขาว่า กินข้าวเขื่อนมันเสียชื่อ หรือไม่ก็พวกร้านค้าที่พยายามโจมตี ว่าข้าวของเรามันไม่ดี ไม่มีคุณภาพ อย่างนี้พวกเราก็ต้องทน ต้องทำใจและสื่อสารกับพวกเราเองให้รู้เรื่อง ใครรังไรไม่ได้ก็ปล่อยไปแต่ถ้าคนไหนเขาเห็นว่าดี**

เขาก็เข้ามาเอง เพราะทุกวันนี้ก็มีคนนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกเข้ามาซื้อกันหลายคน ทั้งมาซื้อเงินสดด้วยตนเอง หรือฝากซื้อผ่านสมาชิกซึ่งตรงนี้ก็เป็นสมาชิกชอบเพราะยังยอดซื้อมาก เขาก็ได้ปันผลมาก...” นี่ก็เป็นอีกบทเรียนหนึ่งที่ชุมชนได้รับจากการร่วมกันบริหารจัดการสหกรณ์ข้าวสารบ้านหนองอ้อได้รับ

วันนี้แม้สหกรณ์ข้าวสารบ้านหนองอ้อจะยังดำเนินการมาไม่ครบรอบปีก็ตาม แต่คณะกรรมการกลุ่มๆ และกลุ่มสัจจะๆ ก็มีการร่วมกันพูดคุยถึงแนวทางการลดรายจ่ายต่อๆ ไป โดยมีคณะกรรมการกลุ่มๆ บางท่านเสนอว่านอกจากสินค้าที่เป็นข้าวสารแล้วต่อไป เราอาจมีสินค้าอย่างอื่นที่จำเป็นอย่างกะปิ น้ำปลา หอม และกระเทียมมาจำหน่ายด้วย โดยจะไม่จัดตั้งเป็นรูปแบบร้านค้าแต่จะใช้รูปแบบการขาย “สินค้าลอยฟ้า” มาแทนโดยการขายสินค้าเพียงวันเดียวเท่านั้นตามปริมาณที่สมาชิกได้สั่งซื้อ ซึ่งนี่ก็เป็นแนวทางการจำหน่ายสินค้ารูปแบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องมีสถานที่ประกอบการตามความเคยชินเก่า ๆ ว่าจะซื้อของไปที่ร้านค้าเท่านั้น อีกไม่นานเราอาจจะพบกับมิติใหม่ของร้านค้าที่เกิดขึ้นกับบ้านหนองอ้อ ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

น้องหมู จันทบุรี

ตามรอยข้าวลินเชื้อเพื่อคนจน

ไชโย

พงษ์สุวรรณ

นักศึกษาฝึกงานที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาค

ตะวันออก

คงไม่มีใครกล้าปฏิเสธหรือบอกว่าไม่เคยกินข้าว หรือคุณจะไม่กล้าปฏิเสธ? ด้วยที่ว่าคนเราจะจนจะรวยก็ต้องกินข้าวกันทั้งนั้น ข้าว นับเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องกินทุกวันเพราะข้าวให้พลังงานกับร่างกายทำให้เราสามารถคิด ทำงาน สร้างอะไรต่างๆ ได้มากมายและที่สำคัญไม่ทำให้อดตาย จนมีคนเคยพูดพลอบใจตัวเองเวลาที่ทำอะไรแล้วไม่สำเร็จทั้งๆ ที่เรานั้นก็ได้ทำเต็มที่แล้วว่า “ไม่ต้องเสียใจไปดอก อย่างน้อยเราก็มียาข้าวกิน” จุดนี้ทำให้เราเห็นว่าถึงจะยากก็มีจนอย่างไร ถ้าเรามีข้าวตุนไว้ในมือหรือยุ้งฉางแล้วละก็ไม่อดตายแน่นอน

ชาวบ้านหนองอ้อ พื้นที่หมู่ที่ 3 ตำบล บ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ก็คิดเช่นนั้นเหมือนกัน ซึ่งเดิมทีชาวบ้านหนองอ้อเคยเป็นพื้นที่ทำการเกษตรไม่ว่าจะเป็น ทำสวนมะพร้าว ไร่อ้อย ปลูปลูกผักสวนครัว เลี้ยงหมู(สำหรับการเลี้ยงหมูนี้เลี้ยงกันมานานแล้วเพราะว่าคนดั้งเดิมที่นี่เป็นคนจีน)และอีกอาชีพหนึ่ง คือ ทำนา สำหรับปลูกข้าวไว้กินเองในแต่ละปี ถ้าเหลือแล้วจึงจะขาย แต่ต่อมาเกิดน้ำเน่าเสียเป็นเหตุให้ข้าวในนาเน่าเสียหายปลูกแล้วตาย ทั้งนี้เกิดจากมีน้ำกุ่มเกิดขึ้นซึ่งบริเวณที่นา กุ่มตั้งอยู่นั้นมีพื้นที่สูงกว่านาข้าวจึงทำให้น้ำเสียและน้ำเค็มที่นา กุ่มปล่อยมานั้นมีผลกระทบต่อข้าวของชาวบ้านหนองอ้อจึงทำให้ต้องเลิกทำนาไปในที่สุดเพราะดินบริเวณนั้นเค็มทำนาปลูกข้าวไม่ได้จึงต้องปล่อยให้กร้างไป บางคนก็ถึงกลับขายที่นาเพื่อนำเงินไปใช้หนี้ที่เกิดจากการกู้เงินมาลงทุนทำนาแล้วข้าวตายทำให้ไม่มีเงินส่งหนี้ ส่วนเงินที่เหลือก็นำไปเป็นทุนตั้งตัวทำมาหากินต่อไป

จากจุดนี้เองทำให้ ชาวบ้านหนองอ้อต้องพลิกผันตัวเองจากที่เคยเป็นผู้ผลิตข้าวต้องกลับมาซื้อข้าวกินซึ่งบางครั้งก็ราคาแพง แถมยังได้ข้าวไม่ดีด้วยจากเมื่อก่อนที่เคยกินข้าวใหม่ๆ หอมๆ ที่เราปลูกเองและไม่ต้องซื้อ ด้วยตรงนี้เองทำให้มีผู้คิดไว้ในเมื่อเราต้องกินข้าวกันทุกคน กินกันทุกครัวเรือนอยู่แล้วทำไมเราไม่มารวมกันซื้อทีละมากๆ ละไปซื้อจากโรงสีโดยตรงเลย ซึ่งน่าจะได้อาชีพที่ถูกลง และได้ข้าวที่ดีกว่า คนที่เริ่มแนวคิดนี้ขึ้นมาก็คือ คุณประชุม โดยที่จะจัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ข้าวเงินเชื่อ คือการนำข้าวสารไปกินก่อน 1 เดือน แล้วค่อยเอาเงินมาจ่ายทีหลังเพื่อเป็นการช่วยเหลือคนที่หาเช่ากินคึกได้มีโอกาสกินข้าวที่ดีและราคาถูก

จุดที่ทำให้คุณประชุมมองเห็นปัญหาและมีแนวคิดนี้ก็ด้วยที่พอทำนาแล้วมันขาดทุนเพราะเกิดจากน้ำเสียทำให้เป็นหนี้จึงต้อง ขายที่นาเพื่อใช้หนี้และหันหลังให้น้ำและดินหน้าสู่โรงงาน ทำน้ำตาลทรายและช่วงที่อยู่ใน โรงงานก็ได้พบกับปัญหาการเป็นหนี้ร้านค้าเนื่องจากช่วงที่ทำงานก็

ต้องซื้อของเงินเชื่อมาใช้ก่อนพอได้เงินของแต่ละวิก (1 วิก ประมาณ 15 วัน) ก็นำมาจ่ายซึ่งทำให้เห็นว่าในแต่ละเดือนของการทำงานนั้นเงินทำงานนั้นแทบไม่เหลือที่จะส่งกลับบ้านเลยบางเดือนหักลบกลบหนี้แล้วเหลือแค่ 52 บาท ก็มี ซึ่งจุดนี้ทำให้คุณประชุมได้มีแนวคิดที่จะชวนเพื่อนๆ ที่ทำงานด้วยกันตั้งเงินกองกลางสำหรับไว้ให้เพื่อนที่เป็นสมาชิกที่ทำงานด้วยกันที่เดือดร้อนเรื่องเงินได้กู้เงินไปใช้ก่อน โดยเงินกองกลางเริ่มแรกเก็บคนละ 50 บาท ต่อวิกและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็น 100 – 200 บาทต่อวิกทำให้มีเงินหมุนเวียนในกลุ่มพอที่จะทำให้แต่ละคนมีเงินเหลือในแต่ละเดือนเพิ่มมากขึ้น

ซึ่งแนวคิดนี้ได้นำไปสู่การศึกษาเรียนรู้การทำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อ เมื่อคุณประชุมได้ออกจากโรงงานก็กลับมาเลี้ยงหมูที่บ้าน ซึ่งก็ได้ติดตามเรื่องนี้ทางทีวีบ้างและไปศึกษาดูงานที่กลุ่มสัจจะโพธิ์ทอง ที่ จ. จันทบุรี ของพระอาจารย์มนัส ขันติธรรมโม ซึ่งเป็นเครือข่ายของพระอาจารย์สุบิน จ. ตราด โดยเริ่มแรกก็มี อาจารย์สง่า เข้ามาช่วย และ ศึกษางานร่วมกันอยู่ 2 ปี จึงได้เริ่มด้วยการหาคณะกรรมการร่วมในหมู่บ้านโดยเริ่มจากคนที่รู้จักก่อนเริ่มต้นได้สมาชิก จำนวน 35 คน โดยใช้ระยะเวลา 1 ปี เมื่อได้คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มแล้วก็คิดว่าต้องมีข้อปฏิบัติของกลุ่มขึ้นมาโดยเริ่มแรกกลุ่มได้นำเอากฎระเบียบแนวทางปฏิบัติของกลุ่มท่านพระอาจารย์สุบินมาเป็นแบบอย่างและต่อมาทางกลุ่มก็มีแนวคิดจะให้แต่ละคนไปหาสมาชิกเพิ่มคนละ 5 คน ผลปรากฏว่าตามรายชื่อแล้วมี 900 คน แต่มาลงชื่อครั้งแรกเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2543 จำนวน 848 คน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มสัจจะที่มีสมาชิกมากเป็นอันดับ 1 ของประเทศไทย

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลาครบ 1 ปี เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2546 โดยมีกิจกรรมการออม – กู้- ส่งคืนเงินกู้ ทุกวันที่ 6 ของเดือน ปัจจุบันมีสมาชิก 899 คน มีเงินหมุนเวียน ประมาณ 512,000 บาท

จากจุดนี้ไปสู่การที่จะนำเงินของกลุ่มสัจจะนี้มาเป็นกลุ่มสหกรณ์ข้าวเงินเชื่อ ซึ่งเรื่องนี้คุณประชุมได้คิดก่อนที่จะตั้งกลุ่มสัจจะแล้วแต่ขาดเงินที่มาหมุนเวียน พอกลุ่มสัจจะตั้งตัวได้แล้วจึงได้นำแนวคิดนี้มาปฏิบัติโดยเริ่มหาคนร่วมอุดมการณ์ด้วย *กว่าจะได้คนแรกใช้เวลาถึง 1 ปีเต็ม* หลังจากนั้นก็หาสมาชิกจากกลุ่มสัจจะ เพิ่มเป็น 10 คน โดยปัจจุบันนี้มี *คุณเฉลิม เติงเกตุ* เป็นประธานกลุ่มนี้อยู่ สำหรับขั้นตอนการทำงานของกลุ่มข้าวเงินเชื่อก็เริ่มจากการที่กลุ่มได้ไปติดต่อโรงสี และ ก็พาสมาชิกไปดูด้วย หากพอใจก็ส่งข่าวสารตามจำนวนที่ชาวบ้านได้สั่งไว้โดยที่ใครเป็นสมาชิกกลุ่มก็สามารถจะนำข่าวสารไปกินก่อนล่วงหน้า 1 เดือน โดยจะต้องนำเงินมาจ่ายในวันที่ 6 ของเดือนถัดไป ซึ่งเป็นวันเดียวกันกับที่มาจ่ายเงินกองทุนกลุ่มสัจจะแต่ถ้าเป็นคนนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกต้องจ่ายเงินสดเท่านั้น หรือส่งผ่านสมาชิกของกลุ่มซึ่งตรงนี้สมาชิกคนใดที่ถูกส่งผ่านก็จะได้เงินสะสมเพิ่มและก็จะทำให้ได้เงินปันผลเพิ่มขึ้นด้วย

ซึ่งการทำงานก็ต้องมีปัญหาบ้างในขั้นเริ่มต้น กลุ่มข้าวเงินเชื่อก็เช่นกันโดยเดือนแรกก็ประสบกับปัญหาข่าวสาร همینอับ ซึ่งเกิดจากโรงสีที่มีขนาดใหญ่ทำให้ข้าวเกิดการทับถมกันทำให้

เกิดความขึ้น เมื่อเกิดปัญหาเช่นนี้ทางกลุ่มก็ต้องหาโรงสีใหม่ซึ่งอยู่ไกลกว่าเดิม แต่ก็ได้ข้าวที่ดีขึ้น

ทางกลุ่มก็ได้ให้คนที่ได้ข้าว همینอันนำมาเปลี่ยนข้าวใหม่ไปกิน สำหรับปริมาณการซื้อ – ขายก็ได้มีการจดบันทึกลงสมุดบัญชีทุกครั้ง ผลปรากฏว่าในระยะ 2-3 เดือน มีสมาชิกเพิ่มขึ้น แต่เป็นคนระดับรากหญ้า คือคนที่มีรายได้น้อย ส่วนสมาชิกที่มีฐานะหน่อยก็เริ่มมีอคติว่า เราก็มียเงินแต่ทำไมต้องกินข้าวสินเชื่อเสียศักดิ์ศรีหมด จึงดซื้อข้าวเงินเชื่อไป สำหรับข้าวที่นำมาจำหน่ายมีด้วยกัน 3 พันธุ์ คือ ข้าวเหลืองประทิว ,เหลืองอ่อน ,หอมมะลิ ซึ่งเงินทุนซื้อข้าวนี้เงินมาจากกลุ่มสัจจะโดยคิดค่าบำรุงร้อยละ 2 บาท / ปี โดยปัจจุบันได้กู้เงินมาแล้วจำนวน 50,000 บาท โดยหลักของกลุ่มข้าวเงินเชื่อเมื่อครบรอบ 1 ปี จะมีการบริหารจัดการเงินของกลุ่มแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1.ใช้คืนกลุ่มสัจจะ 2.ปันผลให้สมาชิก 3.เป็นค่าบริหารจัดการกลุ่ม

ทั้งนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านหนองอ้อหลังจากการที่มี กลุ่มสหกรณ์ข้าวเงินเชื่อ แล้วทำให้ชาวบ้านหนองอ้อทุกคน ทุกครัวเรือน มีข้าวที่ดีราคาถูกได้กินอื่กันทุกมือ คนหนองอ้อมีความคิดว่าหากมีข้าวแล้วอย่างอื่นก็จะตามมา ไม่ว่าจะเป็นความสุขในครอบครัวที่ได้ทานข้าวพร้อมหน้าพร้อมตากัน มีความสุขกับการที่มีข้าวกินทุกมือ และที่สำคัญสามารถช่วยลดรายจ่ายที่จำเป็นของครอบครัวได้ ซึ่งตรงนี้ก็เป็ผลมาจากการทำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และการที่ชุมชน ได้มองเห็นปัญหา และได้พูดกันทุกคนได้คิดและตระหนักถึงความสำคัญของการทำอะไรจึงจะลดหนี้ได้ ซึ่ง ถ้าชุมชนต่างๆได้นำไปเป็นแบบอย่างก็มีประโยชน์มากต่อการรวมกลุ่มกันเพื่อรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งชุมชนก็ได้พูดทิ้งท้ายไว้ให้น่าคิด ว่า **“เรื่องนี้แรกๆใครก็ว่าทำไม่ได้หรอกมันยากแท้แต่ไม่เคยทำ แต่พอทำแล้วก็ได้ผลอย่างที่เราเห็นนี่ละครับ”**

น้องใหม่หัดเขียน

ไชโย ปิจจ

จันทบุรี